

**TÜRKİYE'DE DÖVİZ KURUNUN ARTIŞ
ORANI VE ENFLASYON ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ**

**2020
YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT**

Münire KALEMOĞLU

**Danışman
Doç. Dr. Hüseyin KARAMELİKLİ**

**TÜRKİYE'DE DÖVİZ KURUNUN ARTIŞ ORANI VE ENFLASYON
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Münire KALEMOĞLU

Doç. Dr. Hüseyin KARAMELİKLİ

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

KARABÜK

Kasım 2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	7
ABSTRACT.....	8
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	9
ARCHIVE RECORD INFORMATION	10
KISALTMALAR	11
ARAŞTIRMANIN KONUSU	12
ARAŞTIRMANIN AMACI	12
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	12
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ/PROBLEMLERİ.....	12
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	12
BİRİNCİ BÖLÜM	13
1. DÖVİZ KURU POLİTİKALARI VE FİYAT ETKİSİ	13
1.1. Döviz Kuru.....	13
1.1.1. Nominal Döviz Kuru.....	13
1.1.2. Reel Döviz Kuru.....	14
1.2. Döviz Kuru Sistemleri ve Sınıflandırılması	14
1.2.1. Sabit Kur Sistemi	15
1.2.2. Esnek Döviz Kur Sistemi.....	15
1.3. Döviz Kuru Politikaları	16
1.3.1. Araç Olarak Uygulanan Döviz Kuru	16
1.3.2. J Eğrisi	18
1.3.3. Marshall-Lerner Koşulu	19
1.3.4. Döviz Kuru Geçiş Etkisi	21
1.3.5. İmkansız Üçleme	23
1.4. Enflasyon Kavramı	25

1.4.1.	Enflasyonun Ekonomik Etkileri	25
1.4.2.	Enflasyonun İktisadi Ekollere Göre Nedenleri	25
1.4.3.	Enflasyon Türleri	27
1.4.3.1.	Fiyat Artış Hızına Göre Enflasyon Türleri	27
1.4.3.2.	Fiyat Artış Nedenine Göre Enflasyon Türleri	28
1.4.3.3.	Gelişme Sürecine Göre Enflasyon	29
1.5.	Döviz Kuru ve Enflasyon Arasındaki İlişki	30
1.5.1.	Tek Fiyat Kanunu Yaklaşımı	32
1.5.2.	Satın Alma Gücü Paritesi	33
1.5.3.	Nisbi Fiyatlar Yaklaşımı	34
1.5.4.	Toplam Harcama Yaklaşımı	35
1.5.5.	Mark-up (Kar Payı) Fiyatlandırması	36
İKİNCİ BÖLÜM.....		37
2. TÜRKİYE’DE DÖVİZ KURU VE ENFLASYON DÖNEMSEL GELİŞİMİ		37
2.1. Türkiye Ekonomisinde Döviz Kurunun Dönemsel Gelişimi (1923-2019)		37
2.1.1.	1980 Öncesinde Dönemde Döviz Kuru	37
2.1.2.	1980-1994 Dönemleri Arasında Türkiye’de Döviz Kuru	42
2.1.3.	1995-2000 Dönemleri Arasında Türkiye’de Döviz Kuru	44
2.1.4.	2001-2008 Dönemleri Arasında Türkiye’de Döviz Kuru	47
2.1.5.	2009-2019 Dönemleri Arasında Türkiye’de Döviz Kuru	49
2.2.	Türkiye Ekonomisinde Enflasyonun Dönemsel Gelişimi(1980-2016)	49
2.2.1.	1980 Öncesi Dönemleri Arasında Türkiye’de Enflasyon	49
2.2.2.	1980-1994 Dönemleri Arasında Türkiye’de Enflasyon	53
2.2.3.	1995-2000 Dönemleri Arasında Türkiye’de Enflasyon	55
2.2.4.	2001-2008 Dönemleri Arasında Türkiye’de Enflasyon	58
2.2.5.	2009-2019 Dönemleri Arasında Türkiye’de Enflasyon	60
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		61
3. EKONOMETRİK ANALİZ		61
3.1.	Literatür Taraması	61
3.1.1.	Döviz Kuru ve Enflasyon Üzerine Türkiye’de Yapılmış Çalışmalar Literatürü	61
3.1.2.	Döviz Kuru ve Enflasyon Üzerine Diğer Ülkelerde Yapılmış Çalışmalar Literatürü	69

3.2. Veri	73
3.3. Gerekçe Ve Yöntem	74
3.3.1. Birim Kök Testleri	74
3.3.1.1. Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Testi	75
3.3.1.2. Yapısal Kırılma Birim Kök Testi(Zivot-Andrews).....	76
3.3.2. ARDL Sınır Testi	76
3.4. Ampirik Analiz Ve Bulgular	79
SONUÇ	89
KAYNAKÇA.....	91
TABLolar LİSTESİ	101
ŞEKİLLER LİSTESİ	102
EKLER	103
ÖZGEÇMİŞ	112

TEZ ONAY SAYFASI

Münire KALEMOĞLU tarafından hazırlanan “TÜRKİYE’DE DÖVİZ KURUNUN ARTIŞ ORANI VE ENFLASYON ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Hüseyin KARAMELİKLİ

Tez Danışmanı, İktisat Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile İktisat Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 26.11.2020

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. Serkan DİLEK (KÜ)

Üye : Doç. Dr. Hüseyin KARAMELİKLİ (KBÜ)

Üye : Prof. Dr. Ahmet OĞUZ (KBÜ)

26.11.2020

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Münire KALEMOĞLU

İmza :

ÖNSÖZ

Bu çalışmada döviz kurunun enflasyon üzerindeki etkisi teorik ve ampirik olarak incelenmiştir. Literatür kısmında Karabük Üniversitesi veri tabanından faydalanılmıştır. Veri kısmında Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden derlenen veri seti kullanılmıştır. Analiz Eviews 11 paket programı kullanılarak yapılmıştır.

Çalışmamızın ilk bölümünde belirlenen amaç çerçevesinde döviz kuru ve enflasyonun teorik çerçevesinin incelenmesi amacıyla döviz kuru ve enflasyon ile ilgili genel tanımlar ve teorik yaklaşımlar ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Çalışmamızın ikinci bölümünde kriz dönemleri referans alınarak Türkiye’de döviz kuru ve enflasyon süreçlerinin tarihsel gelişimi detaylı olarak incelenmiştir. Çalışmamızın üçüncü kısmında 2003:06-2020:06 dönemleri arasındaki ilişki ARDL Sınır Testi Analiz metodu kullanılarak açıklanmıştır.

Son olarak, tez çalışmam boyunca engin bilgi ve tecrübeleri ile tezime ışık tutan sevgili hocam Doç. Dr. Hüseyin KARAMELİKLİ’ye bana gösterdiği sabrı, ilgisi, hoşgörüsü ve desteği için çok teşekkür ederim. Jüri üyelerim Doç. Dr. Ahmet OĞUZ ve Prof. Dr. Serkan DİLEK hocalarıma tezime değerli vakitlerini ayırdıkları için teşekkür ederim. Eğitim hayatım boyunca desteklerini eksik etmeyen başarımın mimarı olan sevgili babam Yakup GÜMÜŞ ve sevgili annem Fatma GÜMÜŞ’e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tez yazma sürecim boyunca destekleri ve sabrından dolayı sevgili eşim Yusuf KALEMOĞLU’na teşekkür ederim.

ÖZ

Küreselleşen dünya ekonomilerinin en önemli değişkenlerinden olan döviz kuru, ülke ekonomileri arasında alışveriş bağımlı kuran önemli bir araçtır. Dış ticarete konu olan malların ulusal para cinsinden ülke içindeki fiyatlara etkisi döviz kuruna dikkatleri artırmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülke ekonomileri açısından döviz kuru ve enflasyon arasındaki ilişki son derece önemli bir faktördür. Literatürde döviz kuru ve enflasyon arasındaki ilişkiyi ortaya koymuş olan birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmada, ilk olarak döviz kuru ve enflasyon teorik olarak açıklanmaktadır. Türkiye ekonomisinde döviz kuru artış oranı ve enflasyon arasındaki ilişki 2003:06-2020:06 dönemleri arasındaki aylık veriler kullanılarak ampirik analiz yapılmıştır. Bu çalışmada ekonometrik yöntem olarak zaman serisi analiz yöntemi kullanılmıştır. Analiz metodu olarak ARDL sınır testinden yararlanılmış ve bu doğrultuda Augmentet Dickey-Fuller ve Zivot-Andrews birim kök testi uygulanarak durağanlık analizi yapılmıştır. ARDL sınır testi uygulanarak döviz kuru artış oranı ve enflasyon arasındaki uzun dönemli ilişki analiz edilmiştir. Analiz sonucunda uzun dönemde döviz kuru artış oranından enflasyona doğru tek yönlü eşbütünleşik ilişki tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Döviz Kuru, Enflasyon, ARDL

ABSTRACT

Exchange rate, one of the most important variables of globalizing world economies, is an important tool that establishes the trade link between economies. The effect of internal tradable goods prices on domestic prices in national currency increases the attentions to the exchange rate. In emerging economies such as Turkey the exchange rate is an extremely important factor in the existence of inflation. There are many studies in the literature that have revealed the relationship between exchange rate and inflation. In this study, firstly, exchange rate and inflation are explained theoretically. In this thesis The relationship between exchange rate growth and inflation in Turkey's economy is studied by using data span from 2003:06 to 2020:06 period. In this study, time series analysis method is utilized as the econometric method. ARDL bound test was used as the analysis method and accordingly, the stationarity analysis was performed by applying Augmented Dickey-Fuller and Zivot-Andrews unit root tests. The long-run relationship between the exchange rate growth rate and inflation is analyzed by applying the ARDL bound test. As a result of the analysis, a unilateral cointegration relationship of exchange rate increase rate and inflation in the long run has been determined.

Keywords: Exchange Rate, The inflation, ARDL (Autoregressive Distributed Lag Bound Test)

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Türkiye’de Döviz Kurunun Artış Oranı Ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
Tezin Yazarı	Münire KALEMOĞLU
Tezin Danışmanı	Hüseyin KARAMELİKLİ
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	Kasım/2020
Tezin Alanı	İktisat
Tezin Yeri	KBU/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	112
Anahtar Kelimeler	Döviz Kuru, Enflasyon, Ardl

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	The Investigation Of The Relationship Between The Inflation And The Rate Of Increase In The Exchange Rate In The Turkey
Author of the Thesis	Münire KALEMOĞLU
Advisor of the Thesis	Hüseyin KARAMELİKLİ
Status of the Thesis	Master
Date of the Thesis	November/2020
Field of the Thesis	Economics
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	112
Keywords	Exchange Rate, The Inflation, Ardl

KISALTMALAR

TPKK: TÜRK LİRASINI KORUMA KANUNU

BB: BÜYÜK BUHRAN

TCMB: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

DF: Dickey Fuller

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

GSMH: Gayri Safi Milli Hâsıla

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla

IMF: Uluslararası Para Fonu

TEFE: Toptan Eşya Fiyat Endeksi

TL: Türk Lirası

TÜFE: Tüketici Fiyat Endeksi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

ÜFE: Üretici Fiyat Endeksi

VAR: Vector Autoregression Model

PPP: Satın Alma Gücü Paritesi

ARDL: Autoregressive Distributed Lag

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Türkiye ekonomisinde döviz kuru ve enflasyon arasındaki ilişkiyi inceleyerek döviz kurunu enflasyon üzerindeki etkisini tespit etmek.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı döviz kuru ve enflasyonun nedenselliklerinin tespit edilerek literatüre güncel bir analiz kazandırmaktır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Türkiye’de 2003:06-2020:06 dönemleri arasındaki veri seti kullanılarak döviz kuru ve enflasyon arasındaki ilişki ADF ve Zivot-Andrews birim kök testi, ARDL Sınır Testi ve Hata Düzeltme (ECM) analiz metotları kullanılarak analiz edilmiştir.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ/PROBLEMLERİ

Bu çalışmada Türkiye’nin uzun dönemde döviz kuru ve enflasyon arasındaki ilişkiye yer verilmiştir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Bu çalışmanın ilk bölümünde döviz kuru ve enflasyon teorik olarak açıklanmıştır. İkinci bölümde 1980 öncesi, 1980-1994 arası, 1995-2000 arası, 2001-2008 arası ve 2009-2019 arası dönemlerde döviz kuru ve enflasyonun tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, döviz kuru deęiŐkeni döviz kuru artış oranı ve enflasyon oranı kullanılarak 2003:06 ve 2020:06 dönemleri arasındaki aylık veriler ile ekonometrik analiz yapılmıştır. Literatürde döviz kuru ve enflasyon arasındaki ilişkiye ait yakın geçmiŐimizi ilgilendiren makale, tez vb. çalışma bulmakta güçlük çekilmiŐtir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DÖVİZ KURU POLİTİKALARI VE FİYAT ETKİSİ

1.1. Döviz Kuru

Döviz geniş anlamda ülkeler arasında uluslararası ticarete kullanılan ödeme aracıdır. Her ülkenin kendine ait ulusal parası yurtiçi ticarete kullanılırken uluslararası ticarete paraların dönüşümü gereklidir. Döviz ülkelerin ulusal paralarının dönüşümünü sağlayan ödeme aracıdır. Böylelikle uluslararası ticarete mal ve hizmetlerin takasında değer problemi ortadan kalmıştır.

Yabancı ülkelere ait ulusal paralar nakit ve banka havaleleri, ödeme emirleri, döviz poliçeleri mevduat sertifikaları, seyahat çekleri vb. likit varlıklar şeklinde de olması mümkündür. Yabancı paraya endeksli olan bu likit varlıkların kolaylıkla yabancı paralara dönüşebilir. Bunun sonucunda döviz başta nakit olmak üzere tüm ödeme araçlarını geniş bir yelpazede toplamıştır. (SEYİDOĞLU, 2015)

Döviz kuru tanımlarını iki başlık altında detaylı açıklamak mümkündür. Aşağıda nominal döviz kuru ve reel döviz kuru detaylı olarak incelenmiştir.

1.1.1. Nominal Döviz Kuru

Uluslararası para piyasasında nominal döviz kuru denildiğinde döviz kurunun enflasyon etkileri içerdiği anlaşılmaktadır. Milli para ve yabancı paranın kıyaslandığı döviz piyasasında döviz kuru nominal değerler içermektedir.

Gerçekleşen uluslararası ticarete yurtiçinde üretilen yurtdışına pazarlanan mal veya hizmetler bir önceki dönem ticaret ile kıyaslandığında daha az yabancı para ediyorsa, mal ve hizmetlerin ucuzlaması aynı zamanda ülke parasının değer kaybetmesi anlamına gelmektedir. Nominal döviz kuru yükselerek nominal değer kaybına yol açmıştır. Tam tersi durumda gerçekleşen uluslararası ticarete yurtiçinde üretilen yurtdışına pazarlanan mal veya hizmetler bir önceki dönem ticaret ile kıyaslandığında daha çok yabancı para ediyorsa, mal ve hizmetlerin pahalılaşması aynı zamanda ülke parasının değer kazanmış olması anlamına gelmektedir. Bu durumda nominal döviz kuru düşerek nominal değer artışı ortaya çıkmış demektir. (Kılıç, 2019)

Uluslararası ticaret sonrasında gerçekleşen para değişimi milli para birimi ve yabancı para birimi arasında değer kıyaslaması durumunu belirtmek için nominal efektif döviz kuru kullanılmaktadır.

Nominal döviz kuru uluslararası ticarete ülkeler arasındaki para değerini tek başına belirlememekle birlikte ödemeler dengesi bilançosunu etkileyen en önemli uluslararası iktisat konusudur. (Kılıç, 2019)

1.1.2. Reel Döviz Kuru

Uluslararası ticarete ülkelerin alacağı ticaret kararlarında nominal döviz kurundan ziyade enflasyondan arındırılmış reel döviz kuru veri olarak kullanılmaktadır. Reel döviz kuru uluslararası ticarete mal ve hizmetlerin değerlerinin fiyatlandırılmasında asıl etkili olandır.

Yurtiçi fiyatların (P) yurtdışı fiyatlara (P*) bölümünün nominal döviz kuru (e) ile çarpımı sonucunda reel döviz kuru elde edilir. Aşağıdaki şekilde formülleştirilmiştir.(Ünsal,2004)

$$\text{Reel Döviz Kuru} = e (P / P^*)$$

Reel değer kaybı reel döviz kurunun düşmesiyle ortaya çıkar. Reel döviz kurunun düştüğü ülkede mal ve hizmetler bir önceki dönem yapılan uluslararası ticarete göre ucuzlaşır. Milli paranın değer kaybetmesi anlamına gelmektedir. Mal ve hizmetlerin fiyatlarının nisbi olarak düşmesi ihracatı artırır, yurtdışındaki malların fiyatlarının nisbi olarak artması ithalatı azaltır. Reel değer kazancı döviz kurunun artmasıyla ortaya çıkar. Reel döviz kurunun arttığı ülkede mal ve hizmetler bir önceki dönem yapılan uluslararası ticarete göre pahalılaşır. Milli paranın yabancı paraya göre değer kazanması anlamına gelmektedir. Mal ve hizmetlerin fiyatlarının nisbi olarak artması ihracatı düşürür, yurtdışındaki malların fiyatlarının nisbi olarak azalması ithalatı artırır. (Demircioğlu,2009)

1.2. Döviz Kuru Sistemleri ve Sınıflandırılması

Ülkelerin aldığı ekonomik kararlarda iç denge amaçlarını gerçekleştirebilmek için döviz kuruna ilişkin her türlü düzenlemeler döviz kuru politikalarının konusudur. (Karluk,2013)

Ulusal para otoriteleri ekonomik amaçlar doğrultusunda döviz piyasasına müdahale ederek döviz kurlarını ve ekonomik amaçlarını yönlendirebilmektedirler. Döviz kuru üzerinde alınacak her türlü kararlar direkt ülke ekonomisini etkileyeceğinden ekonomik kalkınma planlarıyla paralel hedefler olmalıdır.

Döviz kuru sistemleri sınıflandırılırken sıklıkla iki başlık altında incelenmektedir. Sabit döviz kuru sistemleri ve esnek döviz kuru sistemleridir. Her iki sistemin özelliklerindeki taşıyan karma döviz kuru sistemide sistemin bir parçasıdır. Bu çalışmada üç ana başlık altında incelenecektir.

1.2.1. Sabit Kur Sistemi

Sabit döviz kuru sisteminde ulusal paranın uluslararası alışverişte değişim değişim oranı resmi otoritelerce karar verilmektedir. Döviz arz veya talebinde değişim ne olursa olsun döviz kuruna etki etmesi izin verilmez. Sabit döviz kuru sisteminde para otoriteleri sadece gerekli gördüklerinde döviz kuruna müdahalede bulunurlar. Yeterli altın ve döviz rezervine sahip olan merkez bankası ; döviz kuru artışın olduğunda piyasaya döviz takviye eder ya da döviz kuru azalmaya başladığında tanzim satışları ile döviz kurunu sabit tutmaya çalışır.(Demircioğlu,2009)

Sabit döviz kuru sisteminin en uygun olduğu sistem altın standardı sistemidir. Altın ihracatı ve ithalatının serbest olduğu ülkelerde para arzı altından veya paraya dönüştürülebilen altındandır. Para otoritelerinin belirlediği üst destekleme noktası ve alt destekleme noktaları altın ihraç ve ithal noktaları olarak isimlendirilir. Döviz kurunun üst destekleme noktalarına çıkması durumunda sabit kuru devam ettirmek büyük ölçekli altın akımlarına neden olmaktadır. (Tuncay,2010)

1.2.2. Esnek Döviz Kur Sistemi

Esnek döviz kurunun ortaya çıkışı Bretton Woods sisteminin çöküşünden sonra ortaya çıkarak günümüze kadar gelmiştir. Esnek döviz kuru sisteminde döviz piyasası üzerinde hiçbir müdahale yoktur. Döviz kurunu piyasa arz veya talebine göre şekillenmektedir. Dış ödemeler dengesi açık veriyorsa döviz yüksecek, yükselen döviz kuru ithalatın azalmasına, ihracatın artmasına neden olacaktır. Böylece döviz kuru tekrar dengeyi bulacaktır. (Demircioğlu, 2009)

1.3. Döviz Kuru Politikaları

Döviz kuru politikaları, uluslararası ödemeleri belli bir çizgide tutmak için ve dış ödemeler dengesini etkilemek amacıyla döviz kuru ile ilgili tüm önlem ve tedbirler olarak açıklanmaktadır. Ülkeler bu tedbirleri bireysel karar vermek yerine uluslararası para sistemlerinin yönlendirmesi ile uygulamaktadır. (Çiçek, 2006)

Döviz kuru politikalarının ülkelerin gelişmişlik seviyelerine, refahına ve ekonomik amaçlarına göre şekillenmektedir. Ülke ekonomilerinin içinde bulunduğu durum döviz kuru politikalarını etkilemektedir.

Döviz kuru politikalarının asıl amacı yerli üretimi arttırıp maliyetleri en aza indirip ihracat artışını maksimize ederken ithalattan daha hızlı artmasını sağlamaktır. İthalatı azaltarak ithal ürünlerin ülke içinde üretimi sağlamaktır. İhracat artışının ithalat artışından daha hızlı olması ülke içi ekonomik refahın artmasında ve ekonomik sıkıntıların giderilmesinde büyük rolü vardır.

1.3.1. Araç Olarak Uygulanan Döviz Kuru

Döviz kuru bir ülkenin ekonomik şartlarına göre seçilmiş olması gereklidir. Araç olarak uygulanan kur sisteminde yurtdışında ekonominin dengede olmasını gözetmek ve uluslararası ticaret ile ilgili tüm konuların kısa ve uzun dönemdeki müdahaleleri için kullanılmaktadır. Uluslararası ticarete para politikaları uygulayıcıları tarafından milli paranın dış değerinin düşürülmesi veya milli paranın dış değerinin arttırılması gibi müdahalelerle para araç olarak kullanılmaktadır. Örneğin paranın milli paranın değerinin düşürülmesi veya eksik değerlendirilmesi bir araç ise ana amaç uluslararası ticarete yerli üretimin dış ticarete daha kolay dahil olup ihracatı artırmasıdır. Döviz kuru politikaları araç olarak; devalüasyon ve revalüasyon olarak iki şekilde sınıflandırılır.

Devalüasyon para otoriteleri tarafından milli paranın yabancı para birimleri karşısında değerinin düşürülmesidir. Devalüasyon ve depresiasyon aynı anlama gelmemektedir. Devalüasyon otoriteler tarafından milli paranın değerinin dış paraya göre değerinin düşürülmesi iken depresiasyon döviz kurunun değeri arz ve talebin etkileriyle kendiliğinden düşmesi anlamına gelmektedir. (Çiçek,2006) Devalüasyon sabit kur sistemi uygulayan ülkelerde kullanılan döviz kuru politikasıdır. Depresiasyon

piyasaya müdahale etmeksizin piyasa hareketleri ile ortaya çıkan esnek kur sistemini benimseyen ülkeler tarafından kullanılmaktadır.

Devalüasyon genel olarak iç pazarda üretilen malların ithal mallara oranla fiyatlarının düşürülerek daha ucuz hale gelmesi ile dış ticarete milli ve yerli üretimin rekabet gücünün artmasını sağlamaktır. Böylelikle milli üretilen mal ve hizmetlerin ithal girdilere oranla daha ucuz olmasını sağlamaktadır. İthal girdilerin oranı azalırken ihraç çıktılarının hacmi artmaktadır. Böylece devalüasyonu araç olarak kullanan ülkelerde daha çok döviz girdisi sağlanarak ödemeler bilançosundaki açıklarını dengeleme imkanı buldukları varsayılır. Devalüasyonun iyileştirici amaçlardan biride yerli ürün fiyatları ile ithal ürün fiyatları arasındaki dengesizliği ortadan kaldırmaktır.

Devalüasyonun olumlu etkileri yanında ithal girdi fiyatlarını yükselterek ülke ekonomisinde maliyet enflasyonu sorunu ortaya çıkma ihtimali ile karşı karşıya kalmasıdır. Devalüasyonun başarılı olabilmesi için iç fiyatların yükselmemesi ve dış ticaret yapan ülkelerin ithalat kısıtlamalarına başvurmaması gereklidir. (Demircioğlu, 2009)

Genellikle gelişmekte olan ülkeler tarafından nadirane de olsa tercih edilen devalüasyon döviz kuru politikası makro ekonomik koşullar analiz edilerek uygulanmaktadır.

Revalüasyon, para otoriteleri tarafından milli paranın dış ticarete değer artışıdır. Sabit kur sisteminde uygulanan döviz kuru politikasıdır. Esnek kur sisteminde, para otoriteleri tarafından müdahale olmaksızın, döviz arz ve talebine bağlı olarak kendiliğinden döviz kurunun değerinin yükselmesine apresiasyon denir.

Revalüasyon, milli paranın pahallılaşması, dış ticarete rekabet gücünün düşmesinden dolayı ekonomik gelişimini tamamlamamış ülkeler tarafından tercih edilen döviz kuru politikası değildir. Piyasada üretilen mal ve hizmetin fiyat artışına gösterdiği kadar fiyat düşüşüne tepki göstermemesinden kaynaklı sorunlar yaşanmaktadır. Revalüasyon döviz kuru politikasının talep elastikiyeti beklenenden düşüktür.(Ustaoglu, 2013)

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından tarihte nadiren tercih edilmiştir. II. Dünya savaşı sonrası sanayi gelişimlerini tamamlamış ülkeleri; Batı Almanya'nın 1961 ve 1969'da, Hollanda'nın 1961'de, Avusturya'nın ise 1971 yılında uygulamıştır.

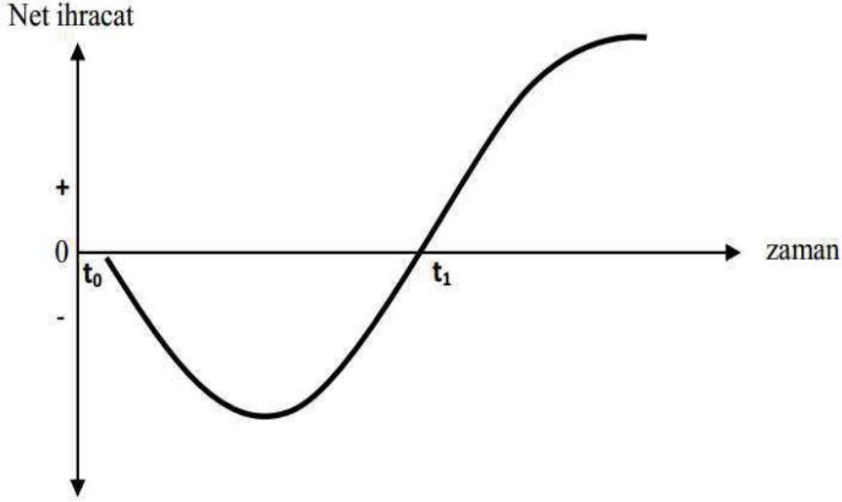
1.3.2. J Eğrisi

Devalüasyonun bir sonucu olan yurtiçinde yabancı mal ve hizmetlerin pahalılaşmasının ve dış ticarete yerli mal ve hizmetlerin fiyatının ucuzlaşmasının dış ticarete olumsuz etkisinin kısa süreli olacağını savunan yaklaşıma J eğrisi denir. Bir başka ifade ile devalüasyon ile dış ticaret dengesinin zaman aralığını gösteren ilişkidir.

Yurtiçinde milli parada değersizleşme yaşanan bir ülkede ithal mallarda azalma, ihracatta artış ve dış ticarete dengelenme beklenir. Devalüasyon döviz politikası uygulayan bir ülkede ödemeler bilançosu açığı kötüye giderken bir süre sonra iyileşme görülür. Milli para değersizleşmeye başladığında kur artışı başlangıçta ticaret bilançosunu kötü etkilerken daha sonra olumlu etkiler görülür. Dış ticarete ortaya çıkan bu hareket j harfini anımsattığından j eğrisi olarak adlandırılmıştır.

Devalüasyona başvuran ülkelerde ilk olarak ithalat daha da yüksek bir maliyet oluştururken, ihraç edilen yerli mal ve hizmetlerin reel geliri düşer. Milli paranın değersizleşmesi ile ticaret bilançosunun olumlu etkilenmesi arasında zaman aralığı vardır. Dış ticarete ucuzlayan ihraç mallarının rekabet gücünün artmasıyla ihraç edilen mal ve hizmetlerin dış talebi artarken, ithal mal ve hizmetlerin iç piyasada pahalılaşması ile iç talep azalır. Ülke içinde yerli mal ve hizmetlere olan talebin arttığı görülür. (USTAOĞLU, 2013)

Şekil 1 : J Eğrisi

Kaynak: (KORUN, 2019)

Şekil 1’de devalüasyon sonrası ilk oluşan dönem t_0 , t_1 dönemidir. Bu dönemde ihracatın ucuzlamasıyla ithalatın pahalılaşması ile olumsuz etkiler görülmektedir. Devalüasyon başladığında kısa dönem (6 ay- 1 yıl) olumsuz etkiler görülmesinin sebebi dış ticarete alışla gelmiş fiyatların değişimine hemen uyum sağlanamamasıdır. Uzun vadede ihraç ve ithal mallarının talep esneklikleri yeni fiyatla karşılaşmasıyla olumlu etkiye ortaya çıkmaya başlar. (KORUN, 2019)

Devalüasyon döviz politikası sonucunda kısa dönemde fiyatlar üzerinde etki gözükürken uzun dönemde miktarlar üzerinde etki göstermektedir.(AKBULUT, 2014)

1.3.3. Marshall-Lerner Koşulu

Para otoriteleri ülke ekonomileri dış ticareti dengeye getirmek ve ödemeler bilançosundaki açığı kapatmak için döviz kuru politikaları arayışlarındadır. Alfred Marshall ve Abba Lerner iki iktisatçı ödemeler bilançosundaki açığı gidermek için yaptığı çalışmalarla açıklamaya çalışmıştır. Marshall-Lerner koşulu döviz kurunda yaşanan artışların ihracatı ne kadar artıracacağı ve ithalatı ne kadar azaltacağı ile ilgilidir.

Devalüasyonun yeterli sermaye hareketi gerçekleştirilemeyen ülkelerde olumsuz etkileri daha fazla hissedilir. Devalüasyonda asıl hedeflenen yurtiçinde üretilen mal ve hizmetlerin dış ticarete daha rekabetçi olması beklenir. Yurtiçinde üretilen mal ve

hizmetler ucuzlarken ihracatın artmasıyla, yurtdışında ithal malların fiyatının iç pazarda pahalılaşması uluslararası ticarete yurtiçinde üretilen mal ve hizmetlerin daha rekabetçi hale getirdiği varsayılır. Yeterli sermaye hareketi gerçekleştirilemeyen ülkelerin devalüasyon dan beklentilerin boşa çıkması düşük verimlilikte yapılan üretimin uzun dönemde dış pazarda rekabetçi olamamasından kaynaklıdır. Üretimin ara mal ve hammadde ithalatına bağlı olması üretilen mal ve hizmetin maliyetini yükseltir. Artan üretim maliyetleri ihracatı artıran olumlu etkileri ortadan kaldırır. Devalüasyonun uluslararası ticarete olumlu etkilerinin gerçekleşmemesi Marshall-Lerner koşulu ile ele alınmaktadır. (USTAOĞLU, 2013)

Marshall-Lerner koşulu; yurtiçinde ve dışında arz esnekliği sonsuz olması koşulu, bir başka deyişle bir ülke üretimini aynı fiyattan istediği kadar üretebilme koşulu, varsayımı ile ihraç malların yurtdışı talep esnekliği (ex) ve ithal malların talep esnekliği (em) toplamının 1'e eşit ya da 1 'den büyük olması ($em+ex \geq 1$) şeklinde ifade edilir. Esneklikler toplamı 1'den ne kadar büyükse devalüasyonun olumlu etkileri o kadar daha fazla ortaya çıkar. Esneklikler toplamı 1'den ne kadar küçükse devalüasyonun yıkıcı etkileri ortaya çıkar. Esneklikler toplamı 1'e eşit olduğu durumda uluslararası ticaret dengesi üzerinde etkisi olmayacaktır.(AKBULUT, 2014)

Kritik elastikiyetler yaklaşımı ile, dış ticarete mal ve hizmetlerin arz esnekliği sonsuzken, ithalata yönelik yurtiçi ve yabancı talebin fiyat esneklikleri toplamı 1'den büyükse, devalüasyon uluslararası ticarete olumlu etkileri görülür.

Marshall-Lerner koşuluna göre, devalüasyon döviz politikası uygulandığında ticarete kullanılan mal ve hizmetin arz ve talebinin değişmesine neden olacaktır. Milli paranın ucuzlaması, döviz kurunun artmasına, ithal edilen malların fiyatının artmasına ve bunun sonucu olarak ithal mallarına talebin azalmasına, iç talebin yurtiçinde üretilen mallara kaymasına neden olacaktır. Döviz kurunun artması aynı zamanda ihraç edilen malların fiyatının azalmasıyla, ihraç mallara olan dış talebin artmasına sağlamaktadır. Döviz kurundaki artış dış ticareti dengelemede önemlidir. Döviz kurunda yaşanan artışların, ithalat ve ihracatı ne kadar artırıp azaltacağı, ithal ve ihraç mallarının, talep ve arz esnekliğine göre şekillenir (AKBULUT, 2014).

Arz esnekliği sonsuz olma koşulu ile esnekliklerin çeşitli durumları şöyledir.

- $Ex=0$ esneklikler toplamı 1'den büyükse Em 'nin birden büyük olduğu sonucuna varılır. Döviz kuru arttığında ithalat talebindeki azalma döviz kurundaki artıştan daha fazla olur.
- $Em=0$ esneklikler toplamı 1'den büyükse Ex 'in birden büyük olduğu sonucuna varılır. Döviz kuru arttığında ithalat talebindeki artış döviz kurundaki artıştan daha büyüktür.
- $Em<1$ ve $Ex<1$ fakat $Em+Ex>1$ ise ulusal para birimi cinsinden ödemeler dengesini düzeltecektir. Ulusal para cinsinden ihracat dönemindeki artış ithalatı aşmış duruma gelir.(AKBULUT, 2014)

Marshall-Lerner koşuluna göre devalüasyon uygulayan bir ekonominin döviz gelirinin artması, yabancı ülkelerin yurtiçinde üretilen mal ve hizmete talebinin artmasına neden olur. İhraç mallarının fiyatının ucuzlamasının sonucu olarak ihracatın gerçekleşmesi ile ülkeye dövizin girmesi devalüasyonun döviz kazandırıcı etkisi olarak adlandırılır. Marshall-Lerner koşulu uzun vadede olumlu etkilerini göstermektedir. Devalüasyonun beraberinde ortaya çıkan kısa dönemdeki fiyat değişiklikleri uzun dönemde belirsizlikleri ortadan kaldırarak olumlu etki yapacağı varsayılır. J eğrisindeki uzun dönemdeki beklenen iyileştirici yaklaşım Marshall-Lerner koşulunun uzun dönemdeki olumlu etkisidir.

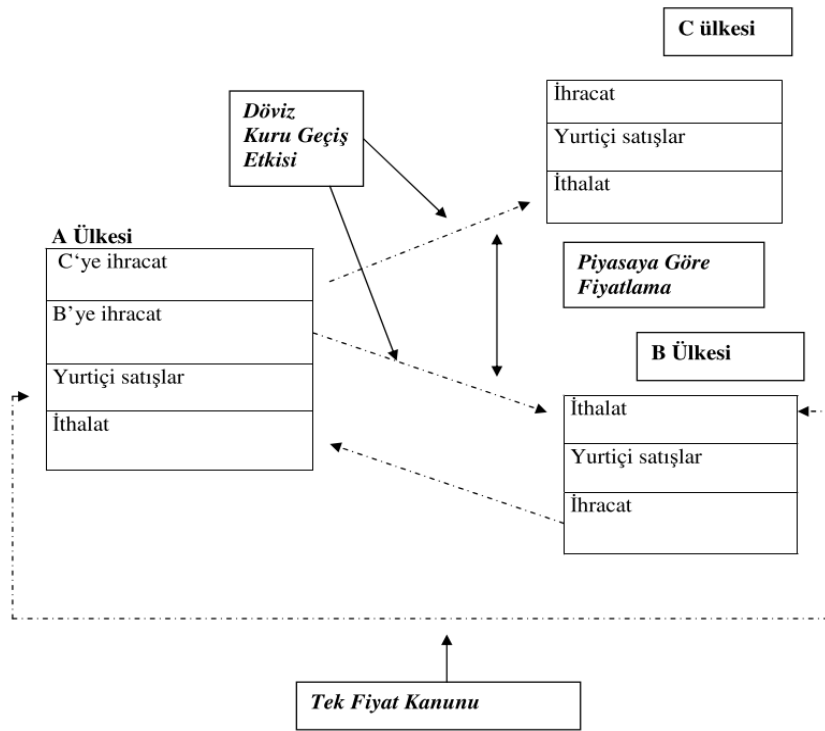
1.3.4. Döviz Kuru Geçiş Etkisi

Döviz kuruna geçiş etkisi, yurtiçi para cinsinden döviz kurundaki bir birimlik değişimin ithalat ve ihracat fiyatlarında ortaya çıkan değişim olarak tanımlanmaktadır. Döviz kurundaki bir birim değişimin ithalat fiyatlarındaki değişmeye neden olmasıdır. Literatür de “Pass-Through” olarak geçmiştir. “Pass-Through” dilimize ‘yansıma-geçiş’ etkisi olarak girmiştir (YETİZ, 2013).

Döviz kurundaki artış ve azalışların, dış ticarete konu olan mal ve hizmetlerin üretim maliyetlerinin yarattığı talep koşulları göz önünde bulundurularak, yurtiçi fiyatlarına ve ihracat fiyatlarına etki etme süreci döviz kurunun fiyatlara yansıma etkisidir. Uluslararası fiyat karşılaştırmaları üç başlık altında açıklanmaya çalışılmıştır.

- **Döviz Kuru Geçiş Etkisi (Pass-Through)** Uluslararası ticarete kullanılan malların döviz kurundaki artışa ve ya azalışa göre üretilen mal ve ya hizmetlerin fiyatlarının değişimidir.
- **Tek Fiyat Kanunu** aynı para birimine dönüştürülmüş benzer malların fiyatlarının eşitliğini ifade eder. Tam rekabet piyasası varsayımı kabul edilir. Tek fiyat kanununa geçiş etkisinin kabul edilmemesi farklı maliyetlerdir.
- **Piyasaya Göre Fiyatlama** dış ticarete fiyat farklılaştırma politikası olarak bilinen piyasaya göre fiyatlama aslında ihracat yapılırken ihraç edilecek olan mal ve hizmetlerin fiyatlarının yabancı piyasalardaki rekabete göre ayarlanmasıdır. Bir başka ifade ile döviz kurundan kaynaklanan fiyat farklılaşmasıdır. (TÜZÜN, 2007)

Şekil 2 : Uluslararası Fiyat karşılaştırmasında Çeşitli Yaklaşımlar

Kaynak: (TÜZÜN, 2007)

Şekil 2 de A ülkesi, B ve C ülkelerine yapmış olduğu ihracatta her iki ülkeye de farklı fiyatlarda ihraç etmiştir. Farklı fiyat uygulamaları ile piyasa durumuna göre fiyatlama yapmıştır. A ülkesinin farklı fiyatlarla ihraç etmesinin sebebi ihraç

piyasasındaki talep koşullarının farklı olmasıdır. A ülkesinin ihraç ettiği malın fiyatının ülkelere göre farklılaşması, döviz kuru değişiminden kaynaklanan söz konusu mal fiyatlarının değişimi ise döviz kuru geçiş etkisinde açıklanmaktadır. B ve C ülkelerinde A ülkesine ithal ettikleri mal ve hizmeti kendi milli para birimleri cinsinden döviz kurundaki değişim oranına göre aynı oranda değiştirdikleri durumda tam geçiş söz konusu olacaktır.

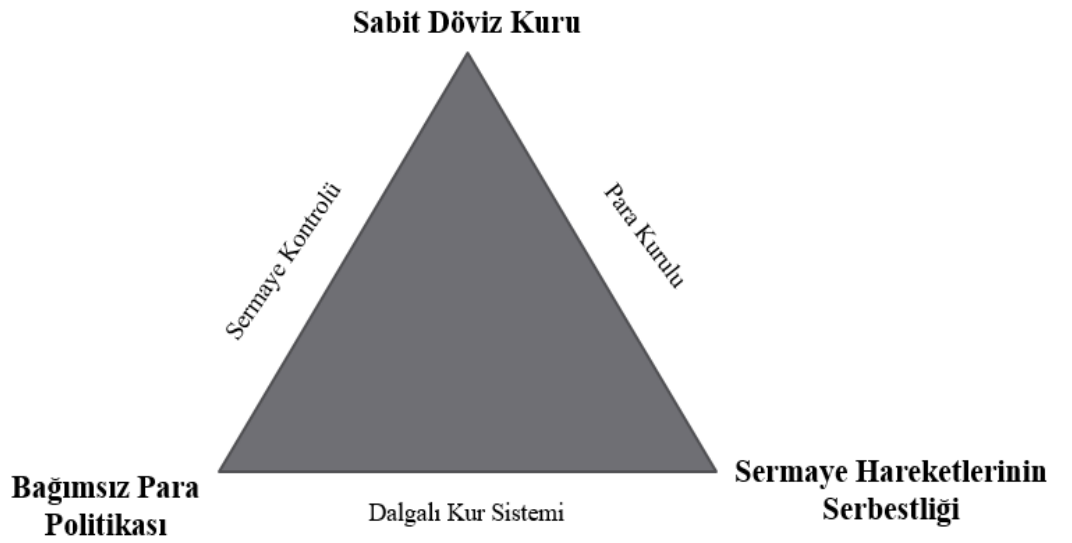
1.3.5. İmkansız Üçleme

İktisatçı Robert Mundell 1960'lı yıllarda yaptığı çalışmada istikrarlı döviz kuru politikaları, sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve bağımsız para politikası uygulaması arasındaki ilişkiyi açıklamıştır. Dışa açık bir ekonomide istikrarlı kur rejimi, sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve bağımsız para politikası uygulamalarının aynı anda uygulanamayacağı sadece ikisinin aynı anda uygulanmasının mümkün olacağını savunmuştur. Bu hipotez literatürde “imkânsız üçleme”, “üçlü açmaz” ya da “trilemma” olarak geçmektedir. Dışa açık ekonomilerde bağımsız para politikası, istikrarlı döviz kuru politikası ve sermaye hareketliliğinin serbest olması istenen bir durumdur. Para politikası maliye politikasına göre uygulanması daha kolay bir politika olduğundan tercih sebebidir. Para politikası ile faiz oranlarına müdahale edilerek durgunluğun önlenmesi ya da faiz oranlarının artırılmasıyla enflasyonu kontrol edebilmek mümkündür. İstikrarlı döviz kuru sistemi ile dışa açık ekonomilerin uluslararası ticarete daha az belirsizlik ile ülke içinde daha az riskin olması yabancı yatırımcılara güven ortamı sağlanmasını desteklemektedir. Son olarak sermaye hareketlerinin serbest olması ülke ekonomisinde sermayenin yetersiz olduğu alanlar ile yabancı yatırımcıların arasındaki engelleri kaldırmaktadır. İmkânsız üçleme hipotezine göre aynı anda en fazla ikisi etkin kullanılabilir.(Aydın, 2014)

Döviz kuru istikrarı ile sermaye hareketliliğini tercih eden bir ekonomi bağımsız para politikasından vazgeçer. Bu durumdaki ekonomiler para politikasını etkin kullanamadığı için ekonomisinde belirlediği hedeflerini gerçekleştiremez. Faiz oranlarını düşürerek enflasyonist etkileri azaltmak isteyen ekonomide sermaye girişleri artacaktır. Sermaye girişlerinin artması ülke para biriminin değerlenmesine neden olacak sonucunda sabit döviz kuru sistemine uygun olmayan sonuçlar ortaya çıkacaktır. Döviz kuru istikrarı ve bağımsız para politikası tercih eden ekonomi

sermaye hareketlerine sınırlamalar getirir. Sabit döviz kuru sisteminin sürdürülebilmesi için ülke para biriminin değerlenmesi önlenir sonucunda sermaye hareketleri kısıtlanır. Bağımsız para politikası ve sermaye hareketlerini serbest bırakan bir ekonomi döviz kuru dalgalanmalarına izin verir. Sermaye girişleri sonucunda ülke para birimi değerlendirilerek sabit döviz kuru politikasından vazgeçilir.(Aydın, 2014)

Şekil 3 : İmkânsız Üçleme

Kaynak (Aydın, 2014)

Şekil 3'de imkânsız üçleme üçgen yardımıyla açıklanmıştır. Üçgenin köşelerinden ikisi seçilir ve diğer bir kenarındaki ekonomik politikadan vazgeçilir. Kurdaki istikrarı ve bağımsız para politikasını uygulayan politika tercih eden ekonomi sermaye serbestliğinden vazgeçer. Sermaye kontrolüne razı olur. Bağımsız para politikası ve sermaye hareketliliği uygulayan politika tercih eden ekonomi kur sistemindeki kontrolünden vazgeçer. Dalgalı kur rejimine razı olur. Sabit kur rejimi ve sermaye hareketleri serbestliği politikası uygulayan ekonomi bağımsız para politikası uygulamalarından vazgeçer.(Aydın, 2014)

Ülkelerin hangi iki politikayı seçecekleri buldukları ekonomik koşullara ve politik durumlarına göre şekil almaktadır. Ülke ekonomisi için döviz kuru istikrarını

sağlamak öncelikli ise para politikası bağımsızlığı ve sermaye hareketleri serbestliği arasında seçim yapar. Ülke çoğunlukla reel şoklar yaşıyorsa bu durumda dalgalı döviz kuru veya para politikası bağımsızlığı şokları absorbe edilmesi için tercih sebebidir.(Yanar, 2008)

1.4. Enflasyon Kavramı

Enflasyon genel olarak toplam arz ve toplam talebin arasındaki tutarsızlıklardan kaynaklı fiyatlar genel seviyesinin sürekli artması olarak tanımlanmaktadır. Birçok farklı tanımı vardır. Bundan bir diğeri de cari fiyatlar seviyesinde toplam talebin toplam arzdan fazla olma halidir. Enflasyon fiyatlarda genel bir artışa neden olurken üretim olması gerektiği düzeyde artmaması satın alma gücünün düşmesine neden olur. Enflasyon ekonomik dengesizliklerin bir sonucudur. Fiyatlar genel seviyesinin artışı ile ekonomik dengeler bozularak başka bir ekonomik dengenin bozulmasına neden olur. (RÜZGAR, 2017)

1.4.1. Enflasyonun Ekonomik Etkileri

Enflasyon ekonomik büyümeyi yavaşlatan bir süreçtir. Ekonomik kaynak dağılımını bozarak tasarruf ve yatırımları büyük ölçüde sınırlar. Enflasyon engellenemediği durumda ekonomik çöküntülere ve gelir dağılımı adaletsizliğine neden olacaktır.

Fischer'e göre enflasyonun ilk aşaması, hızla artan nüfusun gelecekteki olumlu beklentilerinin fiyat artışı ile bozulmasıyla başlamaktadır. Meydana gelen istikrarsız ortamda kuraklık, savaş veya doğal afetlerin oluşması daha da artırarak enflasyonu ikinci aşamayı sonlandırmaktadır. Üçüncü alama devletin ve toplumun enflasyonu fark ederek önem almaya çalışma aşamasıdır. Dördüncü aşamada ise enflasyon kronikleşerek fiyat seviyelerini daha da artırır ücretler enflasyonun çok daha gerisinde kalır. Böylelikle gelir adaletsizliği sınıflar arasında dengesizlikler ortaya çıkar. (Ergin, 2015)

1.4.2. Enflasyonun İktisadi Ekollere Göre Nedenleri

Ekonomistler enflasyonun nedenlerini açıklarken farklı iktisadi ekollere dayandırmışlardır. Ana iki görüşe ayırmışlardır. Bunlar paracı yaklaşım ve sosyolojik yaklaşımdır.

Paracı yaklaşım uzun vadede enflasyon ve işsizlik arasında ilişki olmadığını savunmuştur. İşsizliğin doğal işsizlik olduğunu kabul etmişlerdir. Para arzının artması kısa vadede ekonomide büyüme oranını ve işsizlik oranını düşürürken uzun vadede enflasyonu artırmaktadır. Paracı yaklaşıma göre para arzı ve para talebi birbirinden bağımsızdır. Para arzının mal arzından bağımsız artması enflasyon neden olmaktadır. Fiyatlar seviyesi mal ve hizmetlerin miktarındaki artıştan daha fazla olması enflasyonu tetikleyen en önemli nedendir.(Ergin, 2015)

Sosyolojik yaklaşım temelinde enflasyonun ortaya çıkmasının temel sebebinin ücret artışlarının olduğunu savunmaktadır. Ücretlerin arz ve talepten bağımsız olarak yükselmesi fiyatlardaki artışa neden olmaktadır. Hükümet ortaya çıkan ekonomik sorunu para miktarını artırarak gidermektedir. Para otoritelerinin çözümü uzun dönemde enflasyona neden olmaktadır.(Ergin, 2015)

İktisat okullarının enflasyona yaklaşımları şu şekilde açıklamaktadır.

- Klasik iktisat okulu; bu iktisat okuluna göre devlet ekonomiye müdahale etmemelidir. Piyasada oluşan aksaklıklar uzun vadede dengeyi bulacaktır. Piyasada oluşan kamu açıkları maliye politikaları ile değil para politikaları ile giderilmelidir. Klasiklere göre para sadece değişim aracıdır. Enflasyonun asıl sebebinin üretimdeki artışlardan bağımsız olarak para arzının artışının olduğunu savunmuşlardır. Klasiklere göre kendi kendine işleyen piyasa mekanizması ekonomiyi dengede tutacaktır.

- Keynesyen iktisat okulu; tam istihdam piyasalarının geçerli olduğu keynesyen yaklaşımda para nötr değil piyasa belirleyicisidir. Kamu açıkları maliye politikaları ile finanse edilir. Keynesyen yaklaşımda her talep kendi arzını oluşturur. Bu yaklaşıma göre eksik istihdam nedeniyle piyasalarda enflasyon açıklanamazken, geliştirilmiş keynesyen yaklaşımda enflasyon toplam talepteki artış olarak açıklanmıştır.

- Monetarist iktisat okulu; keynesyen akımın 1970’te yaşanan durgunluğu ve beraberinde getirdiği enflasyonu açıklamakta yetersiz kalması monetarist akımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Milton Friedman ekonomik problemlerin nedeninin yanlış para politikaları olduğunu ileri

sürmüştür. Friedman'a göre enflasyonun asıl sebebi para arzının artması, dalgalanmaların asıl sebebi ise para arzının azalmasından kaynaklıdır.

1.4.3. Enflasyon Türleri

Enflasyon türleri üç başlık altında fiyatlar genel seviyesindeki artış hızına ve gelişim sürecine göre kategorize edilmiştir.

1.4.3.1. Fiyat Artış Hızına Göre Enflasyon Türleri

Artış hızına göre enflasyon türleri sürünen enflasyon, dörttnala enflasyon ve hiperenflasyon olarak üç başlık altında incelenmiştir. Sürünen enflasyon %3-%8 aralığında ılımlı enflasyon durumudur. Dörttnala enflasyon %25-%80 aralığındadır. Dörttnala enflasyonun yaşandığı durumda para aşırı değer kaybeder. Değer kaybeden milli para saklama işlevini de kaybederek milli paradan kaçış gerçekleşir. Milli paranın yerine dolar ikame edilmesi “dolarizasyon” olarak adlandırılır. Enflasyonun en nadir türü olan hiperenflasyon enflasyon yüzdelerinin aylık %50 yi aştığı türdür. Milli paranın tamamen çökmesi anlamına gelmektedir. Tarihte I. Dünya savaşı sonrasında 1920’li yıllarda yaşanmış örnekleri aşağıdaki şekildedir.

Tablo 1 :1920’li Yıllarda Yaşanmış Bazı Hiperenflasyon Örnekleri

Ülke	Başlangıç-bitiş	Aylık ortalama enflasyon(%)	Aylık ortalama para arzı artışı(%)
Avusturya	Ekim1921-Ağustos 1922	47	31
Almanya	Ağustos 1922-Kasım 1923	322	314
Yunanistan	Kasım 1943-Kasım 1944	365	220
Macaristan1	Mart 1923-Şubat 1924	46	33
Macaristan2	Ağustos 1945-Haziran 1946	19,800	12,200
Polonya	Ocak 1923-Ocak 1924	82	72
Rusya	Aralık 1921-Ocak 1924	57	49

KAYNAK (Ergin, 2015)

Keynesyenler 1920’li yıllarda yaşanan enflasyonun nedeninin yüklü ödenen savaş tazminatları olduğunu savunmuştur.

1.4.3.2. Fiyat Artış Nedenine Göre Enflasyon Türleri

Talep Enflasyonu

Talep enflasyonu genel fiyatlar düzeyinde üretilen mal ve hizmetlerin talebinin karşılanamaması ile ortaya çıkan fiyatların yükselmesidir (Dinler,2005). Tam istihdam varsayımı altında mal ve hizmet fiyatlarındaki artışlar girdi fiyatlarını da etkileyerek artırır dolayısıyla mal ve hizmet fiyatları artar. Toplam talebin toplam arzdan daha hızlı artması ile talep enflasyonu ortaya çıkar.(AKYÜZ, 2020)

Talep enflasyonu toplam harcamaların artmasına sebep olmaktadır. Talep enflasyonun nedenleri şu şekilde açıklanmıştır.(ERGİN, 2015)

- Kamu harcamalarında artış yapılması
- Devletin karşılıksız para basması
- Banka kredilerindeki artışlarla aynı doğrultuda bu paralarla yatırım yapılması
- Ödemeler bilançosunun fazla vermesiyle gelirlerin artması
- Kredi kartı kullanımlarının artması

Merkez bankasının açık finansman politikası izleyerek karşılıksız para basması, hane halkının tüketim taleplerinde artışa sebep olacaktır. Aynı oranda üretimin artmasına katkı sağlamamaktadır. Hane halkı kısıtlı üretilen mal ve hizmet için daha fazla para ödemeye razı olacaktır.(AKYÜZ, 2020)

Maliyet Enflasyonu

Ekonomide yaşanan milli paranın diğer kaybetmesi sonucunda ithal edilen hammaddenin daha pahalıya alınması ya da birim çıktı başına ücret maliyetlerindeki artışın fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine sebep olması durumuna maliyet enflasyonu ya da arz enflasyonu denmektedir. (Parasız,2002)

Maliyet enflasyonun artışındaki başlıca nedenler şu şekilde açıklanmıştır.(ERGİN, 2015)

- Firmaların vergi yükünün artması
- Faiz haddinin artması
- Devalüasyonun artması
- Gümrük vergilerinin yüksekliği

- Mali tekeller ve eksik rekabet ortamı

Maliyet enflasyonunda üretim ve istihdam azalma eğilimindedir. Üretim sürecindeki girdi maliyetinde görülecek artışlar fiyat artışına neden olacaktır. Fiyatlarda yaşanan artış tüketiciye yüksek bir maliyet olarak yansır.(ERGİN, 2015)

Fiyat Enflasyonu

Eksik rekabet piyasasında firmalara kurlarını artırmak için fiyatları artırabilir. Bu durum kar enflasyonu ya da fiyat enflasyonu olarak bilinir. Piyasada rekabetin ortadan kalmasından kaynaklı olan enflasyondur. (ERGİN, 2015)

İthal Enflasyonu

Bir ülke ekonomisinde yaşanan enflasyon ülke içi ekonomik durumlardan olabileceği gibi ülke dışında yaşanan ekonomik şoklardan da kaynaklanabilir. Dışa bağlı ekonomiler ithal girdilerin fiyatlarının yükselmesi maliyetlerin artmasına ya da milli paranın çok fazla değer kaybederek ithal girdilerin pahalılaşmasına neden olur. Dışa bağımlı ekonomilerin yaşadığı enflasyon türüdür.

1.4.3.3. Gelişme Sürecine Göre Enflasyon

Açık Enflasyon

Çeşitli ekonomik dengesizlikler sonucu fiyat artışları üzerinde herhangi bir kontrolcü politika uygulanmaması sonucu ortaya çıkan enflasyon türüdür. Fiyatlar, arz-talep sonucu oluşan etkilerden değerlendirilmektedir. Açık enflasyon talep fazlasından ya da maliyet yükselmesinden ortaya çıkmaktadır. Açık enflasyon uygulayan bir ekonomide paranın değerinin kontrolsüzce düşmesi beklenir. Paradaki değer kaybı etkisini artan fiyatlar olarak gösterir. (ÇİFÇİ, 2015)

Açık enflasyon sonucu oluşan fiyat artışı sürekli artış bekleyen üreticiler malları stoklama ve bekletme eğilimi içine girerler. Arz azlığı ve dolaşım hızındaki değişim enflasyonu hızlandırır.(ERGİN, 2015)

Örtülü Enflasyon

Örtülü enflasyon baskı altında tutulan enflasyon olarak adlandırılır. 2. Dünya savaşında uygulanmış bir enflasyon türüdür. Dengesizliklerin ve şiddetli fiyat artışlarının yaşanmadığı enflasyondur. Gizli enflasyon fiyatların bir takım uygulamalar

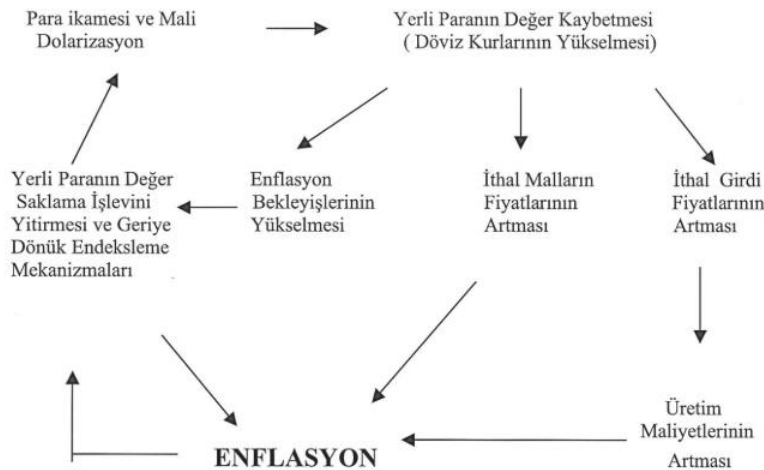
ile enflasyonun kontrol altında tutulmaya çalışıldığı enflasyondur. Bu enflasyon türü aşırı boyutlara ulaşmaması için kontrol edilir.(ÇİFÇİ, 2015)

1.5. Döviz Kuru ve Enflasyon Arasındaki İlişki

Uluslararası ticarete yaşanan kararsızlık durumu iç ekonomik göstergeler aracılığıyla yurtiçinde dengesizliklere neden olmaktadır. Ülke içinde veya dışından kaynaklanan öngörülemeyen gelişme sonucu döviz kurundaki değişim yurtiçi fiyatlarında değişime neden olmaktadır. Döviz kurundaki artış dışa bağımlı olan ülkede ithal girdisinin fiyatlarını artırmaktadır. İthal girdinin fiyatlarının artması üretimde maliyetleri artıracaktır dolayısıyla üretilen ürün fiyatının artmasına neden olacaktır.(ALACAHAN, 2011)

Döviz kurunda yaşanan artışın sürekli enflasyon yaşayan ülkelerde milli paraya olan güveni giderek azaltması ve enflasyon beklentisini artırması bilinmektedir. Böylelikle dövize olan talebin artması beklenir. Döviz talebindeki artış döviz kurunun yükselmesine neden olur. Sürekli yüksek enflasyon yaşayan ülkelerde hane halkı tarafından yapılan tasarrufların çoğunun döviz tutarak yapılmasına neden olmuştur. Döviz kuru fiyatlara olan etkisini artırdığı gibi, piyasa döviz kurundaki değişikliklere reaksiyon verir hale gelmektedir (Gül & Ekinci, 2006).

Şekil 4 : Döviz Kurundaki Artışın Enflasyona Etkileri

Kaynak (Gül & Ekinci, 2006)

Gelişmekte olan ülkelerde üretim büyük ölçüde ithalata bağlıdır. Bu gibi ülkelerde artan döviz kuru ithal edilen mal fiyatlarında artışa neden olduğu gibi maliyetlerinde artışa neden olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde uluslararası ticarete sıkıntıya düşmemek için milli üretimde sürekliliği sağlamak ve dış ticarete rekabeti devam ettirebilmek için yurtiçindeki enflasyon oranlarını dikkate alan döviz kuru politikaları uygulanmalıdır.(Gül & Ekinci, 2006)

Döviz kurlarının yüksek olmasının bir takım olumlu etkileri vardır; ihracatı artar, ithalat azalır ve turizm gelir artar. Bu durum ödemeler dengesinde açığı azda olsa azalma eğilimi gösterir. Türkiye üretimde ithal hammadde ve ara mal kullandığı için kısa vadede olumlu etkilerden yararlanmaktadır. Döviz kurundaki artış uzun dönemde cari işlemler açığına neden olmaktadır (ALACAHAN, 2011).

Döviz kurundaki değişimlerin fiyatlara etkisinin altında parasala otoriteye güven ve enflasyonun düşük ve istikrarlı olması durumu önemlidir. Pek çok ülke enflasyon hedeflemesi uygulayarak enflasyonu istikrarlı hale getirmek ister. Enflasyon hedefleme rejimine geçen ülkelerde yapılan ampirik çalışmalar sonucunda enflasyon hedeflemesi öncesi dönemine göre döviz kuru ve enflasyon arasındaki ilişkinin zayıfladığı tespit edilmiştir. Türkiye’de enflasyon hedeflemesine 2002’de geçilmiştir. Ancak bu durum Türkiye’de enflasyon hedeflemesi öncesinde ve sonrasında döviz ve enflasyon arasındaki ilişki kuvvetli olarak devam etmiştir. Bunun asıl sebebi ithal mallarının genel olarak hammadde ve ara mallardan oluşmasıdır. İhracat artsa bile hammadde ve ara malların ithal ediliyor olması ihracat artışının sınırlı kalmasına neden olmuştur. Böylelikle dış ticaret açığı artış göstermiştir.(ALACAHAN, 2011)

Döviz kurundaki artış ve azalışlar yurtiçi fiyatlarını doğrudan ve ya dolaylı olarak etkileyebilir. Dış ticarete oluşabilecek dalgalanmalar ve ekonomik krizler ithalat aracılığı ile fiyat düzeyini etkilemektedir. Ulusal para biriminin değer kaybı ya da kazancı yurtiçi fiyatlara yansımaktadır. Ulusal paranın değer kaybetmesi, ihraç edilen malların yabancı para cinsinden değer kaybı ve ya ulusal paranın değer kazanarak ihraç mallarının yabancı para cinsinden pahalılaşması fiyatlar genel düzeyinde artış ve azalışlara neden olmaktadır.

Döviz kurundaki değişimin fiyatlara yansması literatürde doğrudan ve dolaylı olarak iki farklı etkisi vardır. Ulusal paranın değer kaybederek, ithal girdi fiyatlarının

ulusal para cinsinden fiyatlarının atmasına tüketici fiyatlarını artırıcı yönde etkisi vardır. İthal girdi fiyatlarındaki artış, üretim maliyetlerini artırarak tüketici fiyatlarını yükseltecektir. İthal malların pahalılaşması tüketici fiyatlarını yükseltecektir. İthal malların pahalılaşması tüketici fiyatlarının da artmasına neden olacaktır. Döviz kurunun tüketici fiyatlarına bu yönlü etkisine literatürde doğrudan etki adı verilmektedir. Milli paranın ucuzlaması ithal ikamesi üretilen malın yurtiçinde talebi ve ucuzlayan ihraç malın yurtdışında talebini artıracaktır. Toplam talebin artmasıyla daha fazla emek talebine neden olacak ve ücretlerde artışa ortaya çıkacaktır. Bu artış fiyatların artmasına neden olacaktır. Döviz kurunda yaşanan artışın fiyatlara bu yönlü etkisi dolaylı etki olarak bilinmektedir (TÜZÜN, 2007).

Döviz kurlarının fiyatlara olan etkisi piyasanın talep esnekliği ile ilişkilidir. İthal malların ülkede ülke de üretilen mallarla ikamesinin sınırlı olması döviz kurunun fiyatlar üzerindeki etkisini belirleyen etmenlerden biridir. Enflasyon sepetindeki malların çoğunun ithal olması o ülkenin enflasyonunun döviz kuru hareketlerinden daha fazla etkileneceği anlamına gelir. Gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı kronik enflasyon süreci üreticinin ürettiği mal ve fiyatını döviz piyasasındaki değişimlere göre belirlemesine yol açar.(YETİZ, 2013)

Döviz kurunun fiyatlara etkisini kolaylaştıran durumlar şu şekilde açıklanabilir.

- İthal malların fiyatları direkt etkileyen mallardan oluşması
- Üretime direk dâhil olan ithal girdi fiyatları
- Yurtiçinde üretilen ithal ikame malların ithal mallara ikame olarak üretilen malların fiyatlarının, yurtdışındaki mal fiyatlarındaki artıştan etkilenmesi (Ergin, 2015)

1.5.1. Tek Fiyat Kanunu Yaklaşımı

Tek fiyat kanunu yaklaşımı serbest rekabet piyasasının olduğu ortamda çok fazla alıcı ve satıcının karşılaştığı etkin piyasalarda tek bir fiyatın oluşması durumudur. Tek fiyat kanuna göre uluslararası ticarete konu olan her türlü mal ve hizmetin dış ticarete fiyatlarının eşit olması gerekmektedir. Tek fiyat kanunda tam yansıma olmalıdır. Tek fiyat kanunu eksik yansıma durumunda kısmi yansıma etkisini açıklamada eksik kalmaktadır. Hem mal piyasalarında hem para piyasalarında tek fiyat kanunu çalışmaktadır.(YETİZ, 2013)

Tek fiyat kanunun çalıştığı piyasada fiyat farklılığı mevcutsa bu fark taşıma maliyeti olarak bilinir. Bir mal bir piyasadan başka bir piyasaya ulaştırılması için gerekli olan maliyetten büyük değere sahip olmalıdır. Tek fiyat kanunu söz konusu olan bir piyasada Almanya arabayı 15.000 EUR satılıyorken aynı araba ABD de 30.000 USD satılıyor olsun. İki para arasındaki döviz kuru farkı 0,50 EUR/USD olmalıdır. Eğer döviz kuru 0,6 EUR=1 USD olursa, aynı arabanın maliyeti Almanya'da 25.000 USD karşılık gelecektir. ABD vatandaşı arabayı Almanya'dan aldığı anda 5.000 USD kazanç sağlayacaktır. ABD vatandaşının bu arbitrajdan yararlanmak istemeleri ile USD talep azalırken EUR a talep artacaktır. EUR değerlendirilerek 0,5 EUR=1 USD haline gelecektir. Ve bu durum arbitrajı ortadan kaldırıncaya kadar devam edecektir. Arbitrajın oluşması için piyasadaki alıcıların fiyat farklılığı ve işlem maliyetlerinden haberdar olmaları gerekir. Piyasa kendini bir yerde dengeleyeceği için arbitraj durumu uzun sürmez.(Kılıç, 2019)

Tek fiyat kanuna göre benzer malların nerede satıldığı önemli olmaksızın, nisbi fiyatlar üzerinden ticaretin gerçekleşmesi gerekir. Böylelikle malların yurtiçi fiyatları ve döviz kuru arasında ilişki kurmaktadır. (ALACAHAN, 2011)

1.5.2. Satın Alma Gücü Paritesi

Satın Alma Gücü Paritesi sabit döviz kuru rejiminde denge döviz kurunun ülkelerin iç fiyat seviyelerine yani yurtiçi satın alma güçlerine bağlıdır. Tek fiyat kanunu kişisel mallar ile ilişkilidir, satın alma gücü paritesi tüm fiyatları içeren fiyatlar genel düzeyi ile ilişkilidir. Satın Alma Gücü Paritesi Teorisi, belirli bir miktar paranın karşılaştırılması yapılan iki ülkede satın alınabildiği mal ve hizmet miktarının eşit olduğunu varsayar. Bu bakış açısı ile ülkeler arasında fiyat farklılığını ortadan kaldıracak döviz kurunun oluşması gerekir.(YETİZ, 2013)

Tek fiyat kanununda olduğu gibi Satın Alma Gücü paritesi de taşıma giderlerinin olmadığı dış ticarete mal fiyatlarının ortak para cinsinden eşit olabilmesi için döviz kuru ayarlamasının gerekliliği şarttır. Tek fiyat mekanizmasını sağlayan arbitraj mekanizmasıdır.(Kılıç, 2019)

İki ülke arasındaki parite ile iki fiyat endekslerinin birbiri oranına eşitse mutlak satın alma gücü paritesi eşittir. Mutlak satın alma gücü paritesine göre, yurtiçi fiyat endeksi yurtdışı fiyat endeksinden ne kadar az ise döviz kuruda o kadar düşüktür.

Gerçek hayatta fiyat endekslerinin içeriği, malların kalitesi ve ağırlıkları açısından birbirinin tıpkısı olması zordur. Mutlak satın alma paritesi sermaye akımını hesaba katmayarak sadece mal ve hizmetin eşitlenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden satın alma gücü paritesi yerine göreceli satın alma gücü paritesi tercih sebebidir. Göreceli satın alma gücü paritesi iki para birimleri arasında döviz kurundaki değişim bu ülkelerin fiyatlarındaki artış oranı arasında gerçekleşen farka bağlıdır. Yurtiçinde gerçekleşen enflasyon ile yurtdışında gerçekleşen enflasyon arasındaki fark ne kadar büyürse ülkelerin para birimleri o kadar değer kaybedecektir. (Kılıç, 2019)

Satın alma gücü paritesi literatürde yapılan çalışmalarda kısa dönemde geçersiz olduğu sonucu tespit edilmiştir. İki önemli nedeni vardır ; (YETİZ, 2013)

- Fiyatlar ile döviz kuru arasındaki tepkinin zaman farkı
- Para otoritelerinin döviz kuru piyasalarına müdahale ediyor olmasıdır.

1.5.3. Nisbi Fiyatlar Yaklaşımı

Esneklikler yaklaşımı ithal ve ihraç malları kapsayan arz ve talep esnekliklerini kullanarak döviz kuru değişikliklerinin fiyatlara yansımalarıdır. Döviz kurunda meydana gelen değişiklikte diğer para birimlerine karşı değeri değişmektedir. Yurtiçindeki ve yurtdışındaki malların fiyatlarını etkileyerek ihracatta ve ithalatta değişikliğe neden olmaktadır. Döviz kurunun değer kaybetmesi durumunda, ihraç edilen mallar ucuzlar yerli mallara talep artar ve ihracat artar. İthal ürünlere olan talep azalır. Cari işlemler olumlu etkilenir. Ülkede yaşanan devalüasyon ile uluslararası ticaretin nasıl etkileneceği ihracatın ve ithalatın talep esnekliklerine bağlıdır. İhracat ile döviz gelirlerinin artması dış ticarete ihraç edilen malların talep esnekliği ile ilişkilidir. Uluslararası ticarete ihraç mallarına olan talep ne kadarsa, devalüasyon ile beraber yabancı tüketicilerin talep miktarında o kadar artış gözlemlenir. Yabancı tüketicilerin talep esnekliği ne kadar düşükse devalüasyon ile ihraç mal miktarındaki artışta az olur.(Kılıç, 2019)

Esneklikler yaklaşımında fiyatların döviz kuru değişimine verdiği tepkinin zamanının ölçülememesi, ithal malı üreticilerinin tepkilerinin ihmali bu yaklaşımın eksiklidir. Bu yaklaşımda bir diğer eksiklik tam rekabet koşulları altında geçerlidir. Uygulamada tam rekabet piyasası mümkün olan bir piyasa türü değildir.(TÜZÜN, 2007)

Esneklikler yaklaşımında devalüasyon sonucu iç ve dış fiyatlar değişmekte ülkede üretilen ihracata hazır mallar ucuzlayarak ihracatı ve dış ticareti artırarak arzı genişleteceği kabul edilir. Bu gelişmekte olan ülkeler için tüm olumlu sonuçlarını göstermeyebilir. Bazı ülkelerin ithalat-ihracat talep esnekliklerinin yeterince yüksek olmaması ile birlikte devalüasyonun iyileştirici etkilerini göstermez. Bu duruma esneklik kötümserliği denir.(Kılıç, 2019)

1.5.4. Toplam Harcama Yaklaşımı

Esneklikler yaklaşımının arz, talep ve fiyat dışındaki tüm değişkenleri sabit varsayması yetersiz bulunmuş ve toplam harcamalar diğer adıyla massetme yaklaşımı ortaya çıkmıştır. 1952 yılında Sidney S. Alexander tarafından Massetme adı verilen yaklaşım, devalüasyonun etkilerini toplam gelir ve toplam harcamalar üzerinden açıklamıştır. Bu yaklaşım ile ortaya çıkan toplam harcama ile yurtiçi toplam üretiminin toplamının birbirine eşit olduğunda dış denge söz konusudur. Dış ticarete açığın sebebi üretimin üstünde harcama yapılması olarak açıklanmıştır. (Kılıç, 2019)

$$Y=C+I+(X-M)$$

$$Y= \text{Milli Gelir}$$

$$C=\text{Tüketim Harcamaları}$$

$$I=\text{Yatırım Harcamaları}$$

$$X=\text{İhracat}$$

$$M=\text{ithalat}$$

Toplam harcamalar diğer bir adıyla toplam talep $C+I= "A"$ ile gösterilirse ve dış ticaret dengesi ihracat ve ithalat farkı $X-M= "B"$ ile gösterilirse

$$A=C+I$$

$$B=X-M$$

$$Y=A+B$$

$B=Y-A$ şeklinde ifade edilir. Yurtiçi çıktı yurtiçi harcamayı aşıyorsa ticaret fazlası, harcamalar yurtiçi çıktıyı aşıyorsa ticaret açığı oluşmaktadır. Toplam harcama

yaklaşımında gelir üzerindeki etkilerinin dikkate alınarak fiyatlar üzerindeki etkisinin dikkate alınmaması dış ticaret dengesinde devalüasyonun uzun vadede etkisi olmayacağı eleştirisi yapılmıştır.

1.5.5. Mark-up (Kar Payı) Fiyatlandırması

Mark-up fiyatlama ürünün maliyetine sabit bir kar payı eklemesi sonucunda malın satış fiyatının belirlenmesidir. Modelin teorik temelleri Michol Kalecki tarafından 1929-2945 döneminde yapmış olduğu çalışma ile atılmıştır. Mark-up fiyatlama yaklaşımı, Eckstein ve Fromm (1968), Dixit ve Stiglitz (1977)'in yapmış olduğu çalışmalarla genişletilmiştir. Mark-up yaklaşımının ticaret fiyatlarının belirleyicisi olarak kullanımı ise; Clark (1974), Helkie ve Hooper (1988) ile Hooper ve Mon (1989) çalışmalarında yer almıştır.(YETİZ, 2013)

İthal edilen mallar ve yurtiçinde üretilen malların ikame edilebilirliği kadar az olursa, talep esnekliği o kadar düşüktür. Döviz kuru değişiklikleri fiyata istenildiği gibi yansıtılmaktadır. Piyasa entegrasyonu düşük olduğunda, üretici satış fiyatları belirlemede daha özgür olur. Firmalar döviz kurunda gerçekleşen değişkenlerine göre aynı ürünleri farklı ülkelerde piyasa entegrasyon oranına göre farklı kar marjları ile fiyatlandırabilir.(Kılıç, 2019)

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE’DE DÖVİZ KURU VE ENFLASYON DÖNEMSEL GELİŞİMİ

Çalışmamızın bu bölümünde Türkiye’de uygulanan ekonomik politikaların döviz kurunu ve enflasyonu nasıl etkilediği kronolojik olarak açıklanmıştır.

2.1. Türkiye Ekonomisinde Döviz Kurunun Dönemsel Gelişimi (1923-2019)

2.1.1. 1980 Öncesinde Dönemde Döviz Kuru

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında ekonomi uzun süren savaş sonrası ağır hasar almıştı. Ekonomide bu yıkımın yol açtığı tahribatın giderilmesi için devletçi bir politika izlenmiştir. Devlet sabit döviz kuru sistemi ile adaletsiz gelir dağılımının iyileştirilmesi ve büyümeyi hedeflemiştir. Cumhuriyetin ilanı ile beraber Atatürk ‘ün liderliğinde ekonomi politikalarını belirlemek amacıyla iktisat kongresi düzenlenmiş olup, kongrede liberal ve milliyetçi politikalar paralelinle karma politikalar izlenmiştir. (YETİZ, 2013)

1923 yılı sonrasında büyüme ve kalkınma amacıyla “ milli iktisat” okulunun ekonomik politikaları uygulanırken, okulun yerli sanayiye korumacı ve sanayileşmeye yönelik politikaları Lozan Anlaşması ile gümrük politikaları üzerine konulan kısıtlamalar 5 yıl daha gecikmiş 1929’a kadar uygulamaya konulamamıştır.(ÇİÇEK, 2006)

1923-29 yıllarında hükümet ekonominin gelişimi için özel sektörü desteklemek adına çaba göstermiştir. Bu amaç doğrultusunda devlet tekelleri kurarak sonrasında bu işletmeleri özel sektöre devretmeyi amaçlamıştır. Bu dönemde yerli sanayiye canlandırmak için Teşvik-i Sanayi Kanunu ile çeşitli hammaddelerin ülkeye girişini kolay hale getiren gümrük tedbirleri almıştır. İş Bankası ve Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuş İstanbul Ticaret borsası açılmıştır. Devlet maden ve sigara üretimini devletleştirerek milli üretime başlamıştır. Ayrıca aynı dönemde şeker bankaları için teşvik kanunu çıkarılmıştır. (ÇİÇEK, 2006)

1923-1950 döneminde referans para İngiliz Sterlini olarak kabul edilmiştir. 1923-1929 yılları arasında altın, döviz ve menkul kıymetler borsası varlık göstermiş. Aynı dönemde döviz, senet ve çekler borsada işlem görmeye başlamıştır. Serbest döviz kuru özellikleri bu dönemde görülmeye başlamıştır. 1929 yılında dünyada yaşanan

Büyük Buhranda Türk Lirası Sterlin karşısında hızla değer kaybetmeye başlamış Mart 1929'da 1 Sterlin= 0,888 kuruş iken Aralık 1929'da 1 Sterlin= 1,125 kuruşa yükselmiştir. (ARAT, 2003)

Tablo 2: 1924-1929 TL'nin Yabancı Paralar Karşısındaki Kuru (1924–1929)

ÜLKELER	Kur (1924)	Kur (1929)
İsviçre Frangı	34 krş.	37 krş.
Fransız Frangı	9.9 krş.	7.7 krş.
Dolar	187 krş.	196 krş.
Sterlin	835 krş.	956 krş.
Mark	44 krş.	46 krş.

Kaynak, (Demircioğlu, 2009)

Döviz piyasalarının denetlenmesi amacıyla 25.02.1930 tarihinde 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu (TPKK) yürürlüğe girmiştir. Kanun ile sıkı bir kambiyo rejimi uygulanarak dış ticarete kısıtlamalar getirilmiş ve gümrük vergileri artırılmıştır. TPKK ile kambiyo, nakit tahvil alım ve satımı, kıymetli maden ve ticari senet ihracı ve ithalatı Bankalar Kurulu'nun iznine tabi tutulmuştur. Türk lirasının korunması ve ülke para politikalarının yürütülmesi amacı ile 3 Ekim 1931'de Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) yasayla faaliyete geçmiştir.(YETİZ, 2013)

1933 yılında Ödünç Para Verme İşlemleri yürürlüğe konularak serbest faiz uygulamalarına son verilmiştir. Bu konuyla birlikte uzun süre sabit kur rejimi uygulanmıştır. Bununla beraber devalüasyon kaçınılmaz hale gelmiş ve 7 Eylül 1946'da ilk devalüasyon gerçekleşmiştir. Bu devalüasyonla ABD dolarının değeri 1,30 Türk Lirası'ndan 2,80 Türk Lirası'na yükseltilerek Türk Lirası ABD Doları karşısında %117 oranında değer kaybetmiştir. Bu devalüasyonun amacı ithalatı sınırlı tutmak ve sınırlı olan ihraç mallarını Dolar cinsinden fiyat düşürmektir. Devlet bu sayede ödemeler dengesindeki açığı azaltacak ve hükümetin kasasındaki altın ve dövizin değerini yükselterek iç borçların gerçek değerini düşürme eğiliminde olması devalüasyon kararında etkili olmuştur. (Arat, 2003)

1938 yılına kadar sabit döviz kuru ile dış ticaretimiz ihracat fazlası vermiştir. İkinci Dünya Savaşı sonunda savaş yıllarında uygulanan kambiyo kontrolleri son bulmuş ve savaş sonrası yeniden yapılanan kuruluşlar liberalleşmeyi teşvik etmeye

başlamıştır. Türkiye ilk kez 1946'da döviz kuru ayarlaması yapmıştır. Türkiye, Bretton Woods sistemini kabul ederek ayarlanabilir kur sabit kur sistemini uygulamaya başlamıştır. 19 Haziran 1947'de Türk Lirası IMF ile ortaklaşa olarak 0,312782 gram saf altın = 1 ABD Doları = 2,80 Türk Lirası olarak ayarlanmıştır. (Atılğan, 2011)

1950 yılında liberal programlar uygulanmaya başlanmıştır. Uygulanan ekonomik politikalar ithalatı artırarak ihracat artış hızının üstüne çıkmış dış ticaret açık vermiştir. Ödemeler bilançosunda yaşanan sorunlar 1953' de dış ticaret liberasyonunun durdurulması ile önlenmeye çalışılmıştır. (Atılğan, 2011) 1950'lerden itibaren devlet enflasyonun sorunlarını çözmeyi hedeflemiştir. Özel sektörü yatırıma teşvik etmek amacıyla para ve kredi politikaları uygulanmış ama üretim istenilen düzeyde artmamıştır. İthalat hacmi daralmış ve üretim istenilen düzeyde artmamıştır. İthalat hacmi daralmış ve üretim sürecinde kullanılan hammadde ve yarı mamul ürünler kıtlamış ekonomide enflasyonist baskı oluşmuştur. (YETİZ, 2013)

Dış ödemeler ile ilgili 1953 yılında para otoriteleri bazı önlemler almıştır. 1956 yılında turist ve benzeri döviz kuru için 2,80 Türk Lirası olan ABD Doları paritesi 5,25 Türk Lirası olarak düzenlenmiştir. Kambiyo denetiminin artması, dış ticaret dengesinde olumlu gelişmeler gösterememiş ve sabit tutulan resmi döviz kurları ve karaborsa döviz kurları arasındaki farkın açılmasına neden olmuştur. Karaborsa döviz kuru 20 Türk Lirasına kadar çıkmıştır. Bunun sonucunda kayıt dışı para akışı hızlanmış ve kaçakçılığı önlenemez hale getirmiştir. Hükümetin para üzerindeki otoritesi azalmıştır. Enflasyonla başa çıkmak için devlet fiyat denetimine başvurması ve KİT'lerin mallarını zarar etseler dahi fiyatları sabit tutması ya da piyasadaki gerçek fiyatları uygulamaması ile ortaya çıkan açıklar, kredi hacminin büyümesine sebep olmuştur. Yani KİT'lerden umduğunu bulamayan para otoriteleri daha çok borçlanma yoluna girmiştir. (Atılğan, 2011)

1953-1958 yılları arasında aşırı değerlenmiş döviz kuru politikaları uluslararası ticarete ekonomik sıkıntılara sebep olmuştur. Bu dönem ile faiz oranları yükselmiş ticari banka kredileri sınırlandırılmıştır. Hükümet dış ticarete kısıtlamalar getirerek dış dengede ortaya çıkan sorunları çözmeye çalışmıştır. Yatırımların dış kaynaklar ile finanse edilememesi ve dış borçların giderek artması ile alınan kısıtlamaların sonuç vermemesi ile birlikte 1958 yılında IMF ile yeni bir anlaşmaya gidilmiştir. 4 Ağustos 1958 kararları ile Türk Lirasının hızlı değer kaybı, ithalatın serbest kalması, para arzı

ve bütçe giderlerinin kısılması, dış borçların birleşmesi ile farklı bir dış ticaret anlayışı kabul edilmiştir (Demircioğlu, 2009). IMF'in teklifi ile uygulanan devalüasyon sonrası 1 ABD Doları = 2,80 Türk Lirası iken 1 ABD Doları = 9 Türk Lirasına çıkarılarak %221 oranında devalüasyon gerçekleşmiştir. Yapılan devalüasyondan ithalatın kısılması, ihraç mallarının uluslararası ticarete dâhil olması belenmekteydi. 1958 devalüasyonundan beklenen etkiler yeni bir sistemin kurulma sürecinin adaptasyonu sebebiyle gecikmiştir. Ödemeler dengesinde kapanmayan açıklar ve 1960 yılının siyasi etkileri ile ekonomide beklenenin çok daha altında etki göstermiştir. (ÇİÇEK, 2006)

27 Mayıs 1960 itibari ile Türkiye yeni bir ekonomik döneme girmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş ve beş yıllık kalkınma planı hazırlanmıştır. 1963 yılında uygulanmaya başlanan Kalkınma Planı ekonomik büyümenin sağlanması için ülke içinde ithal edilen ürünleri üretmeyi amaçlayan ithal ikameci sanayileşme politikası uygulamıştır. Kalkınma Planı'nda planlanan yatırımlarla sanayi, enerji, ulaştırma, madencilik gibi sektörlere ve ihracata önem verilmiştir.(Kılıç, 2019)

1960-1977 yılları arasında uygulanan politikalara rağmen dış ticaret bilançosu hep açık vermiştir. Bu durumun sebeplerinden biri ihracatta gelişme sağlayamamasıydı. Bu durumun nedenleri ithal girdilere bağımlı sanayiye destekleme amacı taşınması ve ihracatın genel olarak geleneksel tarım üründen oluşmasıdır. İhracatın dış ticarete önemli oynayabilmesi için sanayi ürünlerinin ihracatta payının artması, sanayi yatırımlarının ileri teknolojilerle üretim yapan, düşük maliyetli üretim ölçeklerine ulaşmış olması gerekliydi. Bazı sanayi kuruluşlarında bu durum kısmen gerçekleşmeye başlamıştı 1960 yılında toplam ihracat payı %13-18 arasında iken 1970'lerde %20-39'lara yükselmiştir.(ÇİÇEK, 2006)

1970 yılında para otoriteleri bütçe açıklarını finanse etmek için MB' nın kredi talebini artırmaktaydı. 10 Ağustos 1970 tarihinde 1 ABD Dolar = 9 Türk Lirası iken 1 ABD Dolar = 15 Türk Lirasına çıkartılarak %66,6 oranında devalüasyon yapıldı. Devalüasyonun akabinde bir dizi ekonomik istikrar tedbiri yürürlüğe konulmuştur. İstikrar kararlarının nedeni dış ticaret açığının günden güne büyümesiydi. Bununla birlikte IMF ile müzakereye oturulmuş ve istikrar kararları alınmıştır. İhracatta sürdürülen kur politikalarına devam edilmiş, ithalat teminat oranları azalmış, faizler ve vergiler artırılmış, ücretler dondurulmuş ve KİT ürünlerine zam yapılmıştır. (Atılğan, 2011)

1968-1972 yılları arasında İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmıştır. Planın birinci plandan farkı plan ulusal kısmı ve uluslararası kısmı olarak iki yönlüdür. Bu planın amacı ülke ekonomisini biran önce iyileştirmek ve gelişmeyi sürekli kılmaktır. İkinci Beş Yıllık Kalkın Planı'nda öncü sektör sanayi idi. Bu süre boyunca ithal ürünlerin yerine yerli üretim desteklenmiş ve ara malların üretimine önem verilmiştir. İhracat sektöründe vergilerin iadesi ve döviz tahsislerinde öncelik gibi teşvikler verilmiştir.(ÇİÇEK, 2006)

1973-1977 yıllarında Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmıştır. 15 yıllık planlanan uzun dönemli planın üçüncü kısmını oluşturmaktadır. Kalkınma planlarının geçen 10 yıllık dönemde ulaşılan sonuçlar ve karşılaşılan sorunlar yapısal değişimi zorunlu kılmıştır. Yeniden hazırlanan plan 22 yılı kapsayan stratejinin ilk dilimi olarak hazırlanmıştır. 1973-1995 yıllarını kapsayan kalkınma planı şu şekilde;

- GSMH'nin yılda ortalama %9 artması
- Sanayinin milli gelir içindeki payının %23'ten %40'a çıkması
- İş gücünün sanayi kesimindeki payının %11'den %22'ye yükseltilmesi, tarım sektöründe ise %60'tan %20'ye düşmesi planlanmıştır.(ÇİÇEK, 2006)

16 Şubat 1973 tarihinde IMF kararı ile 1ABD Doları = 14 TL olacak şekilde kur tespit etmiş ve Smithsanion Antlaşmasında kabul edilen %2,25'lik marjda kurun dalgalanmasına karar verilmiştir. IMF'nin hazırladığı karara göre ülkeler kendi paraları ile döviz alış satışı arasındaki kurda en çok %2'lik fark olması gerektiği belirtilmiştir.(YETİZ, 2013)

1974 yılının sonunda Bretton Woods sisteminin çökmesiyle talip eden birkaç yıl doların değer kaybetmesiyle Türk Lirası karşılığı biraz olsun düşmüştür. 1973 yılında yaşanan petrol krizinden sonra Türk Lirası'nın dolar karşısındaki değer kaybı hızlanmış 1975 yılında ABD Dolar 15,30 Türk Lirası iken 1976 yılında 1 ABD Doları = 16,83 TL 1977 yılında 1 ABD Doları = 19,64 TL 1978 yılında 1 ABD Doları = 25,50 TL ve 1979 yılında 1 ABD Doları = 37,70 TL seviyesine kadar çıkmıştır. 1979 yılının Nisan ayında %30 oranında ve aynı yılın Temmuz ayında %88,4 oranında devalüasyon yapılarak 1 ABD Doları = 47,80 seviyelerinde görülmüştür.(KORUN, 2019)

2.1.2. 1980-1994 Dönemleri Arasında Türkiye’de Döviz Kuru

1980 öncesinde uygulanan ithal ikameci ekonomi politikası ve sabit kur politikası ülkeyi ekonomide dünya ile rekabet edemeyen koşullara itmiştir. Ülke artan ekonomik sıkıntılar ve karaborsanın yaygınlaşması ile ekonomik çıkmaza sürüklenmiştir. 1980-1994 yılları arasında uygulanan farklı döviz kuru politikalarını dört farklı dönem olarak inceleyebiliriz.

- Mini Devalüasyon Dönemi 1980-1981
- Günlük Kur Uygulaması Dönemi 1981-1984
- Kontrollü Esnek Kur Uygulaması Dönemi 1984-1989
- Konvertibilite Dönemi 1989-1994 (Ergin, 2015)

24 Ocak 1980 tarihinde alınan kararlar ile dış ticaretteki kısıtlayıcı önemler kaldırılmış, ihracata yönelik sanayileşme ve ekonominin dışa açılması gerekliliği ile ilgili tüm önlemlerin alınması amaçlanmıştır. 24 Ocak 1980 tarihinde 1 ABD Doları=26,50 Türk Lirası iken 25 Ocak 1980 tarihinde 1 ABD Doları=70 Türk Lirası olarak belirlenmiş %48 oranında Türk Lirası devalüe edilmiştir. Para otoriteleri yüksek döviz kuru ile ihracatı teşvik etmeyi amaçlamıştır.(YETİZ, 2013)

Mayıs 1981 yılına kadar geçen 16 ayda 11 mini devalüasyon gerçekleşmiş ve 1 Mayıs 1981 tarihi itibari ile Türkiye’nin rekabet gücü korunması için TCMB günlük kur uygulamasına geçiş yapmıştır.(KORUN, 2019) 1 Mayıs 1981 tarihinden itibaren TCMB hafta sonları hariç her gün döviz kurunu yayınlamaya başlamıştır. Günlük kur uygulaması ile bu dönemde günlük Türk Lirasının gerçek değerinde belirlenmesi ile esnek kur politikası uygulanmaya çalışılmıştır. Bu dönemde nominal döviz kurları enflasyon oranından daha çok artış göstermiş ve Türk Lirası reel olarak değer kaybı yaşamıştır.

29 Aralık 1983 tarihli Resmi Gazete ’de yayımlanarak yürürlüğe giren 28 sayılı karar ile kambiyo rejimine önem verilmiştir. Karar ile birlikte Merkez Bankasının günlük belirlediği esas kurun döviz kuru için %6, efektif kurun %8 altına veya üstüne geçmemesi koşulu ile döviz ve efektif alış-satış kurlarını serbestçe belirleyebilecektir. Ekonomide döviz kuruna esnek kazandırılması amaçlanmıştır. 2 Temmuz 1984 30 sayılı karar haline getirilen 28 sayılı karar ile serbestleşme doğrultusunda önemli adımlar atılmıştır. Karar ile bankalar döviz tahsisi ve transfer işlemleri yapabilecek,

döviz mevcutlarını bankacılık işlemlerinde kullanabileceklerdi. Kişilerin döviz bulundurmaları suç olmaktan çıkacak ve bankalarda döviz tevdiat hesapları açtırma hakkına sahip olabileceklerdi. (ÇİÇEK, 2006)

1984-1987 yıllarında büyüme hızı %7 gibi yüksek düzeye ulaşması, ihracatın artışı ile atıl kapasitelerin kullanılmaya başlanması ile imalat sanayinin gelişimi ile cari işlemler açığı Gayri Safi Milli Hasılaya oranının %4'ten %1,7'ye düşmesi ve GSMH dış borçlar haricinde artı bakiye vermesi ile Türkiye bu dönemde piyasaların güvenini kazanarak rahatça borçlanma imkânı bulmuştur. (Atılğan, 2011)

1984 yılından 1989 yılına kadar kontrollü esnek kur dönemi olmuştur. Ağustos 1988 yılında MB bünyesinde döviz ve efektif piyasaların açılması ile döviz kurunun arz ve talep şartlarının serbestçe belirlenmesi adına önemli bir karardır. 1980-1989 dönemi aktif kur politikası ile ihracat fiyatlarını enflasyonun üzerinde belirlenerek ihracatı karlı getirmiş ve ihracat kapasitesini genişletmiştir. 11 Ağustos 1989 tarihinde 1567 sayılı TPKK ilişkin 32 sayılı kararın yürürlüğe girmesiyle sermaye hareketleri ve mali piyasalar serbestleşmiştir. Türk Lirası serbestçe dövize çevrilebilir hale gelmiştir. Türk Lirasının serbestçe dövize çevrilmesinde ekonomide yaşanan stagflasyon ile yaşanan ekonomik sıkıntıların ortadan kaldırılması ve enflasyon artışı ile Türk Lirasından kaçış önlenmek istenmiştir.(Demircioğlu, 2009)

1990 yılı sonunda Türk Lirası dövize karşı değer kaybetmeye başlamış. Türk Lirasının konvertibilitesi amacı dışında etkile göstermesiyle ekonomide oynak döviz kuruna ve dönemli sermaye hareketlerine dayalı olmasına sebep olmuştur.1992'de TCMB'nin yeni para programı uygulaması ile kurdaki dalgalanmayı büyük ölçüde dengelemiştir. (RÜZGAR, 2017) Hükümet 1993 yılının ikinci yarısında faiz oranlarını düşürmek isteyince yatırımlar borsa ve döviz arasında gidip gelmeye başlamıştır. Para otoriteleri devalüasyon ile enflasyon arasındaki farkı kapatmak için devalüasyonun hızlanması ve uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarını Türkiye'nin kredi notunu düşüreceği yönündeki açıklamalarıyla, Türk Lirasından kaçış hızlanmıştır.

14 Ocak 1994'te Amerika kredi derecelendirme kuruluşu Moody's Türkiye'nin döviz notunu cari açığın aşırı yükselmesi ve kamu finansmanındaki kötüleşme sebebiyle düşürdüğünü açıkladı. Sıcak para ülkeden uzaklaşması ile döviz kuru ve Türk Lirası yükselmeye başladı. 26 Ocak 1994'te Türk Lirası%13,6 devalüe edildi.

Devalüasyonun sonucunda sermaye kaçıışı peşinden gerçekleşti ve enflasyon kaçınılmaz oldu. (Atılğan, 2011) Bunun üzerine para otoriteleri ekonomide istikrarı sağlamak amacıyla 5 Nisan 1994 Önlemler Planını yürürlüğe koydu. Önlemlerle MB bu tarihten sonra döviz ve efektif alım satımlarda uygulanacak döviz kurlarının PTT, Bankalar ve özel finansman kurumları ve yetkili müesseseler tarafından piyasa kuralları çerçevesinde serbestleşmiştir. MB serbest döviz kuru piyasasında meydana gelen kurları “gösterge niteliğinde” olan kurlar olarak yayınlamaya başlamıştır. (Arat,2003)

2.1.3. 1995-2000 Dönemleri Arasında Türkiye’de Döviz Kuru

1994 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrası enflasyonu kontrol altına almak ve fiyat istikrarı sağlamak için sıkı para politikası uygulanmaya başlamıştır. 1995 yılının ilk yarısında döviz kuru için aylık hedefler belirlenmiş ve kurdaki artış oranı enflasyon oranının çok daha altında tutulmuştur. Bu dönemde uygulanan ekonomik politikalar karşısında dolar ve mark reel olarak değer kaybetmiştir. Kurun düşük olması ve faizlerin yüksek olması kısa vadeli döviz girişini teşvik etmiştir. Döviz rezervindeki artış ekonomik dengelerdeki olumsuz etkilerini göstermiş ve enflasyon yükselişe geçmiştir. Para otoriteleri Eylül 1995’te kısa vadeli döviz girişini önlemek ve talebi kılmak için bazı önlemler almıştır. MB kısa vadeli döviz alımlarını durdurmuş ve bankalar yurtdışından temin ettikleri döviz kredilerinin maliyeti arttırarak döviz kredilerine %6 oranında fon getirmiştir. Bunun sonucunda döviz kurundaki artış yılın son üç ayında enflasyon oranının üstünde gerçekleşmiştir. 1995 yılına kadar dolar kuru %54,1 oranında, alman markı ise %72,9 oranında yükselmiştir. 1995 yılında Eylül ayına kadar izlenen para politikası etkisiyle Türk Lirası değer kazanmıştır. (Atılğan, 2011)

1996 yılında Merkez Bankası finansal istikrarı elde etmek ve finansal istikrarı sürdürebilmek için döviz kurunun uygulamakta olduğu para politikasına göre biçimlendirmiştir. Bu amaçla uyguladığı kur politikası reel kurda yaşanan dalgalanmayı en düşük seviyeye indirmeye çalışmış ve bu uygulama sonucu başarılı olmuştur.(KORUN, 2019) 1996 yılında aylık kur sepetindeki artışların aylık enflasyon oranına yakın olduğu gözlemlenmektedir. 1996 yılında kümülatif kur sepeti artışı %77,3, TEFE artışı %84,9 olarak gerçekleşmiştir. Merkez Bankası’nın finansal istikrarı sağlarken döviz kuru politikası kullanarak bir yönden bankaların döviz

sorumlulukları artamaya başladığı dönemde risklerini azaltmalarını sağlamıştır.(Atılğan, 2011) 1997 yılının sonlarına doğru IMF ile görüşme sağlanmış fakat para otoriteleri istenen değişik ve reformları kabul etmemiştir. 1997 yılında enflasyon %91 olmuş, büyüme hızı %8, dış borç ise 91 milyar dolara çıkmıştır. (RÜZGAR, 2017)

1997 yılında Güney Asya ülkelerinde yaşanan kriz, Tayland'ın para birimini %40 devalüe etmesiyle başlamıştır. Tayland ekonomisi 1990'larda büyümüş, özel sektöre açılan kredileri artmıştır. Bu krediler ABD, Avrupa ve Japonya'dan gelen kısa vadeli fonlarla finanse edilmiştir. Bu kriz Tayland'ın dışa bağımlılığı ile bilge ülkeleri olmakla birlikte hızla yayılmıştır. Kontrolsüz yatırımlar ve dengesiz fiyat artışları derin bir ekonomik krize ortam hazırlamıştır. Türkiye bu krizden çok geç etkilenmiştir. Bu ülkelerin Türkiye ihracatında yer almamaları ile bu krizin etkileri sınırlı olmuştur. Güneydoğu Asya ülkeleri para birimlerini ABD Dolarına karşı devalüe etmeleri, bu ülkelerin ihracatta Türkiye'ye karşı üstünlüklerine neden olmuştur.(YETİZ, 2013)

1999 yılında yüksek enflasyon, yüksek reel faizler ve ekonomik büyümedeki istikrarsızlıklar gibi problemler nedeniyle hükümet IMF'e İyi Niyet Mektubu sunmuştur. İyi Niyet Mektubundaki detaylar şu şekildedir.

- Enflasyonun 2000 yılı içerisinde TEFİ'de %25 düşürülmesi
- Para ve döviz kurundaki belirsizliklerin giderilmesi
- Döviz kuru rejimlerinin önceden belirlenmesi ve bu rejimlere uyulması
- Dış ticaret engellerinin kaldırılması

1999 IMF İyi Niyet Mektubundaki en önemli kısım döviz kurunda belirlenecek rejimin önceden belirlenerek gerekli önlemlerin alınmasını sağlamaktır.(Atılğan, 2011)

1999 yılında IMF ile Stand-by anlaşması imzalanarak döviz kuru politikaları açısından yeni bir döneme girilmiştir. 9 Aralık 1999 tarihinde uygulanan "Döviz Kuru Temelli Dezenflasyon Programı" nın en önemli temelleri; kamu kesiminde mali disiplini sağlamak, önceden belirlenmiş döviz kurları ve yapısal ekonomik reformun gerçekleşmesidir. Böylelikle enflasyonun düşmesi ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması amaçlanmıştır.(Demircioğlu, 2009) 2000 yılında tam anlamıyla yürürlüğe giren bu program ile kur rejiminin enflasyon hedefine yönelik uygulanması

kararlaştırılmıştır. 1 Ocak itibari ile 1 ABD Doları + 0,77 Euro olarak belirlenen kur sepeti bir yıl boyunca günlük olarak hesaplanmıştır. TCMB 2000 yılında kur sepeti artış oranını %20 olarak öngörmüş yılsonu TEFE artış hedefi ile uyumlu bir şekilde ilerlemiştir. 2000 yılında kur artışı enflasyona göre tespit edilmiş ve uygulanmıştır.

Tablo 3 : Döviz Kurunda 1999-2000 Yılları Arasında Aylık Artış Oranları

TARİH	AY SONU SEPET DEĞERİ	AYLIK ARTIŞ ORANI (%)	KÜMÜLATİF ARTIŞ ORANI (%)	GÜNLÜK ARTIŞ ORANI (%)
Aralık 1999	959.020,46	-	-	-
Ocak 2000	979.159,89	2.1	2.100	0.067
Şubat 2000	999.722,25	2.1	4.244	0.072
Mart 2000	1.020.716,42	2.1	6.433	0.067
Nisan 2000	1.038.068,59	1.7	8.243	0.056
Mayıs 2000	1.055.715,76	1.7	10.083	0.054
Haziran 2000	1.073.662,93	1.7	11.954	0.056
Temmuz 2000	1.087.620,55	1.3	13.410	0.042
AĞustos 2000	1.101.759,61	1.3	14.844	0.042
Eylül 2000	1.116.082,49	1.0	16.377	0.043
Ekim 2000	1.127.243,31	1.0	17.541	0.032
Kasım 2000	1.138.515,75	1.0	18.717	0.033
Aralık 2000	1.149.900,90	1.0	19.904	0.032

Kaynak (AKSU, 2007)

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, Türk Lirasının kur sepeti karşısındaki değer kaybının 2000 yılının ilk çeyreğinde %13, yılın ikinci çeyreğinde %2,1, üçüncü çeyreğinde %1,7 ve dördüncü çeyreğinde %1 olduğu görülmektedir. Merkez Bankası her üç aylık dönem sonunda, ilk 9 aylık dönem için ilan edilen sepet kur artış değerleri belirlenmiştir. 2000 yılında döviz kuru politikası çerçevesinde Türk Lirasının döviz sepeti karşısındaki değer kaybı kademeli olarak azalmıştır. Ancak enflasyondaki rijitlik nedeniyle, 2000 yılında fiyat artışının kur artışının üzerinde olmasıyla Türk Lirası reel

olarak değerlenmiştir. Bu dönemde Türk Lirası Euro karşısında değer kazanırken, ithalat hızla artmış ihracattaki artış sınırlı kalmıştır.(AKSU, 2007)

2000 yılında uygulanan üç aylık kur programı iki dönem şeklinde uygulanması ngrlmştir. Artış oranı önceden ngrlmş kur rejimi ilk 18 aylık dönemde uygulanması planlanırken, ikinci 18 aylık dönemde ise programda bant uygulamasına geçiş yapılması ngrlmştir. (Arat, 2003)

2.1.4. 2001-2008 Dönemleri Arasında Türkiye’de Döviz Kuru

Ocak 2000-Haziran 2001 tarihini kapsayan “enflasyon hedefine yönelik kur sepeti” politika uygulaması Temmuz 2001-Aralık 2002 tarihlerini kapsayan 18 aylık dönemlerde “kademeli olarak genişleyen band” politikasına bırakmıştır. 1 Temmuz 2001 tarihinde uygulanmaya başlanan bandın toplam genişliği 31 Aralık 2001’de %7,5’e, 30 Haziran 2002’de %15’e ve 31 Aralık 2002’de %22,5’e yükselmiştir.

Kasım 2000 krizi yaşanırken hem faiz oranları hem de enflasyon oranları yükselmiş sonucunda Türk Lirası değerlenmeye devam etmiştir. 19 şubat 2001 tarihinde Cumhurbaşkanı ve mevcut hükümet arasında çıkan bir anlaşmazlık ekonomik piyasalarda güvensiz bir ortam oluşturmuş ve ülkeden sermaye kaçışına sebep olmuştur. Ayrıca bu dönemde yaşanan likidite ihtiyaı demeler dengesinde sıkışıklığa sebep olmuştur. Bu ekonomik ortamda döviz kuru rejimini devam ettirmek zorlaşmış, 22 şubat 2001 tarihinde kur sepeti döviz kuru rejimi terk edilerek Türk Lirası dalgalanmaya bırakılmıştır. Türk Lirasının esnek bırakıldığı gün %30 oranında Türk Lirası değer kaybetmiştir. (Kılıç, 2019)

Kasım 2000 ve şubat 2001’de yaşanan ekonomik krizlerden sonra “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” başlığı altında IMF destekli yeni bir ekonomik rejim hazırlanmış 14 Nisan 2001’de duyurulmuştur. Genişletilmif Ekonomiye Geçiş Programı temel amaçları şu şekildedir.

- Türkiye ekonomisinde baş edilemez hale gelen kamu borçlarına yol açan borç dinamiğini ortadan kaldırmak
- Ekonomide dışa açık piyasalarda rekabet gücünü geliştirmek
- İstihdamı artırmak
- Ekonomide sürdürülebilir büyümeyi sağlayarak kaynak kullanımının verimliliğini artırmak

- Ekonomide güven ortamı ve istihdamı sağlamak(Demircioğlu, 2009)

Genişletilmiş Ekonomiye Geçiş Programı çerçevesinde 15 yasal düzenleme yapılmıştır. Bütçe kanunu, görev zararları, borçlanma yasası, kamulaştırma yasası, bütçe ve bütçe dışı fonlara ilişkin yasası, kamu ihale yasası, Merkez Bankası yasası, iş güvencesi yasası, ekonomik ve sosyal konsey yasası, sivil havacılık yasası, Türk Telekom yasası, şeker kanunu ve doğalgaz kanunlarından oluşmaktadır. Bu yasa düzenlemelerinin temelinde dört ana alanda iyileştirme mevcuttur. Mali sektörün yeniden yapılanması, devletin güven ortamı oluşturması için şeffaf olması, kamu sektörünün ekonomik anlamda güçlenmesi, ekonomik rekabetin ve etkinliğinin artması sosyal dayanışma güvencesidir. (ÇİÇEK, 2006)

şubat 2001'den şubat 2002'ye kadar geçen 1 yıllık süreçte 65 civarında yapısal düzenleme yapılmıştır. Para otoritelerinin en önemsedikleri hedefi enflasyon %35 seviyesine düşürmektir. TCMB parasal tabana yönelik hedefler belirleyerek 2002 yılında %3 büyüme %40 parasal tabanın büyümesini ve enflasyonun %35 olmasını hedeflemiştir.(RÜZGAR, 2017)

Genişletilmiş Ekonomiye Geçiş Programı 2002 yılında yeniden düzenlenmiş ve enflasyon oranına odaklanan örtük enflasyon hedeflemesi olarak nitelendirilen bir para politikası izlenmeye başlamıştır. Söz konusu para politikası dalgalı kur rejimi adı altında vadeli faiz oranlarını enflasyonla mücadele temel politika aracı olarak kullanmasıdır. Başka bir amacı ise IMF ile yürüttükleri programda Para Tabanına ilişkin hedeflerin gerçekteşmesine yönelik bir politika izlemektedir. (ÖNER, 2010)

2002-2006 yılları arasında dalgalı kur rejimi uygulaması ardından döviz kurunda sekiz kez yukarı hareketli aşırı dalgalanma tespit edilmiştir. 2004 yılına kadar olan dalgalanmalar ülkenin iç siyasi ve ekonomik politikaları etkili iken, 2004'ten sonra olan dalgalanmalar uluslararası finansal piyasalardaki dışsal gelişmeler etkili olmuştur.(YÜKSELLER, 2006)

2005 e kadar geçen dönemde uygulanan politikalar sayesinde finansal istikrarda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Enflasyon hedeflemesinin gerekli güven ortamını sağlamasıyla 20 Aralık 2004 tarihinde enflasyon hedeflemesi stratejisi

uygulanacağı duyurulmuştur. 2006 yılında açık enflasyon hedeflemesine geçilmiştir. Üç yıllık belirlenen enflasyon hedefleri 2006 sonu için %5, 2007 ve 2008 yılları için %4 olarak belirlenmiştir. 2006 yılı için belirlenen hedefe ulaşamamış ve 2006 yılının ikinci çeyreğinde küresel piyasalarda oluşan dalgalanmalar ve riskten kaçınma eğiliminin artması üzerine Türk Lirası değer kaybetmiştir. 2006 yılının sonunda enflasyon oranının %9,65 ile belirsiz aralığının üst limitinin üzerinde dalgalanması engellenememiştir. (ÖNER, 2010)

2007 yılının Ağustos ayında ABD emlak piyasalarında yaşanan kriz ve 2008 yılında büyük finansal kuruluşların iflas kararı ile yaşanan küresel krizin etkileri 2008 yılının ikinci yarısında reel ekonomide hissedilmiştir. Krizin sonuçlarından enflasyon oranı %10,06 ile belirsiz alt üst limitinin çok üzerinde kalmasını engelleyememiştir.(ÖNER, 2010)

2.1.5. 2009-2019 Dönemleri Arasında Türkiye’de Döviz Kuru

Merkez Bankası 2009 yılında döviz satım ihaleleri düzenlemiş ve Türk bankacılık sisteminin etkinliğini artıracak ve bankaların döviz likiditesini güçlü kılacak bir dizi tedbir almıştır. Bu tedbirler; bankalarda döviz ihalesini sağlamak ve Döviz Efektif Piyasaları – Döviz Depo Piyasasında aracılık faaliyetlerine yeniden başlamaktır. TCMB bankaların işlem yapma sinirini 10,8 milyon ABD Dolarına yükselmiş, döviz depolarının vadesi uzatıp borç verme faiz oranları düşmüştür.(ERGİN, 2015)

2012-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planında, dalgalı döviz kuru politikasına devam edileceğini belirtmiştir. Piyasa derinliğinin kaybolmasına bağlı olarak; kurda sağlıklı fiyat oluşumları gözlemlendiğinde ve ya aşırı oynak durumda müdahale edilecektir. (Bakanlığ, K. (2013). Onuncu kalkınma planı 2014-2018.)

2.2. Türkiye Ekonomisinde Enflasyonun Dönemsel Gelişimi(1980-2016)

2.2.1. 1980 Öncesi Dönemleri Arasında Türkiye’de Enflasyon

1923-1945 yılları arasında uygulanan ekonomik politikalar çok çeşitli ekonomik sistemleri bir arada barındırmaktadır. Cumhuriyetin yeni kurulması ile oturmayan ekonomik sistem gereği devletçi politika benimsenmiş aynı zamanda liberal ekonomik uygulamalara zemin hazırlamıştır.(Olgun, 2012)

Cumhuriyetin kurulduğu dönemde döviz fiyatları da arz ve talep fiyatlarına göre şekillenmekteydi. 1925-1929 yılları arasında enflasyon oranı yıllık %3,3 oranında artmaktaydı. Para arzında %1,2 artmasıyla dış ticaret açık vermekteydi. 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran ile dünyada çıkan kriz Türk Lirasına da hızla değer kaybettirmiştir. 1 Aralık 1929 yılında 1 Sterlin = 0,888 Türk Lirası iken 1 Sterlin = 1,125 Türk Lirası olarak devalüe edilmiştir. Bu devalüasyonun asıl nedeni kürek ticaretteki daralmadır. 26 Şubat 1930 tarihinde 32 Sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu (TPKK) çıkarılarak sıkı kambiyo denetimi gerçekleştirilmiştir. Kişi ve kuruluşların döviz tutmalarını sınırlayan ve döviz işlemlerindeki sıkı kontrollere dayanan uygulamalar yeniden düzenlenmiştir. 1929 yılından itibaren ithalata yönelik gümrük vergisi ve Büyük Buhran sonucu yaşanan ekonomik yetersizlikler ile 1931 yılında 1 ABD Doları = 2,11 Türk Lirası olarak ayarlanmıştır. Devalüasyona bağlı olarak 1931'de ihracat ve ithalat dengesi 0,3 milyon dolar iken 1932 yılında denge 7,3 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.(AKSU, 2007)

1940-1943 yıllarında yaşanan İkinci Dünya Savaşı sebebiyle Türkiye'de TÜFE önemli derecede artış göstermiştir. Bu dönem Türkiye'de devletçi politikalar uygulanmıştır. Türkiye İkinci Dünya Savaşında yer almamasına rağmen savaş ekonomisinden etkilenmiştir. Savaş döneminde ilan edilen seferberlik ile dış ticaret yapısı ekonomiyi etkilenmiştir. 1942 yılında enflasyon %66,2 seviyesine ulaşmıştır.(ERGİN, 2015) Savaş sonrası dönemde döviz kuru sabit tutulan Türk Lirası, 1945 yılında 1938 yılına göre %450 oranında değer kaybetmiştir. 1946 yılında piyasadaki mal kıtlığı, fiyat artışları ve ekonomik kalkınma çabalarının etkisiyle ithal malları talebinin artması nedeniyle ekonomideki iç ve dış dengeyi sağlamak için devalüasyon kararı alınmıştır. "7 Eylül Kararları" olarak bilinen devalüasyon ile 1ABD Doları = 130 kuruş iken 1 ABD Doları =280 kuruş olarak devalüe edilmiştir. Böylelikle Türk Lirası dolar karşısında %54,6 devalüe edilmiştir. Bu dönemde yapılan devalüasyon istenilen sonuçları sağladığı söylenemez. 1946 yılında 216 milyon dolar olarak gerçekleşen ihracat 1948 yılında 197 milyon olarak gerçekleşmiştir.(AKSU, 2007)

1950 seçimlerinde iktidar partisi olan CHP iktidardan düşmüştür. 1946 yılında başarısız olan 1946 devalüasyonun olumsuz etkilerine rağmen Türk Lirası iç ve dış değeri 1950 yılından sonra daha istikrarlı bir döneme geçiş yapmıştır. 1958 yılında

dövizde yaşanan darboğaz nedeniyle, ithalat ve yatırım gerçekleşmediği gibi girdi kıtlığından hali hazırda kurulmuş fabrikalar üretim gerçekleştiremez hale geldi. Bu durum iç piyasada mal kıtlığı, işsizlik ve enflasyona neden olmuştur. 1958 yılında alınan istikrara önlemleri gereğince 4 Ağustos 1958 yılında Türk Lirası alış değeri 1 ABD Doları = 280 kuruş iken 1 ABD Doları = 900 kuruşa düşürülmüştür. Böylelikle gerçekleşen devalüasyon ile dış ticaretteki tıkanıklar giderilmeye çalışılmıştır. Enflasyon oranını düşürmek için para otoriteleri sanayide fiyatları yükseltti ve bankalara kredi kısıtlaması getirdi. Bu tedbirler sonucunda enflasyon duruldu fakat 1959 yılında ekonomide durgunluk gözlemlendi.(Olgun, 2012)

Tablo 4 : 1946-1960 Yılları Arası GSMH Büyüklüğü

YIL	GSMH	
	DEĞER TL	BÜYÜME HIZI %
1946	7 864	31,9
1947	8 192	4,2
1948	37 065	15,9
1949	35213	-5
1950	38 506	9,4
1951	43 446	12,8
1952	48 621	11,9
1953	54 091	11,2
1954	52 480	-3
1955	56 642	7,9
1956	58 428	3,2
1957	62 995	7,8
1958	65 844	4,5
1959	68 521	4,1
1960	70 869	3,4

Kaynak (Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik göstergeler)

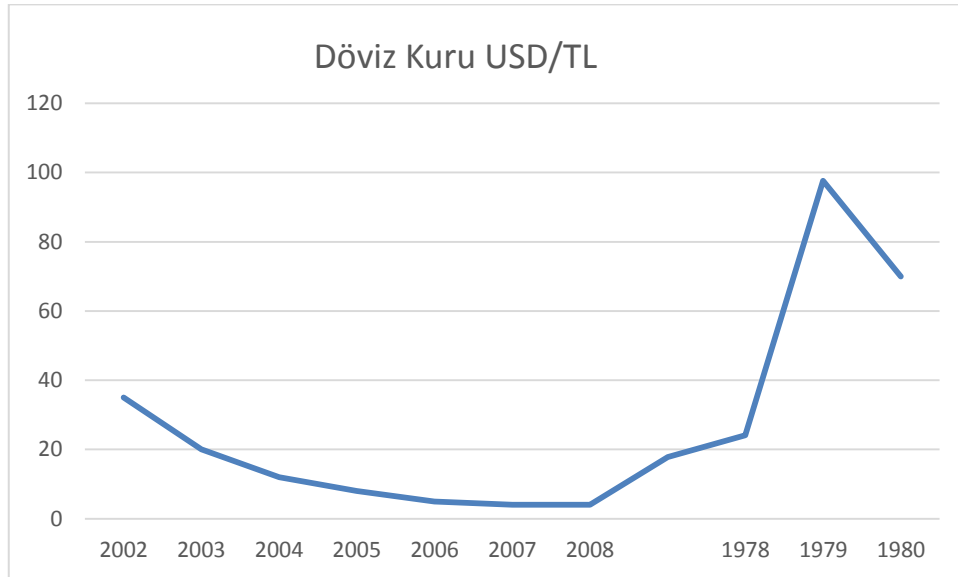
1946-1960 döneminde gerçekleşen GSMH değerlerinde sürekli dalgalanmalar gözlemlenmektedir. Tablo incelendiğinde en yüksek dalgalanma 1946 yılında %31,9

olarak gerçekleşmiş en düşük büyüme hızı 1950 yılında eksi %5 olarak gerçekleşmiştir. 1946 ile 1950 yılları arasında GSMH büyüme hızı negatif değer alırken diğer yıllarda pozitif değer almıştır. 1946-1960 yılları arasında sürekli dalgalanmalar sebebiyle ülkede büyüme istikrarı sağlanamadığı gözlemlenmektedir.(TURHAN, 2007)

1959 yılına kadar sabit kalan 1960-1965 yıllarında yaşanan yıllık %15'i aşan enflasyon oranı ile geçerliliğini yitirmiş ve dış ticarete önlenemez açılara neden olmuştur. Ekonomide yaşanan olumsuzlukların giderilmesi amacıyla 1958 yılında İstikrar Tedbirleri alınmıştır. Böylelikle sıkı para politikaları izlenmesi ve döviz kurunun ihracatı artırmak için kur uygulamalarına geçilmesine karar verilmiştir.(AKSU, 2007)

1958 devalüasyonundan sonra %22,6 (TÜFE) enflasyon oranı görülmüştür. 1960'lı yıllar Türkiye'de yeni bir ekonomik dönemin başlangıcı olarak görülmüş ve enflasyonu düşürücü politikalar uygulanmış ve 1970 yılına kadar ülkede yüksek büyüme oranına rağmen çift haneli enflasyon görülmemiştir.(ERGİN, 2015)

Şekil 5 : 1970-1980 USD/TL Döviz Kuru

Kaynak (Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik göstergeler)

10 Ağustos 1970'de %66,6 oranında devalüasyon yapılmış döviz kuru 1ABD Doları = 9 Türk Lirası iken 1ABD Doları = 14,85 Türk Lirasına yükselmiştir. 1970

yılında 588 milyon dolar olan ihracat gelirleri 1973’de 1.317 milyon dolara ve 1974’te 1.532 milyon dolara yükselmiştir. Devalüasyonu izleyen yıllarda dövizde sürekli meydana gelen artışla ve Bretton Woods sistemlerinin çöküşü ile doların uluslararası piyasalarda değer kaybetmesi sonucu doların Türk Lirası karşılığı 1974’te bir miktar düşmüş ve sonrasında tekrar yükselmeye devam etmiştir.(AKSU, 2007)

1973-1977 yılları arasında GSMH Deflatörü durağan bir çizgi izlerken, enflasyonun araçlarını gösteren TEFE, TÜFE VE GSMH Deflatöründe dalgalanmalar yaşanmıştır. 1977 yılında enflasyon son 30 yıldaki en yüksek seviyesine ulaşmıştır.(TURHAN, 2007)

2.2.2. 1980-1994 Dönemleri Arasında Türkiye’de Enflasyon

Türkiye’de 24 Ocak 1980 öncesinde, 1946, 1958 ve 1970 yıllarında alınan devalüasyon kararlarının temel nedeni ihracatı artırmaktı. İhracatın bir ekonomideki rolü büyüktür. Türkiye’de ihracatın devam etmesi demek döviz sıkıntısı nedeniyle gerçekleşecek krizin önlenmesi ve milli gelirin artıyor olması demektir. 1980 yılında alınan 24 Ocak kararlarının temelinde; ekonominin dışa açılması, ihracatın teşvik edilmesi, gümrük vergilerinin indirilmesi, yabancı sermayenin geri çekilmesi ve döviz kurundaki kısıtlamaların kaldırılmasına yöneliktir.

Tablo 5 : Türkiye’de 1980-1993 Dönemleri Arasında TÜFE-TEFE-Fiyat Deflatörü Değişim Oranı

YIL	TÜFE	Değişim (%)	TEFE	Değişim (%)	Fiyat Deflatörü	Değişim (%)
1980	22795.3	101,4	34376.7	107,2	10,42	89,6
1981	30545.7	34	47027.3	36,8	15,05	44,3
1982	39220.6	28,4	59724.6	27	19,31	28,3
1983	51535.9	31,4	77940.6	30,5	24,32	26
1984	76479.3	48,4	117144.8	50,3	36,13	48,5
1985	110895.0	45	167751.3	43,2	55,24	52,9
1986	149264.7	34,6	217405.7	29,6	74,92	35,6
1987	207328.6	38,9	287193.0	32,1	100	33,5
1988	360129.8	73,7	483345.8	68,3	169,73	69,7
1989	588092.0	63,3	792203.7	63,9	297,84	75,5
1990	942711.5	60,3	1206526.2	52,3	469,52	57,6
1991	1563958.4	65,9	1874941.8	55,4	747,34	59,2
1992	2660293.3	70,1	3039280.6	62,1	1221,83	63,5
1993	4418747.1	66,1	4814220.5	58,4	2044,83	67,4
1994	9115875.3	106,3	10624984,6	120,7	4238,28	107,3

Kaynak (TURHAN, 2007)

Tablo 6 da anlaşıldığı üzere 24 Ocak 1980 kararları ile enflasyon oranları yüksek düzeyde kalmaya devam etmiş etkilerini 1981 yılında yansıtmıştır. 1981 ve 1982 yılında enflasyon değerleri düşmüş 1983 yılında TÜFE değeri %101,4 ve TEFE değeri %107,2 oranıyla en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 1993 yılına gelindiğinde TÜFE değeri %54,40 TEFE değeri ise %51,22 olarak gerçekleşmiştir. 1980’li yıllarda hedeflenen enflasyon oranı %25 olarak belirlenmiştir (TURHAN, 2007).

1980’li yıllarda enflasyondaki artış nedenleri, uygulanan yanlış ekonomi politikaları ile para arzını artırmak, kamu açıklarındaki artış ve iç-dış borç faizlerinin sürekli artmasıdır. Hükümetin artan dış borç açığı 1981’de 14,6 milyar dolar iken iç borç açığı 93,643 milyar Türk Lirasıdır. Bu durumdan kurtuluşun ithal ikameci

sanayileşme politikası yerine ihracatı teşvik eden politikalar ile mümkün olacağı kararı alınmıştır (ERGİN, 2015).

1993 yılından itibaren döviz kurlarında yaşanan dalgalanmalar, finansal piyasalarda artan dengesizlikler, yüksek düzeyde seyreden enflasyon oranları sonraki dönemlere ait beklentilerin kötümser hale gelmesine neden olmuştur. 1994 yılının başlarında kamu kesimi açıklarının Merkez Bankası kaynakları ile giderilmesi bununla birlikte iç borçlanma ihalelerinin durdurulması likidite artışına neden olmuştur. Artan likiditenin fiyatları etkilememesi için döviz artışı yapılmış döviz kurları üzerindeki baskı oldukça bu durumun sonucunda Merkez Bankası rezervlerini eritmiştir. 5 Nisan 1994'te yeni bir istikrar politikası uygulaması kararı alındı. Alınan kararların asıl amacı; mali piyasalarda istikrarı sağlamak, fiyat artışlarını engellemek, kamu kesiminde mali dengeyi kurmak, ödemeler bilançosunda açıkların daralmasını sağlamak, KİT2lerin özelleştirilmesi ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı sağlayarak uzun dönemde ekonomide istenilen hedefe ulaşmaktır. Alınan kararlar döviz piyasası serbest bırakıldı. Türk Lirası dolar karşısında değer kaybetmeye başladı. Fiyatların yükselmesinin önüne geçebilmek için KİT ürünlerine aşırı zam konulmuş, maaş ve ücretlerde herhangi bir değişiklik yapılmayarak hane halkı alım gücü zayıflatılmıştır. 5 Nisan kararları ile 1993 yılında TÜFE 66,1 ve TEFE 58,4 olan enflasyon 1994 yılında TÜFE 106,3 ve TEFE 120,7 olarak hesaplanmıştır (TURHAN, 2007).

2.2.3. 1995-2000 Dönemleri Arasında Türkiye'de Enflasyon

1994 yılında alınan 5 Nisan istikrara programı etkilerini 1995 yılında göstermiştir. 1994 yılındaki enflasyon TÜFE %106,3 ve TEFE %120,7 iken 1995 yılında TÜFE %88 ve TEFE %86 ciddi bir düşüş göstermiştir. 1995-1996 yıllarında düşüş gösteren enflasyon 1997 yılında tekrar artış göstermiştir. 1997 yılına gelindiğinde para otoriteleri ve IMF tekrar anlaşma masasına oturmuştur. Bu anlaşmada iki temel konu vardı; bütçe büyüklüklerinde ve kamu sektöründeki açılarda konulan hedeflere ulaşabilmektir. 1998 yılından itibaren enflasyon düşüşe geçmiş büyüme %3,9'e çıkmıştır (RÜZGAR, 2017).

2000 yılı Enflasyonla Mücadele Programı ile birlikte kur politikalarında değişikliğe gidilmiş ve 2 Ocak 2000'den itibaren 12 aylık dönemler için 1 ABD Doları

+ 0,77 Euro olarak açıklanan döviz kuru sepezinin alacağı dğerler önceden belirlenmiştir.(Berument, 2002) Enflasyonla Mücadele Programı'nın temel amacı;

- Enflasyon oranı 2000 yılının sonunda %25, 2001 yılı sonunda %12 ve 2002 yılı sonunda %7'ye indirmek
- Reel faiz oranlarını kabul edilebilir seviyede tutmak
- Ekonomik istikrarı sağlayarak büyüme potansiyelini artırmak
- Ekonomik kaynakların etkin ve adil dağılımını sağlamak
- Kamu mali sektöründe dengeyi bulmak olarak hedefler açıklanmıştır (Olgun, 2012).

Enflasyon oranını tek haneli ve kalıcı olarak tek haneli rakamlara düşürmek için bazı hedefler belirlenmişti. Bankacılık ve sosyal güvenlik ile ilgili reformlar düzenlenmiş ve yürürlüğe sokulmuştur. Tarım, bütçe ve özelleştirme reformları yapılması öngörülmüştür. Tarımda fiyat desteklemesi ile gelir desteklenecek, bütçe reformu yapılarak bütçe şeffaf bir şekilde uygulaması hedeflenmiştir. Bir finansman kaynağı olarak görülen özelleştirme ;2000 yılında uygulanan istikrar programının en önemli parçasıdır. 2000 yılında uygulanan programda 7,6 milyar dolar tutarında özelleştirme geliri hedeflenmiştir. Özelleştirme kapsamına alınann kuruluşlar arasında Türk Telekom, Pektim, Petrol Ofisi ve Türk Hava Yolları bulunmaktaydı (KURNAZ, 2009).

Enflasyonla Mücadele Programı kamuoyuna duyurulmasıyla faiz oranları hızla düştü böylelikle tüketim yeniden uyarıldı. Bankaların düşük faizlere verdiği krediler ile tasarruflar hızla tüketime yönlendirildi. Döviz kurunun düşürülmesi sıcak para girişine dayanan ithalat artışlarıda enflasyonun 2000 yılında hedeflenen seviyeye düşmesini engelledi. 2000 yılında enflasyon TÜFE 54,9 ve TEFEE 51,4 olarak gerçekleşti. Kur çapası nedeniyle enflasyon oranının altında artış gösteren döviz kuru Türk Lirasının değerlenmesine yol açarak cari işlemler dengesindeki açığı artırdı. Kriz önce ülkeye giren sıcak paranın ülkeden kaçmasına sebep oldu. Ekonomide likidite sıkıntısı ortaya çıktı Kasım 2000'de faizlerin hızlı bir şekilde yükselmesine yol açtı. Merkez Bankası likidite sıkıntısına zamanında müdahale edememesi sonucu Kasım 2000'de kriz meydana geldi (Olgun, 2012).

Tablo 6 : 1995-2000 Yılları Arası Enflasyon % Değişimi

YIL	TÜFE	Değişim (%)	TEFE	Değişim (%)	GSMH Fiyat Deflatörü	Değişim (%)
1994	9115875.3	106,3	10624984.6	120,7	4238,28	107,3
1995	17137845.6	88	19762471.4	86	7931,97	87,2
1996	30911933.2	80,4	34775574.7	76	14119,6	78
1997	57411782.7	85,7	63218658.5	81,8	25587,3	81,2
1998	106017629.8	84,7	108629842.8	71,8	44859,1	75,3
1999	174787793.1	64,9	166270384.3	53,1	69868,2	55,8
2000	270777960.1	54,9	251801510.5	51,4	105415	50,9
2001	418081170.4	54,4	406911241.0	61,6	163740	55,3

Kaynak (Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik göstergeler)

Tablo 7 incelendiğinde 1994 tarihinde enflasyon oranları TÜFE %106,3 ve TEFE %120,7 oranıyla Cumhuriyet tarihinin en yüksek rakamlarını görmüştür. Alınan 5 Nisan 1994 kararlarının etkisi ile 1995 yılında enflasyon oranları iki haneli rakamları görmüştür. 1999 yılında kriz havası olmasına rağmen enflasyonda artış gözlemlenmemiştir.

22.02.2001 tarihli MB Basın Duyurusu ile 2000 yılı Enflasyonu Düşürme Programına son verildiği şu şekilde duyurulmuştur: “.....TL. Likiditesinin kısılması kısa dönem faiz oranlarını çok yüksek seviyelere çıkartmış, buna rağmen dövize olan talep devam etmiştir.....21 Şubat 2001 günü para programının mevcut şekliyle sürdürülmesi için gerekli olan güvenin tesis edilmediği ve dolayısıyla TL. İle döviz piyasalarında oluşan dengelerin sürdürülmesinin mümkün olmadığı görülmüş ve döviz kurlarının dalgalanmaya bırakılması kararlaştırılmıştır.”(AKSU, 2007).

2001 yılı Ocak ayında Merkez Bankası rezervlerinde artış gözlenmiş. Kasımda yaşanan kriz nedeniyle artan risk beklentisi faizlerin düşmesine engel olmuştur. Piyasalara duyulan güvensizlik nedeniyle fonların vadesi kısalmış, faiz oranlarındaki artış döviz kurundaki artışın üstünde kalmıştır. Şubat ayında yaşanan siyasi olaylar piyasalarda paniğe neden olmuş Türk Lirasından kaçış başlamıştır. Bu gelişmeler

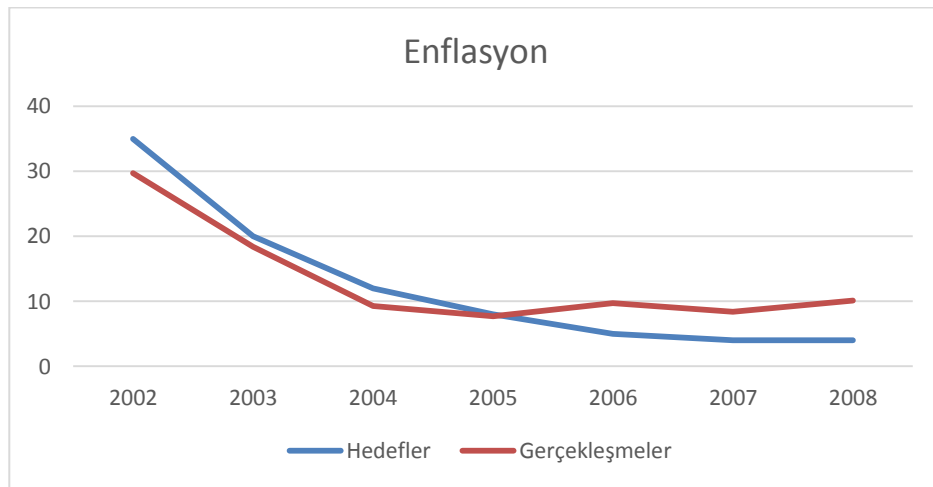
sonucunda mevcut döviz kuru rejiminde değişikliğe gidilerek döviz kuru dalgalanmaya başlamıştır (YETİZ, 2013).

2.2.4. 2001-2008 Dönemleri Arasında Türkiye’de Enflasyon

2001 Şubat krizi döviz kuru hedeflemesi ekonomik politikası çökmesiyle 2002 yılı başında örtük enflasyon ve 2006 yılı başında açık enflasyon hedeflemesi uygulamasına geçilmiştir. Yeni ekonomik rejimin temel amacı düşük ve istikrarlı enflasyon politikası sağlayarak büyümenin artmasını sağlamaktır. Para otoriteleri bu yaklaşımı ile enflasyon ve büyüme arasında negatif bir ilişki olduğunu kabul etmiştir. 15 Nisan 2001 tarihinde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı yürürlüğe girmiştir.(KURNAZ, 2009)

Merkez Bankası Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nda para politikası oluştururken enflasyon hedeflemesi yapacağını açıklamıştır. Böylelikle gerçekleşen para arzı ile enflasyonun tutarlı olması için uğraşacaktır. Böylelikle gerçekleşen para arzı ile enflasyonun tutarlı olması sağlanacaktır. 2002 yılında para politikası hedefi enflasyon hedeflemesi olduğu, ön koşullar gerçekleşmeden açık enflasyon hedeflemesine geçilemeyeceğini duyurmuştur. 2002-2005 döneminde örtük enflasyon uygulanmıştır. Bu süreçte dalgalı kur rejimine uyum sağlamış ve enflasyon hedeflemesi rejimine geçiş için uygun ortam sağlamak amacıyla adımlar atılmıştır. Merkez Bankası 2006 yılı başından itibaren açık enflasyon hedeflemesi rejimine geçmiştir.(Olgun, 2012)

Şekil 6 : Enflasyon Hedeflemesi Rejimi Hedefler ve Gerçekleşmeler

KAYNAK (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi)

2002-2005 yılları arasında örtük enflasyon uygulandığı yıllarda enflasyon, hedeflenen oranların altında gerçekleşmiştir. 2006-2008 yıllarında hedeflenen oranın üzerinde gerçekleşmiştir.

Açık enflasyon dönemine gelindiğinde para politikasının kontrolü dışındaki faktörlere, gıda ve enerji fiyatlarının artışı, küresel ekonomideki belirsizlikler ve 2008’de belirginleşen küresel kriz sebebiyle Merkez Bankası enflasyon hedeflerinin tutturulamamasıyla ve belirlenene enflasyon hedefinin revize edilmesi gerektiği tartışmaları başlamıştır. Merkez Bankası Nisan 2008 Enflasyon Raporunda enflasyonun çapa özelliğini yitirdiğini %4 olarak belirlenen enflasyon hedefinin revize edilmesi gerektiğini öngörmüştür. Merkez Bankası para otoritelerine gıda ve petrol fiyatları ile küresel ekonomiye ilişkin belirsizliklerin devam etmesine bağlı olarak değiştirilmesi teklifi sunulmuştur. 2009 yılı 7,5 ve 2010 yılı %6,5 olarak değiştirilmesi teklif edilmiş para otoritelerinin kabulü ile enflasyon hedefleme oranları revize edilmiştir (Olgun, 2012).

Tablo 7 : 2002-2008 Yılları Arası Enflasyon % Değişim Oranı

YIL	TÜFE Değişim Oranı (%)	TEFE Değişim Oranı (%)	Büyüme Hızı (%)
2002	45	50,1	7,9
2003	25,3	25,6	5,9
2004	8,6	14,6	9,9
2005	8,2	5,9	7,6
2006	9,6	9,3	6
2007	8,8	6,3	4,7
2008	10,4	12,7	1,1

KAYNAK (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi)

Tablo 9 da 2001-2008 yılları arasında TÜFE ve TEFE oranları verilmiştir. 2000 yılında Enflasyon Düşme Programı beklentileri karşılayamamış Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizinin etkisiyle büyüme negatif yönde gerçekleşmiştir. 2002 yılında enflasyon TÜFE %45 ve TEFE %50,1 iken örtük enflasyon uygulamasına geçiş ile 2003 yılında TÜFE %25,3 ve TEFE %25,6 ‘ya kadar düşmüştür. 2004 yılında tek haneli rakamları

görmüştür. 2008 yılında açık enflasyon uygulandığı dönemde dalgalanmalar oluşmuş enflasyon Tüfe %10,4 ve TEFE %12,4 olarak bir parça artmıştır.

2008 yılı yurtiçi enflasyonunda daha çok küresel ekonomideki gelişmeler rol oynamıştır. Yılın ilk üçüncü çeyreğinde fiyatlar hızla artış gösterirken, son çeyreğinde küresel krizin derinleşmesi ve dünya ekonomisinde gözlenen durgunlaşma ile fiyatlar düşme eğilimine geçmiştir (KURNAZ, 2009).

2.2.5. 2009-2019 Dönemleri Arasında Türkiye’de Enflasyon

2007-2012 yıllarında dünya genelinde para politikası uygulamaları ikili bir yapı olarak gözlemlenmektedir. Küresel kriz öncesinde 2000’li yıllardan itibaren enflasyonu kontrol altına almaya yönelik olan enflasyon hedeflemesi politikası birçok ülkede amacına hizmet etmiştir. TCMB’de kriz öncesi enflasyon odaklı politikaları tercih etmiştir. 2007-2012 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminin ilk iki yılında hedefinin üzerinde gerçekleşen TÜFE yıllık artış hızı, sonraki yıllarda uygulanan sıkı para politikası ile 2012 yılında hedefine ulaşmıştır. 2007-2012 döneminin ilk yıllarında yüksek nominal faizler, küresel krizle beraber kademeli olarak düşmüş ve 2013 yılının ilk yarısında politika faizi %5 ‘in altına kadar gerilemiştir. Bu dönemde enflasyona yönelik beklentilerde sağlanan görece istikrar sayesinde faizler 2012 yılı sonunda sıfıra yaklaşmış 2013’de negatif değer almaya başlamıştır. Merkez Bankası ekonominin daha istikrarlı büyümesi için 2010 yılından sonra kredi büyümesini yavaşlatma amacıyla politikalar uygulamış ve Türk Lirasının aşırı dalgalanmalardan korunmasına ilişkin uygulamalarını sürdürmüştür (Bakanlığı, K. (2013). Onuncu kalkınma planı 2014-2018.).

2013-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planında açıklanan amaç ve hedefler fiyat istikrarını sağlamak ve korumak bu amaca yönelik enflasyon hedeflemesi rejiminde finansal istikrar gözetilmeye devam edilecektir. TÜFE ilk yıllarda yıllık artış hızının %5 civarında korunması, sonrasında ise %4,5 indirilmesi hedeflenmiştir. On Birinci Kalkınma Planında TCMB enflasyon hedefini belirleyip para politikasını maliye ve gelirler politikası ile destekleyeceğini açıklamıştır. 2019-2023yıllarını kapsayan On Birinci Kalkınma Planında dalgalı kur rejimine devam edilecektir. 2018 yılında TÜFE %20,3 olarak açıklanmıştır ve planda 2023 yılında %5 tahmini bilgisi verilmiştir (Strateji, C., & Başkanlığı, B. (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. EKONOMETRİK ANALİZ

Çalışmamızda ekonometrik analiz bölümü dört başlık altında incelenmiştir. Literatür taraması Türkiye ve diğer ülkeler üzerinde döviz kuru ve enflasyon üzerine yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Diğer kısımlarda veri seti, kullanılan ekonometrik yöntemler ve analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

3.1. Literatür Taraması

3.1.1. Döviz Kuru ve Enflasyon Üzerine Türkiye’de Yapılmış Çalışmalar Literatürü

Öniş ve Özmucur (1990), çalışmasında Türkiye ekonomisinde 1980 sonrası döviz kuru, fiyatlar genel düzeyi ve para arzı arasındaki ilişki incelenmiştir. En küçük kareler yöntemi (EKKY) ile yapılan analizde 1981:01-1987:12 dönemleri arasındaki aylık veri seti kullanılmıştır. Dört değişkenli Vektör Otoregresif Modeli (Vector Autoregression Model-VAR) analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda Türkiye ekonomisinde 1980 sonrasında enflasyon açıklamasında döviz kurlarından, fiyatlar genel düzeyine ve para arzına doğru kısır döngü hipotezi desteklenmektedir. Döviz kuru devalüasyonunun güçlü etkisi ve parasal tabanın içsel olarak belirlenmesinin doğru olacağı sonucuna varılmıştır.

Aşırım (1995), çalışmasında Türkiye’de enflasyon değişkenliğindeki artışın nedenini, 1968-1994 yılları arasında analiz etmiştir. Çalışma sonucunda enflasyondaki artışın, ekonomik büyüme üzerinde negatif etkiye sahip olduğunu tespit etmiştir.

Kalkan (1999), çalışmasında Türkiye ekonomisinde 1982-1998 dönemleri arasındaki üçer aylık veri setini kullanarak yürüttüğü araştırmada enflasyon, döviz kuru, özel yatırımlar ve para arzı değişkenlerini analiz etmiştir. Çalışma sonucunda enflasyonun, özel yatırımlar ve kurlar yolu ile büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

TÜSİAD (2002), yapılan çalışmada Türkiye ekonomisi için ekonometrik kesimlerde para ve zaman serisi verileri ile enflasyon ve büyüme ilişkisi incelenmiştir. Çalışma sonucunda Türkiye’de enflasyonun yarıya düşmesi, uzun dönemde yıllık büyüme oranını ortalama %1,8-%2,8 oranında arttıracak kanısına ulaşılmıştır.

Berument (2002), çalışmasında Türkiye ekonomisinde reel döviz kuru hareketlerinin enflasyona olan etkisi 1983:03-2001:11 dönemleri arasındaki aylık veriler kullanılarak incelenmiştir. Reel döviz kurları ile TEFE ve TÜFE fiyatları ve enflasyon oranı modelleri değişken olarak kullanılmıştır. Etki-tepki analizi kullanılarak reel döviz kurundaki artışın belirlenen mal sepetleri kullanılarak elde edilen enflasyona oranını hangi yönde etkilediği analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda TEFE enflasyon oranının, TÜFE enflasyon oranına göre reel döviz kurundan daha fazla etkilendiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte reel döviz kuru en fazla imalat sanayisini etkilerken, en az tarım kesimini etkilemektedir.

Karaca (2003), çalışmada Türkiye ekonomisinde enflasyon-büyüme ilişkisi, 1987:02-2002:04 dönemi üçer aylık veri seti kullanılarak araştırılmıştır. Araştırmada zaman serisi analiz metodu kullanılmıştır. Yapılan ADF birim kök testi sonucu her iki değişkenin de durağan olduğu tespit edilip düzey veriler ile çalışılmıştır. Granger nedensellik analizi sonucunda enflasyondan büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Regresyon analizi sonucunda enflasyon-büyüme ilişkisinin negatif işaretli olduğu tespit edilmiştir. Enflasyondaki yükseliş büyüme oranının gerilemesine sebep olmaktadır. 1987-2002 yılları arasındaki enflasyonda yaşanan her bir puanlık artış büyüme oranını 0,37 puan düşürmüştür. Çalışmada yıllık ortalama büyüme oranının yükseltilebilmesi için öncelikle enflasyon oranının düşürülmesi sonucuna varılmıştır.

Çetintaş (2003), çalışmada 1970-1996 yılları arasında Türkiye ekonomisinde enflasyon ve büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda enflasyon ve büyüme arasında uzun dönemde negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Tahmin edilen modelde enflasyon katsayısı negatif ve istatistiksel açıdan önemlidir. Diğer değişkenler sabit iken enflasyon oranındaki %10'luk artış, kişi başına reel GSYİH'de %0,6'lık azalış ile sonuçlanmaktadır. Dönem boyunca enflasyonun Türkiye ekonomisinde büyümeyi yavaşlatan faktör olduğu sonucuna varılmıştır.

Berber ve Artan (2004), çalışmada Türkiye ekonomisinde 1987:01-2003:02 dönemleri arasındaki veri seti kullanılarak enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Çalışmada Granger nedensellik analizi metodu kullanılmıştır. Enflasyon ve ekonomik büyüme arasında negatif yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir. Enflasyondaki %10'luk artışın ekonomik büyümeyi %1,9 oranında azaltacağı tespit

edilmiştir. Analiz sonucunda enflasyondan büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Şimşek (2004), çalışmasında Türkiye ekonomisindeki reel döviz kurunu belirleyen uzun dönemli faktörleri tespit etmeyi amaçlamıştır. Bu araştırmada reel döviz kuru; net sermaye girişi, Türkiye'nin önemli dış ticaret ortakları ile Türkiye'nin PPP cinsinden kişi başına GSYH'lerinin farkı, para arzı, dış ticaret dengesi ve dış ticaret haddinden oluşan değişkenler ile analiz modeli oluşturulmuştur. Çalışma sonucunda reel döviz kuru ile analiz edilen uzun dönemli belirleyicileri olan değişkenlerle eş bütünleşik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. ARDL Sınır Testi analiz metodu ile değişkenler arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır. Yapılan analizler neticesinde uzun dönemde dış ticaret dengesi dışında diğer değişkenlerin reel döviz kuru üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür.

Girginer ve Yenilmez (2005), çalışmada Türkiye ekonomisinin 1982-2002 dönemi arasındaki veri setini Ridge regresyon yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmada enflasyon değişiminin; para arzı, nominal ücretler, döviz kuru, petrol fiyatı, kamu bütçe açığı gibi parametrelerle olan ilişkisi incelenmiştir. Yapılan çalışmanın sonucunda; enflasyonu etkileyen en önemli değişkenin döviz kuru olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Döviz kuru Türkiye için iki bakış açısından çok önemlidir. İlki Türkiye'nin ithalatının %90'ının yatırım malı ve hammaddelerden oluşmasıdır. Döviz artışı ithalatı TL bazında pahalılaştırmaktadır. İkincisi ise ihracat, turizm gelirleri ve işçi dövizleri gibi döviz gelirlerinin yüksek kurdan TL'ye dönüştürülmesi dolaylı olarak piyasadaki para miktarının ve fiyatların artışına sebep olacaktır.

Yamak ve Korkmaz (2005), çalışmada 1995:01-2004:04 dönemleri arasındaki üçer aylık veriler kullanılarak Türkiye ekonomisinde reel döviz kuru değişimlerinin, dış ticaret dengesi üzerine etkisi araştırılmıştır. Araştırmada zaman serisi metodu kullanılmıştır. Genişletilmiş Dickey-Fuller, Philips-Perran ve Perran birim kök testleri yardımı ile serilerin bireysel zaman serisi özellikleri, Granger nedensellik testi ve etki-tepki fonksiyonu ile seriler arasındaki nedensellik açıklanmaya çalışılmıştır. Granger nedensellik testi sonucunda reel döviz kuru ile dış ticaret dengesi arasında geri beslemeye sahip bir nedensellik tespit edilmiştir. Etki-tepki analizi sonucunda, dış ticaret dengesinde reel döviz kuruna cevaben meydana gelen uyarlamaların temel kaynağı sermaye mallarının dış ticaretteki hareketleri olduğu tespit edilmiştir. TL'nin

reel değer kaybına uğraması, sermaye mallarının dış ticaret açığını azaltmak sureti ile dış ticaret dengesini olumlu etkilemiştir. Kısaca dış ticaret açığını küçültmenin en kısa yolunun ekonomik büyüme hedeflerinden kısa dönemde vazgeçmek olduğu savunulmuştur.

Gül ve Ekinci (2006), çalışmada Türkiye ekonomisinde 1984:01 ve 2003:12 dönemlerine ait veriler kullanılarak döviz kuru ve enflasyon serisi ile yapılan ekonometrik çalışmada Johansen ve Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda döviz kurundan enflasyona doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Türkiye’de döviz kuru enflasyonun temel belirleyici faktörlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Eş bütünleşme testi ile uzun dönemli ilişki olduğu saptanmış, Türkiye ekonomisinin önümüzdeki dönemde göstereceği performansın, enflasyonu kontrol altında tutacak kalıcı çözümler getirmesine bağlı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Sever ve Mızrak (2007), çalışmada döviz kuru enflasyon ve faiz oranı ilişkileri 1987:01-2006:06 dönemi veri seti kullanılarak araştırılmıştır. Araştırma VAR yöntemi ile analiz edilmiştir. Etki-tepki pratiklerine göre döviz kurunda meydana gelen şokların, enflasyon ve faiz seviyelerinde ortaya çıkacak şokların süresi ve şiddetinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Döviz kurundaki artışın enflasyon ve faiz oranı üzerindeki etkisi bir yıl sürmektedir. Faiz oranında meydana gelen artışlara karşı döviz kurları ve enflasyon oranları pozitif yönde etkilenmektedir. Bu yöndeki etki düşük seviyelerdedir. Enflasyondaki artışlara, döviz kurlarının 4 dönem negatif tepki verdiği görülmektedir. Negatif tepkinin sebebi döviz kurunda dalgalı kur rejimi öncesi kura müdahale edici politikaların uygulanmasıdır.

Türkekul (2007), çalışmasında Türkiye ekonomisi 1988:01-2005:04 dönemleri arasındaki veri setini kullanarak enflasyon ve büyüme oranı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın sonucunda enflasyon oranındaki artışların büyüme oranını negatif yönde etkilediği kanısına ulaşılmıştır. Yapılan Granger nedensellik ve VAR analizi sonuçlarında enflasyondan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu görülmüştür.

Yapraklı (2007), çalışmasında Türkiye ekonomisi 1987:01-2007:01 dönemleri arasındaki veriler eş bütünleşme ve hata düzeltme metotları ile analiz edilmiştir. Analiz

sonucunda uzun dönemde ekonomik büyümenin enflasyondan negatif etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Granger nedensellik testine göre enflasyondan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu tespiti yapılmıştır.

Artan (2008), çalışmada Türkiye ekonomisi 1987:01-2003:03 dönemleri arasındaki zaman serisi verilerinden yararlanarak analiz yapılmıştır. Çalışmada GARCH analiz metodu kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda enflasyon ve enflasyon belirsizliği bu dönemler arasındaki büyümeyi olumsuz yönde etkilemiştir. Enflasyon belirsizliğinin büyüme üzerindeki olumsuz etkisinin enflasyona kıyasla daha fazla olduğu kanısına varılmıştır. Enflasyon oranındaki %1'lik artışın büyüme oranını %0,56 oranında azalttığı, buna karşın enflasyon belirsizliğindeki %1'lik artışın büyüme oranını %3,95 oranında azalttığı tespiti yapılmıştır.

Erbaykal ve Okuyan (2008), çalışmalarında Türkiye ekonomisi 1987:01-2006:02 dönemlerine ait üçer aylık veri setleri kullanılarak enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Çalışmada sınır testi, eş bütünleşme yöntemi ve Toda- Yamamoto nedensellik testi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda enflasyon ve ekonomik büyüme arasında kısa dönemde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılrken, uzun dönemde anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Nedensellik testine göre enflasyondan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kurnaz (2009), çalışmasında Türkiye ekonomisinde 2000-2008 yılları arasındaki üçer aylık veri setlerini kullanarak zaman serilerini araştırmış ve enflasyon oranı ile büyüme oranı arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmıştır. Çalışmada Granger nedensellik analizi metodu kullanılmış ve enflasyondan büyüme oranına doğru tek yönlü nedensellik olduğu tespit edilmiştir. Yapılan regresyon analizinde enflasyon artışının büyümeyi negatif etkilediği bulgularına ulaşılmıştır. Enflasyon oranındaki 1 puanlık artışın, büyüme oranını 0,0033 puan azaltacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Saraç (2009), çalışmada enflasyon ve büyüme arasındaki ilişki 1988:01-2007:04 dönemleri arasındaki aylık veri seti kullanılarak açıklanmıştır. Çalışmada ekonometrik yöntem olarak ARDL Modeli Eş Bütünleşme Yaklaşımı kullanılarak analiz edilmiştir. TÜFE'ye göre hesaplanan enflasyon oranları ve ekonomik büyüme arasında kısa dönemde negatif yönlü ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Şahinoğlu vd (2010), Çalışmada Türkiye ekonomisindeki enflasyon belirleyicileri çalışılarak 1987:01-2008:04 dönemini kapsayan verilere “Üçgen Enflasyon Modeli” adında enflasyon modeli kurulmuştur. Çalışmada ARDL analiz metodu kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda uzun dönemde yurtdışı fiyat düzeyi, ücretler ve çıktı açığı fiyatlar genel düzeyi üzerinde anlamlı ve pozitif yönlü etki vardır. Kısa dönemde yurtdışı fiyat düzeyi, ücretler ve çıktı açığı fiyatlar genel düzeyi üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Model para ve maliye politikaları ile genişletildiğinde, fiyatlar genel düzeyi ile bütçe açığı arasında negatif yönlü bir ilişki vardır. Çalışmada para arzı fiyatlar genel düzeyini önce pozitif sonra negatif yönde etkilemektedir.

Kara ve Ögünç (2011), makalesinde Türkiye ekonomisi 2002-2011 dönemi veri setini kullanarak döviz kuru ve ithalat fiyatlarının çekirdek tüketici fiyatları (işlenmemiş gıda ve alkollü içecekler-tütün hariç- TÜFE) üzerindeki etkisini açıklamaya çalışmışlardır. Araştırmada VAR analiz metodu kullanılmıştır. Edinilen bulgulara göre döviz kurunda %10 düzeyindeki kalıcı artışın çekirdek fiyat göstergesinin bir yılda %1.5 artmasına neden olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Döviz kuru ve fiyatlar arasındaki ilişkinin zaman içinde azaldığını belirtmektedir. Araştırmada dalgalı döviz kuru rejimi, artan rekabet ortamı ve düşük enflasyon süreci gibi unsurların geçişkenlik etkisini zaman içinde zayıflatmaya devam ettiği sonucuna varılmıştır.

Uysal ve Ayaz (2013), çalışmada Türkiye ekonomisinde döviz kurundaki değişimin, enflasyon üzerindeki etkisi 1983-2012 dönemleri arası veri seti kullanılarak araştırılmıştır. Reel efektif döviz kuru ve TÜFE değişkenleri kullanılarak, zaman serisi ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda uzun dönemde veriler arasında eş bütünlük ilişkisi saptanamamıştır. TÜFE ve reel efektif döviz kuru arasındaki birinin diğerine neden olup olmadığı arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla nedensellik testi yapılmıştır. Analiz sonucunda TÜFE ile reel efektif döviz kuru arasında çift yönlü ilişki tespit edilmiştir.

Benlialper ve Cömert (2014), çalışmada Türkiye ekonomisinde enflasyon hedeflemesi deneyiminde döviz kurunun rolü araştırılmıştır. 2002-2008 dönemi veri seti kullanılarak VAR metodu ile analiz yapılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre Türkiye’de enflasyonun temel belirleyicileri talep yanlı unsurlar değil, döviz kuru gibi arz yanlı unsurlardır. TL’nin değerlendirilmesi TCMB’nin döviz kuruna yönelik asimetrik

politika duruşu ile ilgilidir. Yapılan analiz sonucunda 2002-2008 döneminde TL'nin değerklenmesi desteklenmiş ve değerkaybettiği durumda müdahale edilmiştir.

Dedeoğlu ve Kaya (2015), çalışmada Türkiye ekonomisi 2003-2013 dönemlerine ait veri setini kullanarak döviz kurunun enflasyona olan etkisini araştırmışlardır. Çalışmada VAR yöntemi kullanılarak analizde model belirsizliği üzerine durulmuş ve 40 adet model elde edilmiştir. Bayesian ortalamalarına göre hesaplanan döviz kurunun TÜFE'ye oranı 7.5, döviz kurunun ÜFE'ye etkisi 26.7 olarak hesaplanmıştır. Çalışmaya göre döviz kurlarının TÜFE'ye geçiş etkisinin zaman içinde azaldığı ortaya çıkmıştır.

Türk (2016), çalışmasında Türkiye ekonomisinde 1987-2013 dönemine ait veri seti kullanarak enflasyon ve döviz kuru arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Analiz VAR modeli çerçevesinde yapılmıştır. Bulgulara göre döviz kurunun enflasyona olan etkisi anlamlı, enflasyonun döviz kuruna olan etkisi anlamsızdır. Etki-tepki analizi sonucunda nominal döviz kurunda meydana gelen ilk bir aylık artış TÜFE'yi dört ay boyunca pozitif etkilemiş ve dört ayın sonunda etkisini yitirmiştir. Nominal döviz kurunda meydana gelen ilk bir aylık artış TEFE'yi ilk iki ay boyunca pozitif etkilemiş ve sonrasında etkisini yitirmiştir.

Göçer ve Gerede (2016), çalışmasında Türkiye ekonomisinde 1989-2015 dönemlerine ait veri setini kullanarak dış ticaretin enflasyona etkisini açıklamaya çalışmıştır. Çalışmada birim kök testi ve nedensellik analizi kullanılmıştır. Granger nedensellik testine göre enflasyon ile ithalat ve ihracat arasında çift yönlü ilişki tespit edilmiştir. Toda- Yamamoto yöntemi sonuçlarına göre ihracat ile enflasyon arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilirken, ithalattan enflasyona doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda Türkiye'deki ihracat ve ithalattaki artışların enflasyonu arttırıcı yönde etki ettiği sonucuna varılmıştır.

Rüzgar (2017), çalışmasında 2005-2016 yılları arasında Türkiye'deki enflasyon ve döviz kuru arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada zaman serisi analiz metodu kullanılarak iki ekonomik değışkenin doğrudan değil, dolaylı ve ters bir ilişki içerisinde olduğu sonucuna varılmıştır. Dalgalı döviz kuru sistemi ile enflasyona göre şekillenmeyen döviz kuru, piyasada değerkazanıp değerkaybetmektedir. Döviz kuru, ülke piyasa beklentileri ve ekonomik değışkenlere göre değerkli hale gelmektedir.

Kaya (2018), çalışmasında Türkiye ekonomisinde 2003:01-2016:12 dönemine ait veri setini kullanarak enflasyon ve döviz kuru arasındaki ilişkiyi açıklamıştır. Çalışmasını VAR metodunu kullanarak analiz etmiştir. VAR modeli etki-tepki, varyans ayrıştırma ve Granger nedensellik analiz sonuçlarına göre döviz kurunun kısa vadede enflasyon üzerinde %15 etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Dereli (2018), çalışmada Türkiye ekonomisi 2005-2017 dönemleri veri seti alınarak döviz kuru ve enflasyon arasındaki ilişki VAR metoduyla analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda enflasyon ve döviz kuru arasında çift yönü nedensellik tespit edilmiştir. Değişkenler arasında uzun dönemli Johansen eş bütünleşme analizi yapılmıştır. Bulgulara göre Türkiye’de döviz kurunun enflasyon üzerine geçişkenliğinin yüksek olduğu, döviz kurunun enflasyonu belirleyen temel unsurlardan biri olduğu tespit edilmiştir.

Akgül ve Özdemir (2018), çalışmada Türkiye ekonomisinde 2003-2016 yıllarını, Güçlü Ekonomik Geçiş Dönemi’ni kapsayan döviz kuru-enflasyon oranı ve faiz oranı-enflasyon oranı arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda 2003-2011 döneminde enflasyon ile faiz oranı arasında çift yönlü nedensellik var iken 2011 deki kırılma sonucunda bu nedensellik ortadan kalkmıştır. 2008 yılına kadar döviz kurundan çekirdek enflasyona var olan nedensellik ilişkisi 2008 yılından sonra döviz kurundan enflasyonun tüm tanımlarında geçişkenliğinin arttığını ortaya koymaktadır.

Alev (2019), çalışmada Türkiye ekonomisinde 2006:01-2018:02 dönemlerine ait çeyreklik veriler kullanılarak enflasyon belirleyicileri üzerine araştırma yapılmıştır. Araştırmada ARDL Sınır Testi analiz metodu kullanılmıştır. Çalışmada tüketici fiyat endeksi belirleyici değişken iken para arzı, döviz kuru, döviz kuru oynaklığı, kredi ve mevduatlara uygulanan faiz oranı, GSYİH ve bütçe açığı değişkenleri açıklayıcı değişken olarak kullanılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre uzun dönemde para arzı, bütçe açığı ve ihtiyaç kredilerine uygulanan faiz oranlarının enflasyona pozitif etkisi olduğu tespit edilmiştir. Kısa dönemde ise para arzı ve bütçe açığı değişkenlerinin enflasyon ile pozitif ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Döviz kuru oynaklığının enflasyon üzerindeki etkisinin anlamsız olduğu tespit edilmiştir.

3.1.2. Döviz Kuru ve Enflasyon Üzerine Diğer Ülkelerde Yapılmış Çalışmalar Literatürü

Edwards (1989), Gelişmekte olan 12 ülke üzerine yaptığı araştırmada reel döviz kurunu etkileyen temel faktörleri açıklamaya çalışmıştır. Çalışma sonucunda kısa vadede reel döviz kurunun reel ve nominal faktörleri etkilediğini tespit etmiştir. Uzun vadede ise denge reel döviz kurunu, sadece iç ve dış faktörler olarak sınıflandırabilecek reel değişkenleri etkilediği sonucuna varılmıştır. Reel döviz kurunun denge düzeyini belirleyen en önemli faktörler; ticaret haddi, kamu harcamaları düzeyi, sermaye hareketleri, ticari kontroller ve döviz kurunun kontrolü sonucuna ulaşmıştır.

Bahmani-Oskoe ve Sahrabian (1992), Çalışmalarında 1973-1988 dönemleri arasındaki yıllık veri seti kullanılarak S&P 500 Endeksi ile efektif döviz kuru arasında yaptığı çalışmada zaman serisi metodu kullanmışlardır. Hisse senedi fiyatları ile döviz kurları arasındaki eş bütünleşme analizi sonuçlarına göre bu iki değişken arasında uzun dönemde herhangi bir ilişki saptanamadığı, kısa dönemde çift yönlü Granger nedensellik ilişkisinin geçerli olduğu yönünde sonuçlara ulaşılmıştır.

Christina (1996), ABD ekonomisini 1984-1994 yılları arasındaki verileri kullanarak enflasyondaki artışın büyümeye etkisi üzerine en küçük kareler yöntemini metodu ile analiz yapmıştır. Çalışmanın sonucunda enflasyondaki %0,10 düzeyindeki artışın ekonomik büyümeyi %1 oranında artırdığı sonucuna varılmıştır.

Büberkökü (1997), Çalışmasında gelişmiş ülkelerden Japonya, Kanada, İngiltere, İsviçre, Almanya ve Avusturya; gelişmekte olan ülkelerden Singapur, Güney Kore ve Türkiye ekonomisi verileri kullanılmıştır. Uzun dönemli analiz için Engle-Granger (1987) ve Johansen (1988) eş bütünleşme analizi, kısa dönemli analiz için Granger nedensellik testi, VAR etki tepki fonksiyonu ve varyans ayrıştırması metotları kullanılmıştır. Edinilen bulgulara göre, Kanada ve İsviçre hisse senedi fiyatlarından döviz kuru fiyatlarına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Japonya, Almanya, İngiltere ve Avusturya'da herhangi bir nedensellik tespit edilememiştir. Singapur ve Güney Kore'de döviz kurlarından hisse senedi fiyatlarına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Türkiye'de hisse senedi fiyatlarından döviz kuru fiyatlarına doğru nedensellik ilişkisi rastlanmamıştır. Ülkeler arasında Singapur hariç hiçbir ülkede uzun dönemli nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir.

Mc Carthy (2000), Çalışmasında ABD, Japonya, Almanya, Fransa, Birleşik Krallık, Belçika, Hollanda, İsveç ve İsviçre ülkelerinin sanayi bakımından gelişmiş ekonomilerinin 1976-1998 yılları arasındaki dönemi kapsayan veri setleri kullanılarak yaptığı çalışmada kendin sonraki dönemlerde yapılacak çalışmalara ışık tutmuştur. Döviz kurları ve ithalat fiyatlarının yurtiçi fiyatlar üzerine etkisini VAR modeli metodu ile incelemiştir. Çalışmanın sonucunda döviz kuru dalgalanmalarının yurtiçi fiyatları orta derecede etkilediği, ithalatın dış ticaretteki payının yüksek olduğu ülkelerde ise ithalat fiyatlarını önemli derecede etkilediği sonucuna varılmıştır.

Singh (2002), Hindistan ekonomisinin 1960-1995 dönemine ait verilerin kullanıldığı çalışmada dış ticaret dengesi ile yurtiçi gelir ve reel döviz kuru arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Analizde Hata Düzeltme modeli kullanılmıştır. Çalışma sonucunda reel döviz kuru ile yurtiçi gelir ve dış ticaret dengesi arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişkinin var olduğu sonucuna varılmıştır.

Campa vd. (2002), Çalışmada 25 OECD ülkelerinin ekonomisinde 1975-1999 dönemleri arasındaki veri seti kullanılarak döviz kurlarının dış ticaret fiyatlarına yansması araştırılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre ülkelerde döviz kurunda kısa dönemde kısmi yansımaya yaşanmakta, uzun dönemde ise daha düşük seviyelerde tespit edilmiştir.

Muço vd. (2004), Arnavutluk ekonomisinde 1994-2000 dönemlerine ait üç aylık veriler kullanılarak enflasyon, döviz kuru ve para politikası arasındaki ilişki ile ilgili araştırma yürütülmüştür. Araştırmada VAR modeli kullanılmıştır. Çalışmaya göre döviz kurundaki durağanlığın enflasyonun düşük olmasında etkisi olduğu, para politika araçlarının sürekli değişip farklılık göstermesinin istikrarlı ve öngörülebilir fiyat seviyelerinde değişime yol açtığı sonucuna varılmıştır. Arnavutluk ekonomisinde dolaylı para politika araçlarının kullanıma girmesiyle döviz kuru aktarım mekanizmasının reel ekonomiye katkı sağladığını tespit etmişlerdir.

Ito ve Şato (2006), Çalışmalarında Endonezya, Güney Kore, Tayland, Malezya, Arjantin, Brezilya, Meksika ve Türkiye ile birlikte 8 tane gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde 1993-2005 yılları arasındaki veriler kullanılarak döviz kuru ile yurtiçi fiyatlar arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırmada VAR modeli kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda döviz kuru ve yurtiçi fiyatlar arasında yansımaya etkisinin

derecesi Latin Amerika ülkeleri ve Türkiye’de Güney Doğu Asya ülkeleri ile kıyaslandığında daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Ganiyev (2008), Kırgızistan ekonomisinde 1998-2006 dönemleri veri seti kullanılarak enflasyon dinamiklerini araştırmıştır. Çalışmada zaman serisi analiz yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda Kırgızistan ekonomisinde enflasyonun önemli derecede döviz kurundan etkilendiğini tespit etmiştir. Nedensellik test sonucu uzun dönemde mevduat faiz oranları ile fiyatlar arasında zayıf bir ilişkinin olduğu sonucuna varmıştır.

Shu ve Su (2009), Çin ekonomisinde 1997-2007 yıllarını kapsayan veri seti kullanılarak döviz kurunun fiyatlar üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmada VAR analiz metodu kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda döviz kuru değişimlerinin kısa dönemde %7, uzun dönemde ise %20 yansıma etkisine sebep olduğu sonucuna varılmıştır.

Jabara (2009), Çalışmasında ABD ekonomisinde 1999-2008 dönemine ait veri seti kullanılarak döviz kuru değişimlerinin ithalat üzerinde etkisini araştırmıştır. Çalışma regresyon yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Bulgulara göre ABD ekonomisinde mal ithalatının döviz kuru değişimlerinden etkilendiği sonucuna varılmıştır.

Sean vd. (2010), Kamboçya ekonomisinde Ocak 2009- Nisan 2018 dönemlerine ait veriler kullanılarak para arzı, enflasyon ve döviz kuru arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırmada VAR model kullanılmıştır. Çalışma sonucunda para arzındaki artışların enflasyona neden olduğu, döviz kuru ile enflasyon arasında pozitif bir ilişkinin olduğu, döviz kuru arttıkça enflasyonunda arttığı sonucuna varılmıştır.

An ve Wang (2011), Çalışmalarında Kanada, Finlandiya, İtalya, Japonya, Güney Kore, İspanya, İsveç, İngiltere ve ABD olmak üzere 9 OECD ülkeleri üzerinden 1980-2007 dönemleri arasındaki veri setini kullanılarak analiz etmişlerdir. Çalışmada petrol fiyatı, kısa vadeli faiz oranı, ihracat ve ithalat fiyat endeksi, tüketici fiyat endeksi ve üretici fiyat endeksi değişkenleri ile döviz kurunun yansıma etkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda yansıma etkisinin her bir değişkenle olduğu ancak yansımanın yıllar içinde azalarak devam ettiğini tespit etmişlerdir.

Zhu (2012), Çin ekonomisinde 2005:1 - 2011:4 dönemleri arasındaki aylık veri setini kullanarak yürüttüğü çalışmada döviz kuru ile fiyatlar genel düzeyi arasındaki nedensellik ilişkisini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda Çin ekonomisinde döviz kurundan tüketici fiyat endeksine doğru tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir.

Lin (2012), Hindistan, Endonezya, Kore, Filipinler, Tayvan ve Taylan'ın olduğu gelişmekte olan Asya ülke ekonomilerinde 1986-2010 dönemi aylık veri setini kullanarak hisse senedi piyasa endeksleri ile döviz kurları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışma ARDL Sınır Testi kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda ülkelerin kriz dönemlerinde döviz kuru ve hisse senedi piyasası endeksleri arasındaki ilişkinin daha güçlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Madesha vd. (2013), Zimbabue ekonomisinde 1980-2007 dönemine ait veriler kullanılarak enflasyon ve döviz kuru arasındaki nedenselliği incelemiştir. Çalışmanın sonucunda uzun vadede enflasyon ve döviz kuru arasında nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Ponomarev vd. (2014), Rusya ekonomisinde 2002-2012 dönemi arasındaki veri setini kullanarak döviz kurlarının yansıma etkisi üzerine yürüttüğü çalışmada VAR analizi metodu kullanmıştır. Çalışma sonucunda elde ettiği bulgulara göre yansıma etkisinin %5-15 arasında gerçekleştiğini ve yıllar içinde bu oranın düşüş gösterdiğini tespit etmiştir.

Hoang (2014), Çalışmada Vietnam ekonomisinde 1995-2012 dönemleri arasında aylık veri seti kullanılarak bütçe açığı para genişlemesi ve enflasyon arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışmanın sonucunda parasal genişlemenin enflasyon üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu tespit etmiştir. Bütçe açığındaki büyümenin parasal genişleme üzerinde etkisi olmadığı ve enflasyonu etkilemediği sonucuna varılmıştır.

Sibanda vd. (2015), Güney Afrika Cumhuriyeti ekonomisinde Temmuz 2002-Mart 2003 dönemlerine ait aylık veriler kullanılarak petrol fiyatları ve döviz kurunun enflasyon beklentileri üzerine etkileri araştırılmıştır. Çalışmada VAR modeli kullanılmıştır. İran ekonomisinde enflasyona en büyük etkinin para arzı artışları olduğu kadar döviz kurundaki değişmelerinde enflasyonu etkilediği sonucuna varılmıştır.

Camunale ve Kunovac (2017), Çalışmalarında Almanya, Fransa, İtalya ve İspanya ülkelerinin 1992-2016 yılları arasındaki veri seti kullanılarak yürüttükleri çalışmalarında Bayesian VAR modeli kullanılmıştır. Döviz kurunun geçiş etkisini araştırdıkları çalışmada, döviz kurundaki değişimin ithalat fiyatlarına yansımaya etkisinin fazla olduğunu ancak bu etkinin geçici olduğu sonucuna varmışlardır.

Monfared ve Akın (2017) İran ekonomisi üzerine yürüttükleri çalışmada döviz kuru ve enflasyon arasındaki ilişkiyi 1976-2012 dönemine ait verileri kullanarak açıklamışlardır. Çalışmada VAR modeli kullanılmıştır. İran ekonomisinin enflasyona en büyük etkinin para arzındaki artışlar olduğu kadar döviz kurundaki değişimlerinde enflasyonu etkilediği sonucuna varılmıştır.

Yien vd. (2017), Malezya ekonomisinde 1960-2014 dönemlerine ait veriler kullanılarak enflasyon, dış borç, iç borç ve döviz arasındaki nedensellik ilişkilerini araştırmıştır. Çalışma sonucunda uzun vadede döviz kurunun enflasyonu önemli derecede etkilediği sonucuna varılmıştır.

Viknesvaran ve Wai (2019), Malezya ekonomisinde ticaret dengesine eden faktörleri incelemek adına yürüttükleri çalışmada ARDL modeli kullanmışlardır. Dış ticaret dengesini etkileyen faktörler olarak döviz kuru, enflasyon oranı, gayri safi yurtiçi hâsıla ve para arzı değişkenleri belirlenmiş ve modelde 2000-2015 dönemleri arasındaki veri setini kullanmışlardır. Yapılan araştırmaların sonucunda milli gelir, enflasyon oranı ve döviz kurunun dış ticaret dengesinde önemli rol oynadığı tespit edilirken, para arzının dış ticaret dengesine etki etmediği sonucuna varılmıştır. Enflasyon oranı dış ticaret dengesi arasında ilişki pozitif yönlü, para arzı ve döviz kuru arasında negatif yönlü, milli gelir ile hem pozitif hem negatif yönlü ilişki tespit edilmiştir.

3.2. Veri

Türkiye’de siyasal yapının 2003 öncesinde birçok değişkenlik gösterdiği ve çeşitli ekonomik ve siyasal krizlere sahne olması nedeniyle bu çalışmada 2003:06-2020:06 dönem arasına kısıtlanmıştır. Bu çalışmada aylık veri kullanılmıştır. Döviz kuru artış oranı ve enflasyon oranlarını içermektedir. Veriler Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS) kullanılarak elde edilmiştir. Veriler EVIEWS 11 paket programında analiz edilmiştir.

3.3. Gerekçe Ve Yöntem

Araştırmanın temel amacı döviz kuru artış oranı ile enflasyon arasındaki ilişkiyi araştırmaktır. Bu çalışmada döviz kuru artış oranı ve enflasyon oranı veri alınarak analiz edilmiştir. Ekonometrik analizlerde zaman serileri sıklıkla kullanılan analiz metodudur. Zaman serileri analiz metodunda geçmiş değerler analiz edilerek gelecek hakkında öngörüle bulunmak maksadıyla kullanılmaktadır. Bu çalışmada birim kök testi olarak Augmentet Dickey Fuller (ADF) ve Zivot-Andrews kullanılmıştır. ARDL sınır testi analizi ve Vector Error Connection Model (VECM) analiz metodu kullanılmıştır.

3.3.1. Birim Kök Testleri

Belirli bir zaman serisi içindeki verilerin sürekli artma ya da azalmanın olmadığı, verilerin zaman aralığı boyunca bir yatay ekseninde dağılım gösterdiği, sabit ortalama etrafında dağıldığı ve bu dalgalanmaların zaman içinde sabit kaldığı durum durağan olarak adlandırılır. Zaman serilerinde durağanlık, ortalama durağanlık, varyans durağanlığı, fark durağanlığı ve trend durağanlık şeklinde ortaya çıkabilmektedir. (Şimşek, 2004)

Granger ve Newbold (1974)'un çalışmasında, durağan olmayan serilerin regresyon problemi olduğunu tespit etmiştir. Durağan olmayan seriler aralarında yapılan analizler doğru ilişkiyi göstermez.

Zaman serilerinin durağan olup olmaması üç yönden önem taşımaktadır. (Demircioğlu, 2009)

- Zaman serisi analiz metodunda iki değişken arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir ilişki ortaya çıkmış olabilir. Bu seriler arasındaki ilişki ortak bir trend sebebiyle oluşmuş olabilir. Bu seriler arasındaki ilişki ortak bir trend sebebiyle oluşmuş olabilir. Trend içeren regresyon sonuçlarına bakıldığında R^2 yerine yüksek ve t istatistiği anlamlıdır ancak Durbin-Watson (DW) istatistik değeri küçüktür. Ancak sonuçların ekonomik bir anlamı bulunmamaktadır.
- Zaman serisi verileri içeren regresyon modelleri genellikle öngörü amaçlıdır. Durağan olmayan serilerde yapılan öngörü tartışmalıdır.
- Dinamik bir zaman serisinde En Küçük Kareler Yöntemi kullanılabilmesi için tüm değişkenlerin durağan olması gerekmektedir.

Zaman serisi metodunda en sık kullanılan birim kök testleri; Dickey Fuller (1979) tarafından geliştirilmiş Dickey-Fuller(ADF), Phillips-Perron (1998) tarafından araştırılan Phillips-Oerron (PP) VE Kwiatkowski, Phillips, Schmit ve Shin (1992) tarafından geliştirilen KPSS testidir. Çalışmamızda Genişletilmiş Dickey-Fuller Testi kullanılmıştır.

3.3.1.1.Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Testi

Durağan serilerde herhangi bir şok yaşanması durumunda sabit ortalaması ve varyansı sabit olduğu için şokun etkisi kalıcı değildir. Durağan olmayan serilerde, varyans sorunu görülmekte ve geçmişteki şokun etkisi kalıcı hale gelmektedir. Durağan hale gelmemiş seriler arasındaki ilişki regresyon sorununa neden olacağından doğru sonuca götürmez. Serilerde durağanlığı yakalamak için fark işlemi uygulanır. Farkı alınan seri kaçınıcı derece durağan hale geldiyse o dereceden durağandır.(RÜZGAR, 2017)

Dickey-Fuller tarafından geliştirilen birim kök testi P'inci dereceden otoregresif bir AR(p) süreci denklem gibidir. (Sevüktekin&Nargeleçekenler,2010)

$$Y_t = \Phi_1 Y_{t-1} + \Phi_2 Y_{t-2} + \Phi_3 Y_{t-3} + \dots + \Phi_p Y_{t-p} + z_t \quad (1)$$

Dickey-Fuller birim kök testine göre birinci farkı alınır.

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \delta_1 Y_{t-1} + \delta_2 Y_{t-2} + \dots + \delta_p Y_{t-p} + \varepsilon_t \quad (2)$$

δ_i terimi Φ_i teriminin genel fonksiyonlarıdır. ADF birim kök testleri yer alan üç farklı regresyon modeli ile ifade edilir. (Sevüktekin&Nargeleçekenler,2010)

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \sum_{j=1}^p \delta_j \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (3)$$

$$\Delta Y_t = \mu + \delta Y_{t-1} + \sum_{j=1}^p \delta_j \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (4)$$

$$\Delta Y_t = \mu + \beta_t + \delta Y_{t-1} + \sum_{j=1}^p \delta_j \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (5)$$

Yukarıdaki denklemde ΔY_t durağanlık analizi yapılan değişkenlerin birinci farkıdır, p gecikme uzunluğudur, $\delta_j \Delta Y_{t-j}$ gecikmeli fark terimleridir ve ε_t terimi hata terimini ifade etmektedir. Denklemler (3) sabitsiz trendsiz model denklemi, (4) sabitli ve trendsiz model denklemi, (5) sabitli ve trendli model denklemi olarak modeli temsil

etmektedir. δ katsayısının sıfır olup olmadığı sınanmaktadır. Test sonucunda eğer sıfır hipotezi reddedilmezse, serinin durağan olmadığı sonucuna varılır. (Şentürk, 2019)

3.3.1.2.Yapısal Kırılma Birim Kök Testi(Zivot-Anderews)

Birim kök testleri arasında Zivot-Anderews birim kök testi kırılmanın nerede olduğunu gösteren birim kök testidir.(Belen & Karamelikli, 2016)

Üç model bulunmaktadır.

Birinci Model

$$y_t = \alpha_0 + \alpha_1 DU_t + d(DTB)_t + \beta_t + \rho y_{t-1} + \sum_{i=1}^{\rho} \phi_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (6)$$

İkinci Model

$$y_t = \alpha_0 + \gamma DT_t^* + \beta_t + \rho y_{t-1} + \sum_{i=1}^{\rho} \phi_i \Delta y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (7)$$

Üçüncü Model

$$y_t = \alpha_0 + \alpha_1 DU_t + d(DTB)_t + \gamma DT_t + \beta_t + \rho y_{t-1} + \sum_{i=1}^{\rho} \phi_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (8)$$

Δ birinci fark, t zaman (t=1,2,...,t), ε_t hata terimidir. Δy_{t-i} hata terimindeki otokorelasyonu ortadan kaldırmak için eklenmiştir. Sabit terime ait kukla değişken DU_t düzeyde değişimleri, eğime ait değişimleri de DT_t^* ve TB kırılma zamanını göstermektedir.(ŞAHİN, 2018)

$$DT_t = \begin{cases} t - TB & t > TB \\ 0 & \text{diğer} \end{cases}$$

Kırılma tarihinin yaşandığı her gözlemde hipotezin testi için t istatistiği minimumdur. Her üç denklemde boş hipotez birim kökü ve yapısal kırılmanın olduğu varsayımı ile kurulur.(ŞAHİN, 2018)

3.3.2. ARDL Sınır Testi

Bir ekonometrik modelde değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiler birçok farklı ekonometrik analiz metodu ile test edilebilmektedir. Literatürde en geleneksel olan yöntemler Engle Granger Nedensellik metodu ve Johansen Eşbütünleşik analiz metodudur. Bu yöntemlerle eşbütünleşik ilişkinin sınanabilmesi için değişkenlerin aynı dereceden durağan olması gerekmektedir. Peseron vd.(1996)

yılında yaptığı çalışmasında eşbütünleşik ilişki üzerine yeni bir analiz metodu geliştirmiştir. Otoregresif dağılmış gecikme modeli ya da ARDL sınır testi olarak bilinen model serilerin aynı dereceden durağan olma şartı kuralını değiştirmiştir. ARDL modelinde değişkenlerin $I(0)$ ve $I(1)$ düzeylerinde durağan halde ise uzun dönemli ilişki test edilebilmektedir. ARDL sınır testi modelinde hata düzeltme analizi uygulaması modele olan güveni artırarak modelin daha doğru sonuçlara ulaşma imkanı vermektedir.

ARDL sınır testi bağımlı ve bağımsız değişkenlerin geçmiş dönem değerlerinin analize eklenmesine dayanmaktadır. Zaman serileri analizlerinde değişkenler arasındaki ilişki gecikmeli değerler ile analiz edilerek uzun dönem hakkında bilgi vermektedir. Bağımlı değişken ile bağımsız değişkenlerin farklı dönemlerdeki değerlerini inceleyen modellere “gecikmeli regresyon modeli” denilmektedir. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisi, bağımsız değişkenlerin geçmiş değerleri dağıtıldığı için “dağıtılmış gecikme modeli” olarak da isimlendirilir. Bağımlı değişkenlerin bir dönemdeki değeri önceki dönemdeki değerine bağlı olabilir. Bu bilgiler ışığında modele bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenlerin gecikmeli değerleri de eklenerek otoregresif dağılmış gecikme modeli ya da ARDL sınır testi modeli oluşmaktadır.(Dede, 2020)

ARDL sınır testi analizi literatürde kabul görmüş diğer eşbütünleşik analizlere göre bir takım avantajlara sahiptir.

- ARDL sınır testi modeli uygulanabilmesi için serilerin aynı düzey değerlerinde durağan olması gerekmemektedir. Düzey değerlerinde ya da birinci farkları alındığında durağan hale gelme durumunda ARDL sınır testi analizi uygulanabilir. Fakat değişkenlerin 2. Dereceden durağan olduğu takdirde Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen hipoteze göre kritik değerler geçerli olacağından eşbütünleşme yapılamamaktadır.
- ARDL sınır testi diğer eşbütünleşme analizleri ile karşılaştırıldığında hata düzeltme modeli(unrestricted error correction model) istatistiksel ve ekonometrik olarak daha doğru sonuçlar vermektedir.

- Gözlem sayısının çok daha az olduğu modellerde diğer eşbütünleşme analizlerine göre ARDL sınır testi daha doğru ve güvenilir sonuçlar vermektedir.(Dede, 2020)

ARDL sınır testi metodu kendinden önceki eşbütünleşik analiz metodlarına göre daha doğru sonuçlar veren modeldir. Hata düzeltme yaklaşımı temelde üç aşamadan oluşmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada değişkenler arasında kısa ve uzun dönem ilişkileri inceleme amacıyla söz konusu yöntem kullanılmaktadır.

ARDL sınır testi analiz metodumuzda döviz kurunun enflasyon üzerine etkisi uzun dönem modeli denklem (9) ve enflasyonun döviz kuru üzerin etkisi uzun dönem modeli denklem(10) gibi verilmiştir.

$$ENF_t = \alpha_0 + \alpha_1 DOV_t + \epsilon_t \quad (9)$$

$$DOV_t = \vartheta_0 + \vartheta_1 ENF_t + \epsilon_t \quad (10)$$

Hata düzeltme modeli uzun dönem kalıntılarının bir gecikmeli değerleri kullanılarak istatistikî olarak anlamlı ve 0 ile 1 değeri arasında olması beklenir. Eşbütünleşik ilişkinin varlığı için hata düzeltme modelinin istatistikî olarak anlamlı olması önemlidir. İstatistikî olarak anlamlı olan hata düzeltme terimi uzun dönemde hataların telafî edilerek dengeye gelmesini sağlar.

Denklem (9) ve (10) uzun dönem ilişkiyi gösterir ve hata düzetme modelimiz (Error Correction Model) döviz kurunun enflasyon üzerine etkisi denklem (11) ve enflasyonun döviz kuru üzerine etkisi denklem (12) de verilmektedir.

$$\Delta ENF_t = \beta_0 + \sum_{j=1}^p \beta_{1j} \Delta ENF_{t-j} + \sum_{j=0}^q \beta_{2j} \Delta DOV_{t-j} + \theta \epsilon_{t-1} + e_t \quad (11)$$

$$\Delta DOV_t = \mu_0 + \sum_{j=1}^p \mu_{1j} \Delta DOV_{t-j} + \sum_{j=0}^q \mu_{2j} \Delta ENF_{t-j} + \sigma \epsilon_{t-1} + u_t \quad (12)$$

Değişkenlerin birinci farkı Δ simgesi ve hata düzeltme terimini ϵ simgesi göstermektedir. Hata düzeltme modeli uzun dönemli modelin artıklarıdır. Uzun dönem ilişki tahmin sonucunda hata düzeltme modelinin bir gecikmeli değerleri kısa döneme eklenerek hata düzeltme modeli oluşturulmaktadır (KARAMELİKLİ, 2016).

Böylelikle (9) ile (11) numaralı denklemler birleştirilerek aşağıdaki denklem (13) ve (10) ile (12) numaralı denklemler birleştirilerek denklem (14) elde edilmektedir.

$$\Delta ENF_t = \psi + \eta_0 ENF_{t-1} + \eta_1 DOV_{t-1} + \sum_{j=1}^p \beta_{1j} \Delta ENF_{t-j} + \sum_{j=0}^q \beta_{2j} \Delta DOV_{t-j} + e_t \quad (13)$$

$$\Delta DOV_t = \pi + \delta_0 DOV_{t-1} + \delta_1 ENF_{t-1} + \sum_{j=1}^p \mu_{1j} \Delta DOV_{t-j} + \sum_{j=0}^q \mu_{2j} \Delta ENF_{t-j} + u_t \quad (14)$$

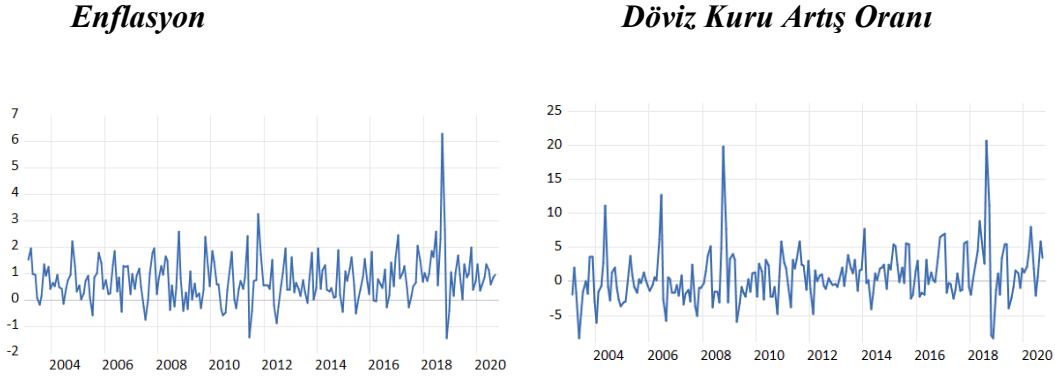
$\psi = \beta_0 - \theta \alpha_0$, $\eta_0 = \theta$, $\eta_1 = -\theta \alpha_1$ koşulları denklem (13) ve $\pi = \mu_0 - \sigma \vartheta_0$, $\delta_0 = \sigma$, $\delta_1 = -\sigma \vartheta_1$ koşulları denklem (14)'de geçerlidir. ARDL modelimizin değişkenleri olan (13) nolu denklem için uzun dönemli katsayıları sırasıyla $\theta = \eta_0$, $\alpha_1 = -\frac{\eta_1}{\theta}$ ve kısa dönemli katsayıları sırasıyla β_1 , β_2 'dir ve (14) nolu denklem için uzun dönemli katsayıları sırasıyla $\sigma = \delta_0$, $\vartheta_1 = -\frac{\delta_1}{\sigma}$ ve kısa dönemli katsayıları sırasıyla μ_1 , μ_2 'dir.

3.4. Ampirik Analiz Ve Bulgular

Çalışmamızda enflasyon ve döviz kuru artış oranı arasındaki ilişki aylık verilerle analiz edilmiştir. Döviz kuru artış oranı ve enflasyon oranı veri olarak kullanılmıştır.

Şekil (5)'de 20003:06-2020:06 dönemleri arası enflasyon ve döviz kuru artış oranı serilerinin zaman içinde dağılımı gösterilmektedir. Serinin düzey grafikleri Enflasyon oranı ve döviz kuru artış oranı veriler ortalama etrafında artış ve azalış gösterdikleri durağan bir yapıya sahip oldukları gözlemlenmektedir.

Şekil 7 : 2003:06-2020:06 Dönemleri Arasında Enflasyon ve Döviz Kuru Artış Oranı Serileri

Kaynak (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi)

Çalışmamızda enflasyon ve döviz kuru verileri Genişletilmiş Dickey Fuller Birim Kök Testi ile yapısal kırılmaların dikkate alındığı Zivot-Andrews Birim Kök testi uygulanmıştır.

Tablo 8 : Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Testi Sonuçları

Düzyer Değerlerinde Sabit					
	ADF Test İstatistiği	%1 Kritik Değerleri	%5 Kritik Değerleri	%10 Kritik Değerleri	Prob. (Olasılık Değeri)
ENFLASYON	-12.96629	-3.461327	-2.875062	-2.574054	0.0000
DOVİZKURU	-11.47989	-3.461327	-2.875062	-2.574054	0.0000
Düzyer Değerlerinde Sabit ve Trend					
	ADF Test İstatistiği	%1 Kritik Değerleri	%5 Kritik Değerleri	%10 Kritik Değerleri	Prob. (Olasılık Değeri)
ENFLASYON	-13.04094	-4.002142	-3.431265	-3.139292	0.0000
DOVİZKURU	-11.53846	-4.002142	-3.431265	-3.139292	0.0000

Tablo (10)'da ADF birim kök testi sonuçları verilmiştir. Sonuçlara göre düzyer değerlerinde sabit ve trendsiz model ve sabitli ve trendli model analiz edilmiş ADF test

istatistiğinin mutlak değeri MacKinnon(1996) olasılığı mutlak değerinden büyük olduğunda h_0 hipotezi reddedilir. Serinin durağan olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca düzey değerlerinde hem sabitli modelde hem de sabitli-trendli modelde olasılık değeri katsayısı $Prob < 0.005$ anlamlılık düzeyinden küçük olması h_0 hipotezi reddedilir anlamına gelmektedir. Serilerin durağan olduğu sonucuna varılır.

Serinin durağanlığı Zivot-Andrews birim kök testi ile hem sabitli hem de trendli veriler kullanılmış ve kırılma zamanları gösterilmiştir.

Tablo 9 : Zivot-Andrews Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	Sabit		Trendli	
	Kırılma	t-ist	Kırılma	t-ist
ENFLASYON	2016:03	-13.67922	2016:03	-13.66630
DOVİZKURU	2003:08	-13.17485	2003:08	-13.13765

Tablo (11)'de enflasyon ve döviz kuru serilerine ait yapısal kırılmaların varlığından söz edilebilir. Sabitli modelde enflasyon 2016 yılının Mart ayında, döviz kuru 2003 yılının Ağustos ayında kırılma yaşamıştır. Trendli modelde enflasyon 2016 yılının Nisan ayında, döviz kuru 2003 yılının Ağustos ayında kırılma yaşamıştır.

ARDL modeli için değişkenler düzey değerlerinde ya da birinci fark düzey değerlerinde durağan olma kısıtını karşılamaktadır. Hem ADF birim kök testi hem Zivot-Andrews birim kök testi sonucunda değişkenler düzey değerlerinde durağandır.

Tablo 10'a göre uzun dönem katsayısı $\theta = \eta_0, \alpha_1 = -\frac{\eta_1}{\theta}$ olarak hesaplanan modelde katsayı 0,09 olarak hesaplanmıştır. Uzun dönemde döviz kurunun enflasyona etkisi pozitif yöndedir. ARDL sınır testi analiz metodu gerçekleştirdiğimiz çalışmamızda Türkiye'de döviz kuru artış oranı ve enflasyon arasında uzun dönemde eşbütünlük vardır. Döviz kurunun enflasyonu etkilediği bu ilişkide pozitif yönlü olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 10 : ARDL Tahmin Sonuçları (Bağımlı Değişken Enflasyon)

Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	T İstatistiği	Olasılık Değeri
ENF(-1)	-1.003253	0.111285	-9.015143	0.0000
DOV(-1)	0.094503	0.016923	5.584255	0.0000
D(ENF(-1))	0.306599	0.097531	3.143613	0.0019
D(ENF(-2))	0.039641	0.076809	0.516104	0.6064
D(ENF(-3))	0.204717	0.064086	3.194407	0.0016
D(DOV)	0.059209	0.014881	3.978801	0.0001
C	0.684173	0.100390	6.815145	0.0000
R^2	0.520230			
Düzeltilmiş R^2	0.505692			

$$D(ENF) = -1.00325315141*ENF(-1) + 0.0945033541538*DOV(-1) + 0.306599240606*D(ENF(-1)) + 0.039641363886*D(ENF(-2)) + 0.204717230089*D(ENF(-3)) + 0.0592088169356*D(DOV) + 0.684173421758$$

Tablo (10)'da görüldüğü üzere döviz kuru artış oranı uzun dönemde pozitif ve anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Kısa dönem tahmin sonuçlarını bakıldığında enflasyon bir ve üçüncü ay önceki değerlerinden pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmişken döviz kuru artış oranından sadece bir dönem öncesinden olumlu olarak etkilenmiştir.

Tahmin edilen modellerin geçerliliği hakkında bilgi sahip olmamız için bazı testlere tabii tutulması gerekmektedir. Bu nedenle aşağıda gerekli testler verilmiştir.

Tablo 11: Breuch-Godfrey Correlation LM Test (Bağımlı Değişken Enflasyon)

	<i>Değer</i>
<i>F-statistic</i>	0.996878
<i>F Prob</i>	0.3193
<i>Obs*R-squared</i>	1.032138
<i>Prob. Chi-Square</i>	0.3097

Tablo (11) sonucuna göre kullanılan modelimizde içsel bağıntı sorunun olmadığı anlaşılmıştır.

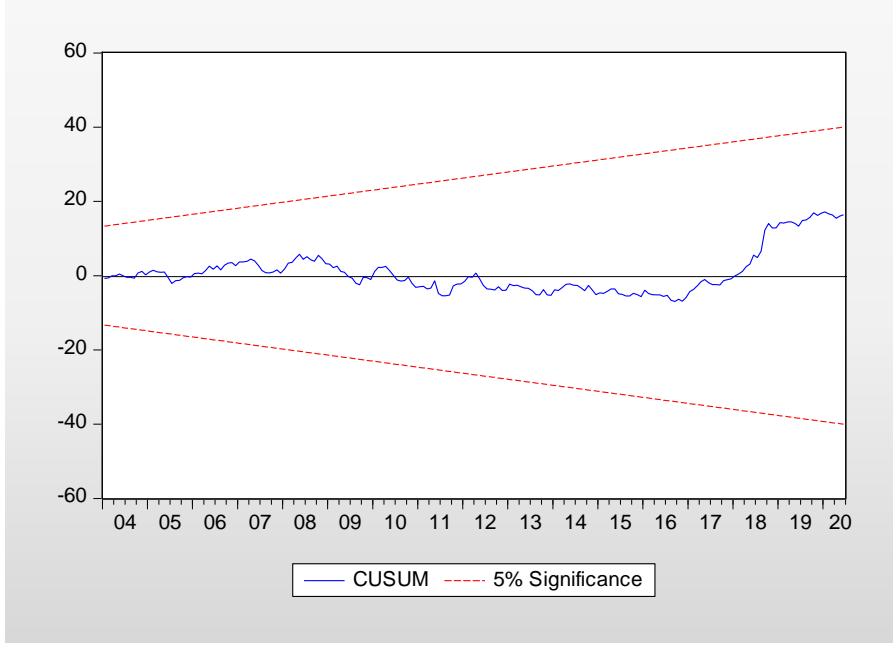
Tablo (12)'de hata düzeltme tahmin sonuçları incelendiğinde kısa dönemde döviz kurunun enflasyon üzerinde etkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir. Hata düzeltme katsayısı 0 ile -1 arasındadır fakat olasılık değeri 0.05'den büyük olduğu için anlamlı değildir. Uzun dönemde hatalar telafi edilemez anlamına gelmektedir. Bu durum fiyatların yapışkanlığı teorisi ile örtüştüğü anlamına gelebilir. Döviz kurundaki artış uzun dönem etki yaparken kısa dönemde düzeltilmemektedir.

Tablo 12 : Hata Düzeltme (ECM) Tahmin Sonuçları (Bağımlı Değişken Enflasyon)

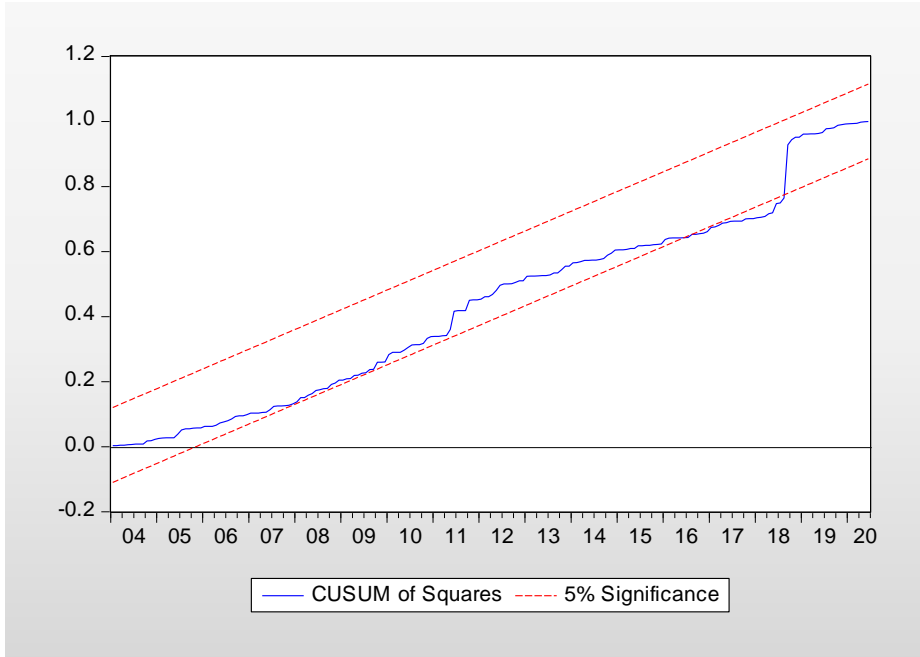
Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	T İstatistiği	Olasılık Değeri
ENF(-1)	-0.178368	0.210474	-0.847457	0.3978
DOV(-1)	0.014584	0.022355	0.652366	0.5149
D(ENF(-1))	-0.048206	0.108828	-0.442953	0.6583
D(ENF(-2))	0.029000	0.082118	0.353156	0.7243
D(ENF(-3))	-0.022465	0.067922	-0.330751	0.7412
D(DOV)	-0.002188	0.015042	-0.145493	0.8845
C	0.123998	0.159693	0.776474	0.4384
RESİD(-1)	0.245613	0.245997	0.998438	0.3193
R^2	0.005035			
Düzeltilmiş R^2	-0.0430319			
F İstatistik	0.142411			
Prob (F İstatistik)	0.994716			

Modelin istikrarlı olup olmadığı CUSUM ve CUSUMQ testleri ile araştırılmıştır. Şekil (8) ve şekil (9) gösterildiği gibi %5 anlamlılık seviyesinde kritik seviyeler içindedir. ARDL modelimizdeki katsayıların istikrarlı olduğunu ifade eden H_0 hipotezi reddedilir.

Şekil 8 : Kısa Dönem CUSUM Test Sonuçları(Bağımlı Değişken Döviz Kuru)

Şekil 9 : Kısa Dönem CUSUMQ Test Sonuçları(Bağımlı Değişken Döviz Kuru)

Tablo 12’de uzun dönem katsayısı $\sigma = \delta_0$, $\vartheta_1 = -\frac{\delta_1}{\sigma}$ ile formüleştirelmiştir. Ancak değişkenler uzun dönemde anlamlı değildir.

Tablo 13 : ARDL Tahmin Sonuçları (Bağımlı Değişken Döviz Kuru)

Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	T İstatistiği	Olasılık Değeri
DOV(-1)	-0.795808	0.114409	-6.955842	0.0000
ENF(-1)	0.666459	0.634902	1.049703	0.2952
D(DOV(-1))	0.259230	0.103028	2516118	0.0127
D(DOV(-2))	-0.088154	0.083485	-1.055936	0.2923
D(DOV(-3))	0.122270	0.073425	1.665230	0.2923
D(ENF)	1.227753	0.305489	4.018980	0.0001
D(ENF(-1))	-0.399964	0.484061	-0.826268	0.4097
D(ENF(-2))	0.152121	0.373988	0.406754	0.6846
D(ENF(-3))	-0.485175	0.307546	-1.577570	0.1163
C	0.14218	0.0507602	0.280175	0.7796
R^2	0.461197			
Düzeltilmiş R^2	0.436329			

$$D(DOV)= -0.795808*DOV(-1)+ 0.666459*ENF(-1)+ 0.259230*D(DOV(-1)) - 0.088154*D(DOV(-2))+ 0.122270*D(DOV(-3))+ 1.227753*D(ENF)- 0.399964*D(ENF(-1))+ 0.152121*D(ENF(-2)) -0.485175*D(ENF(-3))+ 0.14218$$

Tablo (12) sonuçlarına bakıldığında uzun dönemde döviz kuru artış oranı enflasyondan etkilenmemektedir. Yani belirli bir enflasyon düzeyi uzun dönemde döviz kurunun sürekli artışına neden olmamaktadır. Bu durum da beklenen bir sonuçtur. Kısa dönem sonuçlarına bakıldığında ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır. Döviz kuru artış oranı sadece bir önceki döneme ait enflasyon ve döviz kurundan istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkilenmektedir. Bu durum da döviz piyasasının para piyasası özelliği olan hızlı dengelenme kavramıyla örtüştüğünü göstermektedir.

Tablo 14 : Breuch-Godfrey Correlation LM Test (Bağımlı Değişken Döviz Kuru)

	<i>Değer</i>
<i>F-statistic</i>	0.330168
<i>F Prob</i>	0.5662
<i>Obs*R-squared</i>	0.348296
<i>Prob. Chi-Square</i>	0.5551

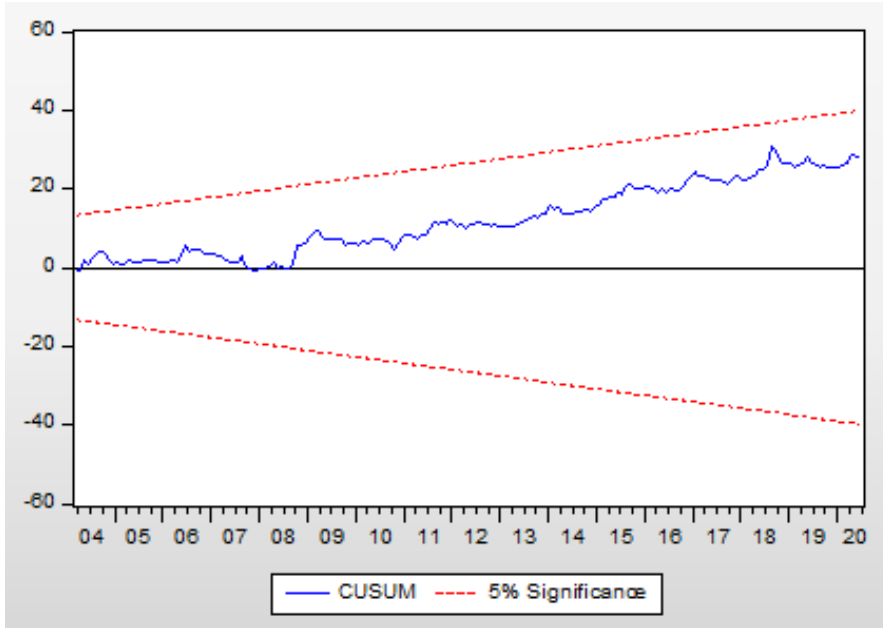
Tablo (14)'de hata düzeltme tahmin sonuçları incelendiğinde kısa dönemde enflasyonun döviz kuru üzerinde etkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir. Hata düzeltme katsayısı 0 ile -1 arasındadır fakat olasılık değeri 0.05'den büyük olduğu için anlamlı değildir. Uzun dönemde hatalar telafi edilemez anlamına gelmektedir.

Tablo 15 : Hata Düzeltme (ECM) Tahmin Sonuçları (Bağımlı Değişken Döviz Kuru)

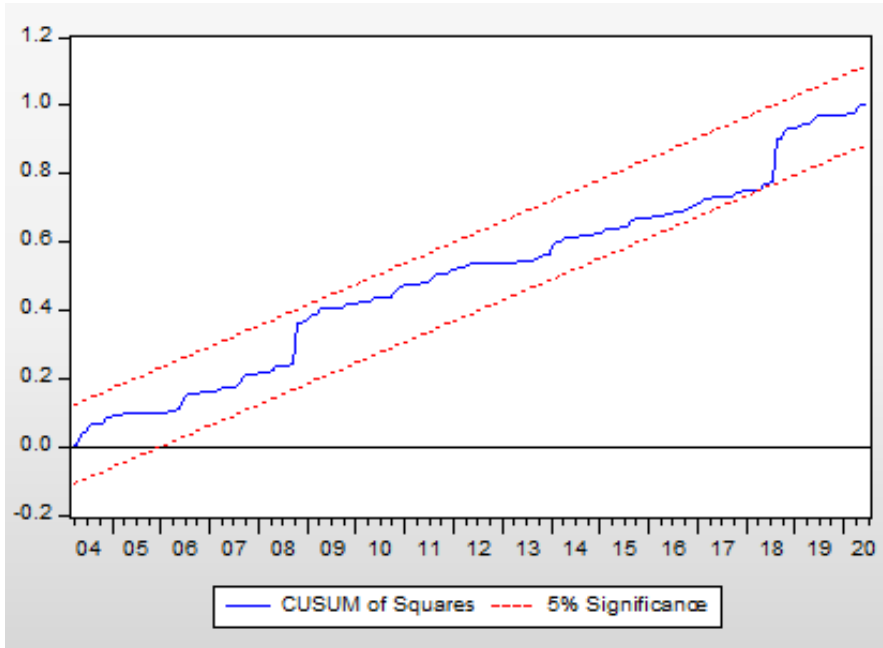
Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	T İstatistiği	Olasılık Değeri
DOV(-1)	0.131397	0255789	0.513698	0.6080
ENF(-1)	0.015261	0.636550	0.023974	0.9809
D(DOV(-1))	0.057861	0.144192	0.401278	0.6887
D(DOV(-2))	-0.028727	0.097433	-0.294839	0.7684
D(DOV(-3))	0.031893	0.092144	0.346117	0.7296
D(ENF)	-0.004127	0.306099	-0.013484	0.9893
D(ENF(-1))	-0.217274	0.614902	-0.353347	0.7242
D(ENF(-2))	-0.048014	0.383838	-0.125090	0.900
D(ENF(-3))	-0.117431	0.369699	-0.317639	0.7511
C	-0.114650	0.546224	0.209896	0.8340
RESİD(-1)	-0.197579	0.343853	-0.574602	0.5662
R^2	0.001699			
Düzeltilmiş R^2	-0.049760			
F İstatistik	0.033017			
Prob (F İstatistik)	0.999999			

Modelin istikrarlı istikrarlı olup olmadığı CUSUM ve CUSUMQ testleri ile araştırılmıştır. Şekil 10 ve şekil 11 gösterildiği gibi %5 anlamlılık seviyesinde kritik seviyeler içindedir. ARDL modelimizdeki katsayıların istikrarlı olduğunu ifade eden H_0 hipotezi reddedilir.

Şekil 10 : Kısa Dönem CUSUM Test Sonuçları(Bağımlı Değişken Döviz Kuru)

Şekil 11 : Kısa Dönem CUSUMQ Test Sonuçları(Bağımlı Değişken Enflasyon Kuru)

SONUÇ

Gelişmekte olan ülkelerde döviz kuru ve enflasyon arasındaki ilişki son derece önemlidir. Döviz kurundaki artış ithal girdilerin fiyatlarını artırarak üretim maliyetlerinde artışa sebep olacaktır. Artış sonucunda üretilen ürünlerin fiyatlarının artması beklenir. Dışa açık ekonomilerde döviz kurunun yurtiçi fiyatları ne derecede etkilediğinin bilinmesi uygulanacak ekonomik politikalar açısından yön gösterici olacaktır. Sürekli enflasyon yaşayan ekonomilerde döviz kurundaki artış ülke para birimine olan güveni azaltarak döviz talebini artırmaktadır. Döviz talebi döviz kurunda yükselişe neden olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin üretimleri çoğunlukla ithal girdiler ile yapılmaktadır. Bu gibi ekonomilerde artan döviz kurunun fiyatlara etkisi çok daha hızlı olmaktadır. Dış ticarete rekabeti devam ettirmek ve üretimde sürekliliğin sağlanması için enflasyonu dikkate alan döviz kuru politikaları uygulanmalıdır.

Türkiye gibi üretimini ithal girdiler ile sürdüren gelişmekte olan ülkelerde döviz kurundaki artışın fiyatlara yansması kaçınılmazdır. Fiyatlardaki sürekli artış beraberinde enflasyonist bir ortam oluşturmaktadır. Çalışmamızda Türkiye ekonomisinde 2003:06 ile 2020:06 dönemleri arasındaki aylık veri seti kullanılarak döviz kuru artış oranı ve enflasyon arasındaki ilişki araştırılmıştır. Öncelikle ADF birim kök sınaması test edilerek serilerin durağan olup olmadığına bakılmış düzey değerlerinde durağan olduğu sonucuna varılmıştır. Sonrasında ARDL sınır testi analizi uygulanarak döviz kuru artış oranı ve enflasyon arasındaki uzun dönemli ilişki sınanmıştır. Analizde hem döviz kuru artış oranının enflasyon üzerine etkisine hem de enflasyonun döviz kuru artış oranındaki etkisine bakılmıştır. Uzun dönemde döviz kuru artış oranının enflasyonu pozitif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Ancak döviz kuru artış oranı uzun dönemde enflasyonu etkilerken kısa dönemdeki ilişkisi anlamlı değildir. Uzun dönemde enflasyondaki değişimler döviz kuru artış oranını etkilememektedir. Ancak kısa dönemde döviz kuru artış oranı sadece bir önceki döneme ait enflasyon ve döviz kurundan istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkilenmiştir. Bu durum döviz piyasalarının hızlı dengeleme kavramıyla örtüştüğünü göstermektedir. Uzun dönemde döviz kuru artış oranından enflasyona doğru tek yönlü eşbütünleşik ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Literatüre bakıldığında Gül & Ekinci(2006), çalışmasında uzun dönemde döviz kuru ve enflasyon arasında eşbütünleşik ilişki tespit etmiş ve bu ilişkinin döviz kurundan enflasyona doğru tek yönlü ilişki sonucuna ulaşmıştır. Dereli(2018), çalışmasında uzun dönemde döviz kuru ve enflasyon arasında uzun dönemde eşbütünleşik ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Şentürk (2019), Karakış(2019) ve Akyüz(2020) çalışmalarında döviz kuru ve enflasyon arasındaki ilişkinin varlığını tespit ederek çalışmamızla aynı doğrultuda sonuçlara ulaşmışlardır.

KAYNAKÇA

- Akat, A. S., & Yazgan, E. (2012). Döviz kuru ihracat fiyatlarını yansıyor mu? İktisat ve Toplum, 26, 1-14.
- AKBULUT, S. (2014). Dış Ticaret Dengesi-Dış Ticaret Haddi İlişkisi: Türkiye Örneği (2002-2012 Dönemi). Pontificia Universidad Catolica Del Peru, 8(33), 44.
- Akgül, I., & Özdemir, S. (2018). Enflasyon-Faiz Oranı ve Enflasyon-Döviz Kuru İkilemi: GEG Programı Döneminde Türkiye Gerçeği. Ege Academic Review, 18(1).
- AKSU, M. (2007). Marshall – Lerner Yaklaşımı Çerçevesinde Reel Döviz Kuru ve Ticaret Dengesi Arasındaki İlişki: Kuram ve Türkiye Örneği.
- AKYÜZ, H. (2020). 2010-2017 Dönemi Türkiye’de Enflasyonun Gelişimi Ve Enflasyonu Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. Handbook of Medical Image Computing and Computer Assisted Intervention, 8(5), 55.
- ALACAHAN, N. D. (2011). Enflasyon,Döviz Kilişkisi Ve YansimaTürkiye the Relatoinsip Between Inflation,Exchange Rate and Pass Through: Turkey. Sosyal Bilimler Dergisi, 1, 49–56. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosbil/issue/9498/118675>
- An & Wang, 2011. “Exchange Rate Pass-Through: Evidence Based on Vector Autoregression with Sign Restrictions”, Federal Reserve Bank of Dallas Globalization and Monetary Policy Institute Working Papers, No. 70
- Aras, O. N. (2010). Son Ekonomik Krizin Türkiye’de Enflasyon Hedeflemesine Etkisi. Ekonomi Bilimleri Dergisi, 2(2), 97-104.
- Artan, Seyfettin (2008). Türkiye’de Enflasyon, Enflasyon Belirsizliği ve Büyüme. International Journal of Economic and Administrative Studies, Year:1 Volume:1, Number:1.
- Asirim, O. (1995). Output Inflation Tradeoff: Evidence From Turkey. Research and Monetary Policy Department, Central Bank of the Republic of Turkey.

- Atılgan, Ö. (2011). Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Politikaları ve Reel Döviz Kurunun Dış Ticaret Dengesine Etkisi (1992-2010). *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*.
- Aydın, Y. (2014). Açık Ekonomide Trilemma. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 1–15.
- Bal, Harun ve Özdemir, Pınar: "Orijinal Günah Göstergelerinde Kurumsal Yapı ve Yurt İçi Borçlanma Piyasasının Etkisi: Türkiye üzerine bir değerlendirme", *Ekonomik Mali Yayınlar San. ve Tic. AŞ.*,2012.
- Belen, M., & Karamelikli, H. (2016). Türkiye ’ de Hisse Senedi Getirileri ile Döviz Kuru Arasındaki İlişkinin İncelenmesi : ARDL Yaklaşımı Investigating The Relationship Between Stock Returns and Foreign. *May*, 34–42.
- Benlialper, A., & Cömert, H. (2014). Türkiye Enflasyon Hedeflemesi Deneyiminde Döviz Kurunun Rolü (No. 1410). ERC-Economic Research Center, Middle East Technical University.
- Berber, M., & Artan, S. (2004). Türkiye'de Enflasyon-Ekonomik Büyüme İlişkisi:(teori, literatür ve uygulama). *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(3-4).
- Berument, H. (2002). Döviz Kuru Hareketleri ve Enflasyon Dinamiği: Türkiye Örneği. *FEBRUARY 2002*.
- Bozdağlıoğlu, E. Y., & Yılmaz, M. (2017). Türkiye’de Enflasyon Ve Döviz Kuru İlişkisi: 1994-2014 Yılları Arası Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşümü Dergisi*, 2(3), 1-20.
- Bulut, Ş . (2017). Fiyatlar Genel Düzeyi İle Döviz Kuru Arasındaki Eşbütünlük Ve Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi* , 2 (1) , 1-10 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aifd/issue/33272/370321>
- Campa, J.M. & Goldberg, L.S. (2002). Exchange rate pass-through into import prices:a micro or makro phenomenon?, *NBER Working Paper*, No: 8934.
- Comunale & Kunovac, 2017. “Exchange Rate Pass-Through in the Euro Area” *European Central Bank Working Paper Series 2003*.

- Çetintaş, H . (2011). Türkiye'de Enflasyon ve Büyüme . İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi , 0 (28) , . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/iusiyasal/issue/607/6109>
- Çiçek, S. (2006). Türkiye'de döviz kuru sistemleri ve politikalarının ihracata etkileri (1980-2004) (Doctoral dissertation, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü).
- ÇİFÇİ, E. (2015). Türkiye’de Enflasyon İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Ampirik Bir Uygulama (1980-2014). Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Dede Y, (2020). “Türkiye’de Sanayisizleşme Vesanayisizleşmenin Belirleyicileri: Ardl Yaklaşımı Ve Ayrıştırma Analizi”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimle Enstitüsü, İstanbul
- Dedeoglu, D., & Kaya, H. (2015). Model Belirsizliği Altında Döviz Kurunun Enflasyona Etkisi. Central Bank Review, 15(2), 79.
- Demircioğlu, M. (2009). Döviz kuru politikaları ve dış ticaret 1980 sonrası Türkiye örneği (Doctoral dissertation, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü).
- Durusoy, Ö. T., & TOKATLIOĞLU, İ. (1997). Devalüasyon ve j eğrisi. Ekonomik Yaklaşım, 8(24-25), 65-79.
- Emrah, T. (2016). Döviz Kuru Enflasyon İlişkisi “Türkiye Örneği”. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(9), 81-102.
- Erbaykal, Erman ve Okuyan, H. Aydın (2008). Does Inflation Depress Economic Growth. International Research Journal of Finance and Economics, 17, 40-48.
- ERGİN, A. (2015). “Döviz Kuru ve Enflasyon Arasındaki Geçişkenlik: Türkiye Örneği”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı,. İstanbul.
- Ergin, A. (2015). Döviz Kuru ve Enflasyon Arasındaki Geçiş Etkisi:Türkiye Örneği. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(3), 13–29. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/niguiibfd/issue/19759/211581>

Ganiyev, Cunus: “Kırgızistan’da Enflasyon Dinamikleri, 1998-2006”, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:20, 33-43,2008.

Girginer, N., & Yenilmez, F. (2005). Türkiye’de enflasyonun ekonometrik olarak incelenmesi. Sosyal Bilimler Dergisi, 6(1), 101-115.

Göçer, İ., & Elmas, B. (2013). Genişletilmiş marshall-lerner koşulu çerçevesinde reel döviz kuru değişimlerinin Türkiye’nin dış ticaret performansına etkileri: çoklu yapısal kırılmalı zaman serisi analizi. BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar, 7(1), 137-157.

GÖÇER, İ., & GEREDE, C. (2016). Dış Ticaretin Enflasyon Üzerindeki Etkileri: Türkiye İçin Zaman İçinde Değişen Birim Kök ve Nedensellik Testleri. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 11(2), 25-46.

Gül, E., & Ekinci, A. (2006). Türkiye’de Enflasyon Ve Döviz Kuru Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1984 - 2003. 91–106.

Gül, E., & Ekinci, A. (2006). Türkiye’de Reel Döviz Kuru İle İhracat Ve İthalat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1990-2006. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (16).

GÜVEN, E. T. A., & Uysal, D. (2013). Türkiye’de Döviz Kurlarındaki Değişme İle Enflasyon Arasındaki İlişki (1983-2012). Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD), 5(9), 141-156.

Harun, B., DEMİRAL, M., & YETİZ, F. (2017). Döviz kurunun yurtiçi fiyatlara yansımaları: OECD ülkelerinden bulgular. Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(2), 133-151.

Hoang, K. V.: “Budget Deficit, Money Growth and Inflation: Empirical Evidence From Vietnam”, Munich Personal Repec Archive, National Graduate Institute for Policy Studies, Banking Academy, Paper No. 54488, 1-34, 2014.

<https://evds2.tcmb.gov.tr/>

Ilıkkın Özgür, M., Telatar, E., & Telatar, F. (2009). Enflasyon hedefleme rejiminde cari hesap ve döviz kuru dinamikleri.

- Ito & Sato, 2008. "Exchange Rate Pass-Through and Domestic Inflation: A Comparison between East Asia and Latin American Countries". RIETI Discussion Paper Series, E-040.
- Jabara, C. L. (2009). How Do Exchange Rates Affect Import Prices? Recent Economic Literature and Data Analysis. U.S. International Trade Commission, Office of Industries Working Paper, No. ID-21, 1-25.
- Kalkan, M. (1999). Uzun Dönemde Enflasyonun Büyüme Maliyeti. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kara, H., & Ogunc, F. (2011). Döviz kuru ve ithalat fiyatlarının enflasyona etkisi (No. 1114). Research and Monetary Policy Department, Central Bank of the Republic of Turkey.
- Kara, H., & Ögünç, F. (2012). Döviz kuru ve ithalat fiyatlarının yurt içi fiyatlara etkisi. İktisat İşletme ve Finans, 27(317), 09-28.
- KARACA, O. (2011). Türkiye'de enflasyon - büyüme ilişkisi: zaman serisi analizi. Doğu Üniversitesi Dergisi, 4 (2), 247-255. ss.
- KARAÇOR, Z., & GERÇEKER, M. (2012). Reel Döviz Kuru Ve Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği (2003-2010). Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 12(23), 289-312.
- KARAMELİKLİ, H. (2016). Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesinde J-Eğrisi Etkisi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(3), 389. <https://doi.org/10.15869/itobiad.16089>
- Karluk, R. (2013). Uluslararası Ekonomi, İstanbul: Beta Yayın
- KAYA, Harun, (2018), 2001 Krizi Sonrası Türkiye'de Döviz Kuru ve Enflasyon İlişkisi: Döviz Kuru Geçiş Etkisinin VAR Analizi, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 73(3), 841 - 865.
- Kendirli, S , Çankaya, M . (2016). Döviz Kuru ve Enflasyonun Bist Banka Endeksi Üzerindeki Etkisi. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi , 5 (3) , 215-227 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/mjss/issue/40505/485349>
- Kılıç, H. (2019). Gelişmekte Olan Ülkelerde Bütçe Açığı, Döviz Kuru ve Enflasyon İlişkisi: Türkiye Örneği.

- KORUN, M. (2019). Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesinde J Eğrisi Hipotezinin Geçerliliği: Ampirik Bir Uygulama. 23(3), 2019. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale
- KÖSEKAHYAOĞLU, L., & KEMEÇ, A. (2015). J eğrisi analizi ve Türkiye üzerine bir uygulama. Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 1(2), 1-29.
- Krugman Paul R. and Maurice Obstfeld, (2006) International Economics Elm Street Publishing Services, Inc.
- KURNAZ, Ö. (2009). Türkiye'de Enflasyon Ve Büyüme İlişkisi 1987 2006 Dönemi. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın
- MADDALA, G. S.-KIM, In, Moo., Unit Roots, Cointegration, and Structural Change. Cambridge University Press, 1998.
- Madesha, W., Chidoko, C. ve Zivanomoyo, J. (2013). Empirical Test of the Relationship Between Exchange Rate and Inflation in Zimbabwe. Journal of Economics and Sustainable Development, 4(1), 52-58.
- McCarthy, 2000. "Pass -Through of Exchange Rates and Import Prices to Domestic Inflation in Some Industrialized Economies", Bank for International Settlements Working Paper, No:79
- MONFARED, Sanam., Shojaeipour-AKIN, Fetullah, (2017), The Relationship Between Exchange Rates and Inflation: The Caase Of Iran, European Journal of Sustainable Development, 6(4), 329-340
- MUCO, Marta,-SANFEY, Peter-TACI, Anita, (2004), Inflation, Exchange Rate and The Role Of Monetary Policy In Albania, European Bank for Reconstruction and Development, Working Paper No: 88, 1 - 17.
- Nigar, A. Türkiye'de Enflasyonun Belirleyicileri: Ardl Sınır Testi Yaklaşımı (2006: Q1-2018: Q2 Dönemi)/Determinants of Inflation in Turkey: ARDL Bounds Testing Approach (2006: Q1-2018: Q2 Period). Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi, 3(1), 1-18.

- Okur, A. (2017). Türkiye Ekonomisinde Faiz Oranı ve Döviz Kurunun Enflasyon Hedefi Üzerine Etkisi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 146-164.
- OLGUN, N. (2012). “1980 Sonrası Türkiye”nin Enflasyon ve Büyüme İlişkisi: Ampirik Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- ÖNER, S. (2010). Döviz Kuru Ve Enflasyon Etkileşimi Ve Para Politikası Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Öniş, Z., & Özmucur, S. (1990). Exchange rates, inflation and money supply in Turkey: Testing the vicious circle hypothesis. *Journal of development economics*, 32(1), 133-154.
- ÖZÇİÇEK, Y . (2010). Döviz Kuru Hareketlerinin Enflasyon Üzerindeki Etkisi: Sektörel Analiz. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 19 (2) , 313-327 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/4384/60203>
- Peker, O. (2008). Reel döviz kurunun ticaret dengesi üzerindeki etkileri: Türkiye örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 33-43.
- Ponomarev, Trunin & Uluykaev, 2014. “Exchange Rate Pass-Through in Russia”, SSRN Working Paper
- RÜZGAR, M. E. (2017). Döviz Kuru Ve Enflasyonun Temel Belirleyicileri: Türkiye İçin Zaman Serisi Örneği (2005-2016). Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale
- Saraç, Taha Bahadır (2009). Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama (1988-2007). Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- SEAN, Monorith-PASTPIPATKUL, Pathairat-BOONYAKUNAKORN, Petchaluck, (2019), Money Supply, Inflation and Exchange Rate Movement: The Case Of Cambodia By Bayesian VAR Approach, *Journal of Management, Economics, and Industrial Organization*, 3(1), 63 - 81.

- Selim, S., & Güven, E. T. A. (2014). Türkiye’de enflasyon, döviz kuru ve işsizlik arasındaki ilişkinin ekonometrik analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*.
- Sever, E., & Mızrak, Z. (2007). Döviz kuru enflasyon ve faiz oranı arasındaki ilişkiler: Türkiye uygulaması.
- Sevüktekin, Mehmet ve Mustafa Nargeleçekenler: “Ekonometrik Zaman Serileri Analizi Eviews Uygulamalı”, Nobel Yayın Dağıtım, Geliştirilmiş 3. Baskı, Ankara,2010.
- Seyidoğlu, Halil. *Uluslararası İktisat*, 14. bs., İstanbul, Güzem Can Yayınları, 2001.
- Shah, Z.H.S. (2004). Exchange rate pass-through to domestic prices in pakistan”, SBP Working Paper Series, No. 05.
- Shu & Su, 2009. “Exchange Rate Pass-Through in China. China”, *World Economy*, 17, 1, pp.33-46.
- SIBANDA, Kin.-HOVE, Progress.-MURWIRAPACHENA, Genius, (2015), Oil Prices, Exchange Rates, And Inflation Expectations In South Africa, *International Business & Economics Research Journal*, 14(4), 587 - 602.
- Singh, T. (2002). India’s Trade Balance: The Role of Income and Exchange Rates. *Journal of Policy Modeling*, 24(5), 437-452.
- ŞAHİN, D. (2018). Türkiye’de Dış Ticaret ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin Analizi. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(18), 125–146. <https://dergipark.org.tr/en/pub/bartiniibf/issue/40570/458980>
- Şahinoğlu, T., Özden, K., Başar, S., & Hayati, A. K. S. U. (2010). Türkiye’de Enflasyonun Oluşumu: ARDL Yaklaşımı. *Sosyoekonomi*, 11(11).
- Şentürk, İ. G. (2019). Dış Ticaret Açığı, Döviz Kuru Ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun
- Şimşek, M. (2004). Türkiye’de Reel Döviz Kurunu Belirleyen Uzun Dönemli Etkenler. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 1-24.

- Taban, S. (2004). Döviz Kuru Rejimleri Türkiye’de Bir İstikrar Politikası Aracı Olarak Kullanılabilir Mi? . Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1).
- Tapşın, G., & Karabulut, A. T. (2013). Reel Döviz Kuru, İthalat ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği. Akdeniz İİ BF Dergisi,(26), 190-205.
- Tari, R., & Yildirim, D. Ç. (2009). Döviz Kuru Belirsizliğinin İhracata Etkisi: Türkiye İçin Bir Uygulama. Journal of Management & Economics, 16(2).
- TUNCAY, Ö.(2010). Döviz Kuru Politikalarının Ekonomik Analizi (Türkiye Örneği). Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Turhan, Salih Evren (2007). Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Türkecul, Berna (2007). Türkiye’de Enflasyon- Büyüme İlişkisi: Tarım Sektörü İtibariyle Ekonometrik Bir Analiz. Ege Üniversitesi Ziraat Fak. Dergisi, 44 (1), 163-175.
- Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik göstergeler
- TÜSİAD (2002). Enflasyon ve Büyüme Dinamikleri. TÜSİAD Yayınları, Yayın No: 2002-12/341, İstanbul.
- TÜZÜN, Cemal Öztürk, (2007), “Döviz Kurunun Yurtiçi Fiyatlara Geçiş Etkisi: Türkiye Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Para ve Banka Programı, İzmir.
- USTAOĞLU, M. (2013). Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Politikalarının Türk Otomotiv Sektörünün Rekabet Gücü Ve İhracatı Üzerindeki Etkileri: Ampirik Analiz, 66, 37–39.
- ÜNSAL, Erdal M. (2004) , Makro İktisat, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Vergil, H., & Erdoğan, S. (2009). Döviz kuru-ticaret dengesi ilişkisi: Türkiye örneği. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 5(9), 35-57.
- VIKNESVARAN, Manual-WAI, San, (2019), Dynamic Relationship Between Trade Balance and Macroeconomic Elements: Empricial Evidence From Emerging Economies in Malaysia, International Journal Of Recent Technology and Engineering, 7(5), 47 - 54.

- Yamak, R., & Korkmaz, A. (2005). Reel döviz kuru ve dış ticaret dengesi ilişkisi. *Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi*, (2), 16-38.
- Yanar, R. (2008). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Döviz Kuru Rejimi Tercihi: Yerel Sorunlara Global Çözümler” Sosyo- Ekonomi*, 2008.
- Yapraklı, Sevda (2007). Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye İçin Eş-bütünleşme ve Nedensellik Analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (2), 287-300.
- YETİZ, F. (2013). TÜRKİYE’DE DÖVİZ KURUNUN YANSIMA ETKİSİ. *Journal of Chemical Information and Modeling*, 53(9), 1689–1699. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004>
- Yılmaz, M. (2016). Enflasyon ve döviz kuru arasındaki ilişki (Master's thesis, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Yien, L.C., Abdullah, H., Azam, M. (2017). Granger Causality Analysis between Inflation, Debt and Exchange Rate: Evidence from Malaysia. *International Journal of Academic Research in Accounting*,
- YÜKSELLER, Z. (2006). 2002-2006 DÖNEM NDE TÜRK EKONOM S NDE DÖV Z KURU DALGALANMALARI: NEDENLER , ETK LER VE POL T KA KARARLARI Za fer YÜKSELER. May.
- Zengin, A., & Çaycuma, İ. İ. B. F. (2001). REEL DÖVİZ KURU HAREKETLERİ VE DIŞ TİCARET FİYATLARI (TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE AMPİRİK BULGULAR). *Cumhuriyet Üniv. İktisadi ve İdari Birimler Dergisi*, 2(2), 27-41.
- Zhu B. (2012). Exchange Rate and Price: A Granger Causality Test of Consumer Price Index in China. In: Tan H. (eds) *Technology for Education and Learning. Advances in Intelligent Systems and Computing*, vol 136. Springer, Berlin, Heidelberg.

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1 : 1920’li Yıllarda Yaşanmış Bazı Hiperenflasyon Örnekleri.....	27
Tablo 2: 1924-1929 TL’nin Yabancı Paralar Karşısındaki Kuru (1924–1929)	38
Tablo 3 : Döviz Kurunda 1999-2000 Yılları Arasında Aylık Artış Oranları	46
Tablo 4 : 1946-1960 Yılları Arası GSMH Büyüklüğü	51
Tablo 5 : Türkiye’de 1980-1993 Dönemleri Arasında TÜFE-TEFE-Fiyat Deflatörü Değişim Oranı	54
Tablo 6 : 1995-2000 Yılları Arası Enflasyon % Değişimi	57
Tablo 7 : 2002-2008 Yılları Arası Enflasyon % Değişim Oranı	59
Tablo 8 : Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Testi Sonuçları	80
Tablo 9 : Zivot-Andrews Birim Kök Testi Sonuçları	81
Tablo 10 : ARDL Tahmin Sonuçları (Bağımlı Değişken Enflasyon)	82
Tablo 11: Breuch-Godfrey Correlation LM Test (Bağımlı Değişken Enflasyon)	82
Tablo 12 : Hata Düzeltme (ECM) Tahmin Sonuçları (Bağımlı Değişken Enflasyon).....	83
Tablo 13 : ARDL Tahmin Sonuçları (Bağımlı Değişken Döviz Kuru)	85
Tablo 14 : Breuch-Godfrey Correlation LM Test (Bağımlı Değişken Döviz Kuru).....	86
Tablo 15 : Hata Düzeltme (ECM) Tahmin Sonuçları (Bağımlı Değişken Döviz Kuru).....	87

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 : J Eğrisi.....	19
Şekil 2 : Uluslararası Fiyat karşılaştırmasında Çeşitli Yaklaşımlar.....	22
Şekil 3 : İmkânsız Üçleme	24
Şekil 4 : Döviz Kurundaki Artışın Enflasyona Etkileri	30
Şekil 5 : 1970-1980 USD/TL Döviz Kuru.....	52
Şekil 6 : Enflasyon Hedeflemesi Rejimi Hedefler ve Gerçekleşmeler	58
Şekil 7 : 2003:06-2020:06 Dönemleri Arasında Enflasyon ve Döviz Kuru Artış Oranı Serileri ..	80
Şekil 8 : Kısa Dönem CUSUM Test Sonuçları(Bağımlı Değişken Döviz Kuru)	84
Şekil 9 : Kısa Dönem CUSUMQ Test Sonuçları(Bağımlı Değişken Döviz Kuru)	84
Şekil 10 : Kısa Dönem CUSUM Test Sonuçları(Bağımlı Değişken Döviz Kuru)	88
Şekil 11 : Kısa Dönem CUSUMQ Test Sonuçları(Bağımlı Değişken Enflasyon Kuru).....	88

EKLER

EK 1 : Bağımlı Değişken Döviz Kuru İken Gecikme Uzunluğu Tablosu

ARDL	AIC	Schwarz	Hannan-Quinn	Log Likelihood
<u>1,0</u>	<u>2.322017</u>	<u>2.402517</u>	<u>2.354571</u>	<u>-235.3288*</u>
1,1	2.331678	2.428279	2.370743	-235.3287
1,2	2.343158	2.456241	2.388893	-234.3453
1,3	2.337572	2.467251	2.390024	-231.6012
1,4	2.352253	2.498640	2.411469	-230.9298
1,5	2.358945	2.522158	2.424975	-229.4330
1,6	2.366497	2.546650	2.439388	-228.0162
1,7	2.358023	2.555235	2.437824	-224.9813
1,8	2.370690	2.585080	2.457450	-224.0690
1,9	2.383657	2.615347	2.477428	-223.1739
1,10	2.395811	2.644922	2.496643	-222.1853
1,11	2.408567	2.675223	2.516512	-221.2439
2,0	2.325042	2.421970	2.364243	-233.4793
2,1	2.334599	2.447682	2.380333	-233.4637
2,2	2.343728	2.472966	2.395997	-233.4040
2,3	2.342638	2.488526	2.401646	-231.1204
2,4	2.357465	2.520118	2.423261	-230.4615
2,5	2.364390	2.543924	2.437022	-228.9856
2,6	2.372469	2.569000	2.451986	-227.6194
2,7	2.362827	2.576473	2.449278	-224.4641
2,8	2.376359	2.607241	2.469793	-223.6359
2,9	2.389464	2.637703	2.489933	-222.7517
2,10	2.400973	2.666692	2.508527	-221.6964
2,11	2.413980	2.697302	2.528670	-220.7770
<u>3,0</u>	<u>2.282086</u>	<u>2.395554*</u>	<u>2.327981*</u>	<u>-226.9138</u>
3,1	2.291712	2.421390	2.344164	-226.9004

3,2	2.301382	2.447270	2.360390	-226.8917
3,3	2.282228	2.444326	2.347792	-223.9283
3,4	2.290776	2.469694	2.363151	-222.6591
3,5	2.299317	2.495172	2.378552	-221.3807
3,6	2.307039	2.519947	2.393182	-220.0109
3,7	2.295806	2.525887	2.388906	-216.7285
3,8	2.310960	2.558334	2.411069	-216.0960
3,9	2.325909	2.590698	2.433076	-215.4280
3,10	2.333750	2.616076	2.448026	-214.0413
3,11	2.342323	2.642311	2.463760	-212.7188
4,0	2.287395	2.417517	2.340031	-225.3142
4,1	2.296926	2.443314	2.356143	-225.2865
4,2	2.306627	2.469280	2.372423	-225.2759
4,3	2.283111	2.462030	2.355487	-221.8774
4,4	2.291053	2.486236	2.370008	-221.6874
4,5	2.294461	2.506637	2.380299	-219.8878
4,6	2.300778	2.530064	2.393548	-218.3786
4,7	2.288139	2.534654	2.387890	-214.9580
4,8	2.302787	2.566653	2.409569	-214.2787
4,9	2.317964	2.599301	2.431828	-213.6374
4,10	2.323025	2.621958	2.444023	-211.9794
4,11	2.328800	2.645454	2.456984	-210.3868
5,0	2.289560	2.436451	2.348986	-223.3904
5,1	2.299310	2.462522	2.365339	-223.3800
5,2	2.308849	2.488382	2.381481	-223.3481
5,3	2.284591	2.480446	2.363826	-219.8860
5,4	2.291103	2.503278	2.376940	-219.5469
5,5	2.274975	2.503472	2.367416	-216.9100
5,6	2.285143	2.530806	2.384539	-215.7994
5,7	2.276593	2.539543	2.382994	-212.7976
5,8	2.291253	2.571610	2.404709	-212.1253
5,9	2.307015	2.604902	2.427577	-211.5480

5,10	2.313991	2.629531	2.441711	-210.0851
5,11	2.320537	2.653857	2.455468	-208.5729
6,0	2.290107	2.453883	2.356371	-221.3009
6,1	2.299943	2.480097	2.372834	-221.2943
6,2	2.309690	2.506221	2.389207	-221.2787
6,3	2.286990	2.499898	2.373133	-217.9860
6,4	2.293919	2.523204	2.386688	-217.6858
6,5	2.270115	2.515778	2.369511	-214.2816
6,6	2.271751	2.533792	2.377773	-213.4469
6,7	2.267182	2.546566	2.380233	-210.8518
6,8	2.282162	2.579011	2.402292	-210.2162
6,9	2.298071	2.612507	2.425331	-209.6580
6,10	2.305258	2.637407	2.439701	-208.2206
6,11	2.311180	2.661166	2.452857	-206.6512
7,0	2.286262	2.467040	2.359412	-218.7693
7,1	2.296209	2.493421	2.376010	-218.7690
7,2	2.305789	2.519435	2.392240	-218.7318
7,3	2.275852	2.505933	2.368953	-214.7231
7,4	2.283351	2.529866	2.383101	-214.4767
7,5	2.258935	2.521885	2.365336	-211.0230
7,6	2.261353	2.540737	2.374404	-210.2660
7,7	2.269553	2.565371	2.389254	-210.0900
7,8	2.285284	2.598625	2.412088	-209.5284
7,9	2.301062	2.632047	2.435020	-208.9556
7,10	2.307508	2.656263	2.448672	-207.4432
7,11	2.311411	2.678063	2.459834	-205.6740
8,0	2.299329	2.497228	2.379416	-217.9329
8,1	2.309250	2.523641	2.396011	-217.9250
8,2	2.319027	2.549909	2.412461	-217.9027
8,3	2.288950	2.536323	2.389058	-213.8950
8,4	2.296234	2.560099	2.403016	-213.6234
8,5	2.271259	2.551616	2.384715	-210.1259

8,6	2.274156	2.571004	2.394286	-209.4156
8,7	2.281751	2.595091	2.408555	-209.1751
8,8	2.291602	2.621434	2.425080	-209.1602
8,9	2.306942	2.654477	2.447598	-208.5407
8,10	2.313599	2.678962	2.461485	-207.0463
8,11	2.318145	2.701464	2.473315	-205.3373
9,0	2.313031	2.528172	2.400104	-217.1466
9,1	2.322809	2.554499	2.416580	-217.1195
9,2	2.332559	2.580798	2.433028	-217.0896
9,3	2.302194	2.566982	2.409361	-213.0683
9,4	2.309201	2.590538	2.423065	-212.7655
9,5	2.286703	2.584590	2.407266	-209.5270
9,6	2.289714	2.604150	2.416975	-208.8266
9,7	2.297332	2.628317	2.431290	-208.5845
9,8	2.307196	2.654730	2.447852	-208.5660
9,9	2.316829	2.680913	2.464183	-208.5245
9,10	2.322716	2.704686	2.477325	-206.9488
9,11	2.326525	2.726509	2.488442	-205.1627
10,0	2.301198	2.533702	2.395308	-213.8186
10,1	2.310334	2.559445	2.411166	-213.7231
10,2	2.320289	2.586007	2.427843	-213.7086
10,3	2.296622	2.578948	2.410898	-210.3656
10,4	2.302627	2.601560	2.423625	-209.9601
10,5	2.277252	2.592793	2.404972	-206.4479
10,6	2.281793	2.613941	2.416236	-205.8975
10,7	2.289836	2.638592	2.431001	-205.6938
10,8	2.299529	2.664892	2.447416	-205.6534
10,9	2.308001	2.689972	2.462610	-205.4921
10,10	2.316011	2.714589	2.477343	-205.2851
10,11	2.322011	2.738661	2.490674	-203.7181
11,0	2.263071	2.513061	2.364269	-207.9125
11,1	2.272376	2.539032	2.380321	-207.8291

11,2	2.282439	2.565761	2.397130	-207.8202
11,3	2.265780	2.565768	2.387217	-205.1793
11,4	2.274070	2.590724	2.402254	-204.9959
<u>11,5</u>	<u>2.254460*</u>	<u>2.587780</u>	<u>2.389390</u>	<u>-202.0643</u>
11,6	2.259269	2.609255	2.400946	-201.5380
11,7	2.268437	2.635089	2.416861	-201.4411
11,8	2.278023	2.661341	2.433193	-201.3852
11,9	2.285850	2.685834	2.447766	-201.1562
11,10	2.288406	2.705057	2.457070	-200.4080

EK 2 : Bağımlı Değişken Enflasyon İken Gecikme Uzunluğu Tablosu

ARDL	AIC	Schwarz	Hannan- Quinn	Log Likelihood
<u>1,0</u>	<u>5.296026</u>	<u>5.376526*</u>	<u>5.328580</u>	<u>-543.1387*</u>
1,1	5.300339	5.396940	5.339404	-542.5851
1,2	5.300227	5.413310	5.345962	-538.9234
1,3	5.281185	5.410863	5.333637	-533.3215
1,4	5.294245	5.440633	5.353461	-531.0130
1,5	5.306979	5.470191	5.373008	-528.6583
1,6	5.289334	5.469487	5.362224	-523.2227
1,7	5.296170	5.493383	5.375971	-520.2651
1,8	5.298369	5.512759	5.385129	-516.8369
1,9	5.306363	5.538053	5.400134	-513.9831
1,10	5.315361	5.564472	5.416193	-511.2207
1,11	5.316120	5.582776	5.424064	-507.6378
2,0	5.287349	5.384278	5.326550	-538.5970
2,1	5.295044	5.408127	5.340779	-538.3896
2,2	5.282918	5.412156	5.335186	-536.1406
2,3	5.267486	5.413374	5.326494	-530.9173
2,4	5.280941	5.443594	5.346737	-528.6560

2,5	5.293760	5.473293	5.366392	-526.3166
2,6	5.278046	5.474576	5.357562	-521.0826
2,7	5.286644	5.500290	5.373094	-518.3077
2,8	5.289977	5.520859	5.383412	-514.9977
2,9	5.300909	5.549148	5.401378	-512.4405
2,10	5.309183	5.574902	5.416738	-509.6092
2,11	5.310631	5.593954	5.425322	-506.0972
<u>3,0</u>	<u>5.264256</u>	<u>5.377725</u>	<u>5.310152*</u>	<u>-532.5863</u>
3,1	5.269572	5.399251	5.322024	-532.1311
3,2	5.266048	5.411936	5.325056	-530.7699
<u>3,3</u>	<u>5.263122*</u>	<u>5.425220</u>	<u>5.328687</u>	<u>-529.4700</u>
3,4	5.274739	5.453658	5.347115	-527.0234
3,5	5.287263	5.483118	5.366498	-524.6572
3,6	5.273496	5.486404	5.359639	-519.6230
3,7	5.277882	5.507963	5.370983	-516.4272
3,8	5.282934	5.530308	5.383042	-513.2934
3,9	5.295128	5.559916	5.402294	-510.8652
3,10	5.305423	5.587749	5.419699	-508.2369
3,11	5.303887	5.603876	5.425325	-504.4329
4,0	5.275052	5.405174	5.327688	-530.0553
4,1	5.280583	5.426971	5.339800	-529.6195
4,2	5.278329	5.440982	5.344125	-528.3896
4,3	5.271699	5.450617	5.344075	-526.7133
4,4	5.280824	5.476008	5.359780	-526.6441
4,5	5.292511	5.504687	5.378349	-524.1898
4,6	5.279313	5.508598	5.372082	-519.2106
4,7	5.283924	5.530439	5.383674	-516.0343
4,8	5.290595	5.554460	5.397377	-513.0595
4,9	5.302680	5.584018	5.416545	-510.6167
4,10	5.312252	5.611186	5.433251	-507.9130
4,11	5.311048	5.627702	5.439232	-504.1382
5,0	5.286204	5.433095	5.345630	-527.5497

5,1	5.291904	5.455116	5.357933	-527.1282
5,2	5.289711	5.469244	5.362343	-525.9056
5,3	5.281591	5.477446	5.360826	-524.0815
5,4	5.290238	5.502414	5.376076	-523.9592
5,5	5.298915	5.527412	5.391356	-523.8399
5,6	5.281881	5.527545	5.381277	-518.4700
5,7	5.286640	5.549590	5.393041	-515.3074
5,8	5.293907	5.574264	5.407363	-512.3907
5,9	5.306310	5.604197	5.426873	-509.9779
5,10	5.316012	5.631553	5.443732	-507.2852
5,11	5.315597	5.648917	5.450528	-503.5863
6,0	5.301414	5.465190	5.367678	-525.4429
6,1	5.307047	5.487200	5.379937	-525.0117
6,2	5.305043	5.501574	5.384560	-523.8093
6,3	5.296926	5.509834	5.383069	-521.9895
6,4	5.305547	5.534833	5.398317	-521.8603
6,5	5.314291	5.559954	5.413687	-521.7434
6,6	5.287029	5.549070	5.393052	-517.9900
6,7	5.289939	5.569323	5.402990	-514.6389
6,8	5.296817	5.593666	5.416947	-511.6817
6,9	5.309555	5.623991	5.436815	-509.3007
6,10	5.317713	5.649861	5.452155	-506.4536
6,11	5.315461	5.665447	5.457138	-502.5729
7,0	5.307715	5.488493	5.380866	-522.4254
7,1	5.313017	5.510230	5.392818	-521.9583
7,2	5.310490	5.524136	5.396940	-520.7042
7,3	5.300610	5.530691	5.393711	-518.7113
7,4	5.308934	5.555449	5.408684	-518.5478
7,5	5.318322	5.581272	5.424723	-518.4914
7,6	5.289946	5.569330	5.402997	-514.6396
7,7	5.299889	5.595707	5.419590	-514.6388
7,8	5.306810	5.620150	5.433613	-511.6810

7,9	5.319605	5.650590	5.453563	-509.3007
7,10	5.327812	5.676568	5.468977	-506.4534
7,11	5.324986	5.691638	5.473410	-502.5111
8,0	5.317063	5.514962	5.397150	-519.7063
8,1	5.321899	5.536290	5.408660	-519.1899
8,2	5.320098	5.550980	5.413532	-518.0098
8,3	5.310581	5.557955	5.410690	-516.0581
8,4	5.318300	5.582166	5.425082	-515.8300
8,5	5.327863	5.608220	5.441319	-515.7863
8,6	5.302232	5.599081	5.422362	-512.2232
8,7	5.312153	5.625493	5.438957	-512.2153
8,8	5.315726	5.645558	5.449204	-511.5726
8,9	5.327804	5.675339	5.468460	-509.1165
8,10	5.336267	5.701630	5.484154	-506.2904
8,11	5.333387	5.716705	5.488557	-502.3386
9,0	5.329788	5.544928	5.416861	-517.3139
9,1	5.335159	5.566849	5.428930	-516.8484
9,2	5.333943	5.582182	5.434412	-515.7274
9,3	5.325568	5.590356	5.432735	-513.8940
9,4	5.333532	5.614870	5.447397	-513.6864
9,5	5.343196	5.641083	5.463759	-513.6480
9,6	5.317310	5.631746	5.444570	-510.0723
9,7	5.327277	5.658262	5.461235	-510.0641
9,8	5.331509	5.679044	5.472165	-509.4851
9,9	5.336533	5.700617	5.483887	-508.9850
9,10	5.343396	5.725366	5.498005	-505.9962
9,11	5.340629	5.740613	5.502545	-502.0519
10,0	5.340446	5.572949	5.434556	-514.7041
10,1	5.345562	5.594673	5.446394	-514.2107
10,2	5.345786	5.611505	5.453340	-513.2328
10,3	5.338714	5.621040	5.452991	-511.5327
10,4	5.346663	5.645596	5.467661	-511.3196

10,5	5.356421	5.671962	5.484141	-511.2857
10,6	5.328084	5.660232	5.462527	-507.4803
10,7	5.338060	5.686815	5.479224	-507.4679
10,8	5.343252	5.708615	5.491138	-506.9819
10,9	5.346380	5.728351	5.500989	-506.2917
10,10	5.353302	5.751879	5.514633	-505.9768
10,11	5.349845	5.766495	5.518508	-501.9597
11,0	5.331859	5.581850	5.433057	-510.1882
11,1	5.336514	5.603170	5.444459	-509.6467
11,2	5.335008	5.618330	5.449699	-508.4983
11,3	5.326432	5.626420	5.447870	-506.6536
11,4	5.334071	5.650726	5.462255	-506.4060
11,5	5.343273	5.676593	5.478204	-506.3124
11,6	5.310165	5.660151	5.451842	-502.0513
11,7	5.320246	5.686899	5.468670	-502.0443
11,8	5.325440	5.708758	5.480610	-501.5558
11,9	5.325727	5.725712	5.487644	-500.5842
11,10	5.335645	5.752295	5.504308	-500.5611

ÖZGEÇMİŞ

Münire Kalemoglu 02.10.1994 tarihinde Karabük ilinde doğdu. Lise öğrenimini 75.Yıl Karabük Anadolu Lisesinde tamamladı. 2016 yılında Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümünde lisans öğrenimini tamamladı. 2017 yılında Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümünde yüksek lisans eğitimine başladı. Econdor dergisinde “Relationship Between Export And Growth In The BRIC Countries: Panel Data Analysis” makalesi yayınladı.